

AZ ATHENAEUM OLVASÓTÁRA

ELENA FÉRJE

REGÉNY

IRTA
GIOVANNI VERGA

OLASZBÓL FORDITOTTA
UJKÉRI

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KIADÁSA
1893.

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2016
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5557-50-7 (online)
MEK-16367

ELSŐ FEJEZET.

Miközben a szülők éppen lenyugodni akartak, Camilla kopogtatott az ajtón s így szólt:

- Elena eltűnt.

Don Liborio dermedten állt az ijedtségtől, csizmáját a kezében tartva.

Aztán halottságpadtan közeledett az ajtóhoz, hogy azt megnyissa.

A leánya halkán s oly közömbös hangon mondta, mint az a sápkóros leányok sajátsága:

- Mindenütt kerestem, de ő nincs többé itt.

Most az anya is fölegyenesedett az ágyban s jajveszékel:

- Ellopták a leányomat, ellopták a leányomat!

- Hallgass - szólt a férj, - ne kiabálj oly nagyon, hiszen a szomszédságban is meghallják a hangodat.

A szegény ember, fél csizmával a lábán, a nadrágtartók közt fölpuposodott inggel, másik gyertyát akart meggyújtani, de annyira reszkettek a kezei, hogy semmiképen sem tudott boldogulni.

Most ketten kutatták át az egész házat, mintha Elena csak tréfából bujt volna el előlük.

Mikor don Liborio a hálósobába visszatért, olyan fehér volt az arca, akár az inge; haja ziláltan csüngött alá kopasz koponyájáról. Letette a gyertyát az éji asztalra s összefont karral állt meg a felesége ágya előtt, ki mint valamely kotlós tyúk ült az ágyban.

Donna Anna újra jajgatni kezdett:

- Miért nem sietsz? Mégis itt vagy?

Don Liborio összekereste a szobában a ruháit, mint az eszeveszett futkosott ide-oda a szobában, hol a székekbe ütközve, feleségének a kanapén heverő ruháit tapogatta.

Camilla segített neki a kabát felöltésénél, lerángatta a vállán felgyűrődött inget s kezébe adta a botját meg a kalapját.

Donna Anna, az ágyban kucorogva, tovább is kiabált:

- Ezt Cesare cselekedte! A biztoshoz kell menni s értesíteni őt arról, hogy Cesare a leányunkat megszöktette; hadd vigyék gályarabságba, ha Elenát nőül nem veszi.

Sohajtozva és jajgatva vett magára szoknyát, nagykendőbe göngyölte magát s végig rohant a szobákon, a gyertyát tartó Camillát magával vonva, míg férje a lépcsőkön lefelé botorkált.

Donna Anna kutatott minden szekrényben, mindent összevissza hányva azokban; megnézegette a selyem kendőket meg az ékszereket, kinyitotta azt az almáriomot is, a melyben Elenának a ruhái függtek érintetlenül s hol a cipői is szép rendben álltak egy sorban, egymás mellett, mintha mondani akarták volna, hogy viselőjük ebben az órában a burkolaton bolyong.

Mikor az asszonyosság kissé nyugodtabb lett, leült a szokott helyére, egy asztalka elé s szabad folyást engedett a könnyeinek. Camilla ott állt sápadt arcával, keresztbe font karral, mozdulatlanul, szemközt anyjával, egy szót sem szólva. Mikor egy idő múlva látta, hogy anyja egyedül is visszatért a sodrába, elővette a dolgozókosarát s folytatta csipkemunkáját, a nélkül, hogy többé fölemelte volna arról a szemét.

A Via Forioban levő egész lakásban csak az óraketyegést lehetett hallani a szoba egyik sötét zugában, távol ama világosság-körtől, melyet a lámpaernyő a donna Anna szoknyájának a szélére, meg a leányának viaszsárga kezére vetett.

Egyszerre, halkan nyávogott a macska, mely a sötét előszobából, villogó szemével a szokatlan fénybe bámult s donna Anna, ki elszenderedett, egy sohajjal rezzent föl.

- A papa sokáig marad ki, - szólalt meg végre Camilla.

A mama kimeresztette a szemét s rekedt hangon válaszolta:

- A szegény ember!

Végre hallották a szegény embert visszatérni; vontatott léptei fölhangzottak az utcáról.

Alig hogy a szobába lépett, kalappal a fején, kezében a bottal, fáradtan roskadt le a kanapéra, mintha a lábai már nem bírták volna tovább. S mivelhogy a nők kérdéseikkel rohanták meg, haragudni akart, hogy bátorságot merithessen ez által.

- Mit akartok ti most? Miután a madár kiröpült, be akarjátok csukni a kalitkát. A szemembe kacagtak az emberek, mikor azt hallották, hogy a szöktető fiatalabb, mint az én leányom. Érti-e ezt Donna Anna? Mai napság nincs többé rendőrség, nincs igazságszolgáltatás, nincs semmi! Ha valakinek a cselédje ellopja az ezüstműjét, tanukat kell erre nézve előteremteni. Ha valaki a leányodat megszökteti, ki kell nyilatkoztatnod, mennyi idő s a leányod.

- Ők mitsem loptak el, - szólt Donna Anna még félálmosan; - megnéztem az ezüstműt is.

- A becsületünket lopták el, Donna Anna, - ordított föl a férj, miközben talpra ugrott s botjával a padolatra ütött. - A mi ősz fejünket gyalázták meg!

Mint a felbőszült állat rohant föl s alá a szobában.

Eme szokatlan kitörésre, Donna Anna összébb vonta magán a nagy kendőjét s végre így szólt:

- Oh, én oly sokat sirtam; kérdezd meg csak Camillát.

Mikor ez a fejét fölvetette, hogy kíváncsiságot tegyen, don Liborio megölelte s kebléhez szorította. Azt mondta, hogy ez az ő kedves leánya s jövőre nincs is ennél több leánya. Aztán elővette Elenának a fényképét, mely bársonykeretben állt s fálnak fordította.

- Így ni, - szólt, - most már nincs leányom; az én leányom meghalt.

Eme szavak után megeredtek az apa könnyei, csak most először, mikor a megfordított kép hátára nézett. A könnyek meghatók voltak ennek az öreg embernek az arcán, úgy hogy még Camilla is elővette a zsebkendőjét - hogy megdörzsölje vele az orrát. Donna Anna ledobta a macskát, mely az ölébe ugrott föl s komor csönd következett.

Ebben a csendes szobában még minden Elenáról beszélt, ki hátat fordított a családnak, épen úgy mint a fényképe; a horgolt borítékok a tiszteletreméltó régi karszékek támláin, a papírvirágok a szekrényeken s az erkélyablaknak templomablakéhoz hasonlóan festett táblái - mind Elenának a művei voltak.

- Ennek a leánynak tündéruijai vannak, - szokta mondani donna Anna, ha leányainak az erényeit új ismerősök előtt felsorolta; aztán hozzá tette, hogy mind a két leánya ért mindama házi munkákhoz, a melyek csak szükségesek egy jó családnak. A butorokon mindenféle diszes tárgyak álltak, melyeket Cesare ajándékozgatott Elenának; az asztalon könyvek és napi lapok, melyeket ők együtt olvastak. Egy szögletben aquarellkép várt az utolsó ecsetvonásra: ezüstsín zuhatag, két cserszín szikla közt, ultramarinkék ég alatt, melyet két utas, egy férfi meg egy nő, a magasból szemléltek, miközben egymásnak a kezét fogták, mintha a

leukadiai szikláról akartak volna leugrani. Két ajtó közt állt a zongora, mely miatt a szegény apának évekig sok kényelmet kellett magától megvonnia.

Redőbe vont homlokkal nézte ő mind eme tárgyakat, egyiket a másik után, aztán boszusan dörögte:

- Egyedül mi vagyunk hibásak, donna Anna, - s öklével a homlokára ütött. - Mi őt úgy neveltük, mint valamely hercegnőt, a kit király vesz nőül, holott ő egy szegény irodafőnöknek a leánya.

Donna Anna, a ki fázott is, álmos is volt, elvesztette a türelmét.

- Értesz is te az efféléhez! - szólt az asszonyosság. - Mai időben nem mennek a leányok férjhez hozomány nélkül, ha csak jó nevelésben nem részesültek.

- Hát, lehet itt szó, férjhez menetelről? - szólt don Liborio. - No, hiszen gyönyörű házasság ez, mely téged egész Nápolynak gúnytárgyává tesz s szégyent hoz ősz fejedre.

Ezuttal donna Anna a hajába kapott, mely oly fekete volt, mint a most fényesített csizma s valamit mormogott a fogai közt.

- Mama, - esengett Camilla bátortalanul.

- Hátha végre is férjhez megy! - szólt a mama. - Csak a halál ellen nem terem gyógyító fű. Ő nem az első s nem is lesz az utolsó.

Most don Liborio dühösen kelt föl s a légben hadonázott a kezeivel, miközben a botját elejtette.

- Soha, Donna Anna, soha! - kiáltott a férj.

- Mit jelentsen ez az ocsmány szó? - rikácsolta donna Anna s ő is hadonázni kezdett a kezeivel. - Azt akarod, hogy ne menjen férjhez leányod? Azt akarod, hogy bűnben maradjon? Keresztény vagy-e te ma este - igen-e vagy nem?

Aztán dühösen csapva be az ajtót férjének az orra előtt, ismét lefeküdt. A férj azonban, mitsem törődve a feleségével, ismét föltette a kalapját és leült. Botját a térdjei közé szorította, hüvelykujjait egymás fölött forgatta, s körülnézett a szobában, melyben máskor oly nyugodtan, kellemesen töltötte estét. Itt szokott ő, leányainak a körében, donna Annával briscolát* játszani. Az egyik leány azalatt Cesare urral szőrejtvényeket fejtett meg, a másik pedig ott ült Roberto bácsi mellett, a kinek évről-évre komoly szándéka volt őt nőül venni s számította az öltéseket, mikor Camilla horgolt, miközben némán nézett a kezeire. Ez jutott eszébe don Liborióknak, midőn Camillára pillantott s így szólt:

- Roberto, no, ez becsületes ember.

Bámulva pillantott föl Camilla s atyját kételkedve nézte; mivel azonban semmi válasz nem jutott eszébe, újra lesütötte a szemét a csipkemunkájára.

- Roberto nem követett volna el efféle csinyt, - folytatta don Liborio. - Cesarenak sem kellett volna ily aljasságra vetemedni. Nem úgy fogadtam-e őt a házamnál, mint a tulajdon fiamat? Nem szerettük-e valamennyien? Mi hiányzott még neki? Neki még be kellett volna várni a család beleegyezését, mint Roberto bátyád teszi, egy évig, két évig, tiz évig, ha másképp nem lehet.

- Mit hadarsz te össze annak a leánynak? - kiáltott ki a feleség a mellékszobából. - Elvesztetted-e ma este az eszedet? Jer aludni, okosabb lesz, mert különben reggel beteg leszel.

* Kártyajáték neve.

- Nem, - válaszolta don Liborio makacsul, - nem bánom én, ha meghalok is.

Vele szemben, a falon, barátok és ismerősök fényképei közt függött Cesarenak a képe is, mely nagyobb volt a többinél, nyaka feszes gallérba szorítva, melyből kedélyesen mosolygott ki.

Don Liboriót bántotta ez a mosolygás, de mind a mellett sem tudta a szemét sokáig elfordítani.

Végre, szabad folyást engedett bosszuságának: megszólította a képet s szemére vetette az arany keretet, melyben Cesare mint egy király uralkodott a többi, szerényebb keretű kép közt.

Tárt karokkal fogadták őt eme vendégszerető házban, mint valamely elkényeztetett gyermeket, mint szeretett fiut.

A papa és a mama megszokták már, soha Elenára nem gondolni a nélkül, hogy midőn a jövőjéről beszéltek, a fiatal ügyvéd nevét vele kapcsolatba ne hozzák. S ez az ember így hálálta meg a szíves vendéglátást!

A szegény apa, ki a zsörtölésben és töprengésben kifáradt, csak koronkint nyögte még:

- Gyalázat, gyalázat!

- Camilla, - kiáltott donna Anna, a ki eme nyögések miatt nem tudott aludni. - Holnap beteg lesz apád. Nem érzed-e, mily hideg van? szólj neki, hogy feküdjék le.

Camilla fölkelt, munkáját kosárkába tette; aztán, kezében a gyertyával, atyja elé állt s szürke szemével nyugodtan nézett az öregre.

Don Liborio ugyan folyvást dörmögött:

- Nem; hadd pusztuljak el.

De mindamellett is követte leányát a hálósobába; botjával azonban még egyet ütött a padolatra, mielőtt azt rendes helyére, az ajtó mögé, tette volna.

Camilla szótlanul helyezte el a hálóinget és hálósapkát az ágyon, a papucsot pedig a karszék elé téve, megcsókolta atyjának a kezét. Majd a mamáét is megcsókolta, mint rendesen minden este s távozni akart, midőn atyja ismét megölelte őt s kesergett, hogy most már csak egyetlen leánya van: Camilla.

A leány nyugodtan engedte át magát apja gyöngéd cirógatásának; aztán rendbe hozva a haját, elővette a gyertyát s lassan eltávozott, becsukva maga mögött az ajtót, nehogy a macska belopózkodjék.

Elenának az ágya már meg volt vetve éjszakára. A Camilláéval szemközt állt ez, a fehér szobácskában, melynek falain szent képek függtek.

Camilla a fölthajtott paplant lesimitotta s beborította az üres ágyat a virágos gyapot-takaróval. Aztán kibontotta a haját, a nélkül hogy abba a tükörbe pillantott volna, mely egy átlátszó mousseliennel borított pipereasztalkán állt. Lassankint levetkezett, miközben Elenának üres ágyára bámult; időről-időre szüneteltek a gondolatai s kissé sovány, fehér karjait simogatta.

Don Liborio nem tudta magát elhatározni a lefekvésre; ingujjal, hálósapkával a fején, föl s alá sétált a szobában s ujjait minden öt percben burnótszelencéjébe merítette.

A felesége ott sohajtozott a takarója alatt:

- Érzem, hogy beteg leszek; az istenért, hivasd el hozzám holnap az orvost.

A jó ember megállott a felesége ágyánál, ki szomoruan pislogott ki a vánkosi közül. Görcsös zokogás zsugorította össze tagjait s a gyapot hálósapkának a bojtja mélabusan lengett ide-oda.

- Az a gonosz fickó végre még valamennyiünket eltemet, - szólalt meg végre. Aztán egyet szippantott a burnótszelencéből, hogy könnyeit visszafojthassa.

- Természetesen, tönkre megyünk mindnyájan, ha te nem kiméled egészségedet. Nem tettünk-e meg mindent, amit lehetett? Holnap majd gondolkozunk, mitevők legyünk. Ha te ennyire gyötröd magadat, meglátod, mi lesz belőled. Te még nem is kérdezősködsz a feleséged meg a leányod után, a kik neked megmaradtak.

Don Liborio le volt győzve; végre levetkezett, miközben folyvást keserűen csóválta a fejét. Aztán vánkosa alá rejtve a burnótszelencét, gyorsan betakarózott, miközben különböző hangokon sohajtott el egy-egy »oh!«-ot és »ah!«-ot.

Majd nyugodtan feküdt, behunyt szemmel, hálósapkával a fején. Abban a reményben, hogy ma este már vége minden izgalomnak, donna Anna elfujta a gyertyát.

Kis idő múlva a férj megint sohajtozott.

- Vajjon hol rejtőzött el az a szerencsétlen gyermek?

Donna Anna meg sem mozdult. Csak idő múlva szólalt meg:

- Az a fiatal ember önálló, letette az ügyvédi vizsgálatot s a felesége semmi hiányt nem fog érezni. A bosszuságunk megvolt ugyan, - folytatta az asszony kis szünet múlva, - de ha a leányunknak gondtalan, kényelmes élete lesz, akkor megvigasztalódhatunk.

Don Liborio, ki mélyen a vánkosokba merítette fejét, csak mély sohajjal válaszolt.

A feleség folytatta:

- Lásd, miután a bosszuságunk megvolt, csaknem jobb szeretném, ha Camilla is megszökött volna.

- Roberto becsületes ember, - viszonzá don Liborio, miközben szemhéjait fölnyitotta. - Roberto nem követne el oly ocsmány csinyt, még ha tiz évig kellene is várnia.

- Természetes, hogy nem is követhetett el oly csinyt velünk szemben, mert nem mozdították elő a hivatalában; nem is tudom, mit is csinálna, ha egyszer a feleségét nem tudná eltartani.

Don Liborio vitatkozni akart, nehogy az a látszata legyen, mintha megadná magát; azonban a felesége elnémitotta, mondván:

- Most aludjál; holnap majd bővebben beszélhetünk arról.

S az ágy csakugy recsegett, midőn férjének hátat fordított.

MÁSODIK FEJEZET.

Elena azalatt, Cesarenak a karján, ajtóról-ajtóra járt, hogy barátai és rokonai közt szállást keressen magának. Miután donna Orsola nagynéni is megtagadta ezt a szivességet, azt adva ürügyül, hogy nem akar donna Annával viszályba keveredni, a két szerelmest csüggedés szállta meg.

Ismét habozva, lesütött fejjel álltak meg az utcán, nem tudva, mitevők legyenek.

Elena azt javasolta, hogy a Roberto anyjának, don Liborio eme távoli rokonának a vendég-szeretetéhez kellene folyamodni.

Roberto azonban csak egy félórával azelőtt ment haza, hogy lármát csapjon s így anyjának elég ideje volt a megfontolásra. Az előszobában fogadta a szökevényeket, redőbe vont homlokka s kezében a gyertyatartóval, azt szinlelte, mintha keresztet vetne magára a meglepetés miatt s kinyilatkoztatta, hogy lehetetlenség szállást adnia egy fiatal leánynak, míg a fia nála lakik; hiszen a szomszédság szörnyen megbotránkoznék e fölött. Hiába, ő nagyon töprengő az ily kényes ügyekben, annyival is inkább, mert a kapucinusok közül Mansueto atya a gyóntatója, ki ezt sehogy sem hagyná helybe.

Roberto az ajtó mögött hallgatózott.

Elena elsápadt s remegett a fölindulástól; lecsüggesztette a fejét és karjánál fogva visszahuzta Cesaret, a ki hebegve, úgy tartotta kalapját a kezében, mintha alamizsnáért esengett volna az asszonyságtól, kinek szuró szemétől azonban visszariadt. Mikor ez a fiatal párt a sötét lépcsőkön lefelé botorkálni hallotta, nagyot sohajtott s így szólt a fiához, kinek a feje az ajtó mögül előbukkant:

- Végre, eltávoztak!

- No, csak ez hiányzott volna még, - szólt Roberto. - Mégis jó orrom volt nekem, mikor téged rögtön értesítettelek. Ki tudja, mikor lesz abból a házasságból valami s addig a leányt kénytelenek lettünk volna itt tartani.

Mig a szerelmes pár, mintegy megsemmisülve ment le a lépcsőkön, Elenának eszébe jutott, hogy a második emeleten egy özvegy lakik, kit gazdagnak tartanak és a ki minden este lemegy kötőkosarával a Roberto anyjához, hol donna Annával nagy barátságot kötött.

Mivel Cesare más tanácsot nem adhatott, újra fölmentek a lépcsőkön.

Az özvegy éppen ott volt, mikor Roberto lihegve érkezett meg azzal a hírrel, mely a szökésre vonatkozott s az özvegy, kötőkosarát is ott hagyva, sietve párolgott el, hogy lakába zárkózzék. A cselédnek pedig megparancsolta, hogy egyetlenegy lelket se bocsásson be s csak azt mondja, hogy az asszony nincs itthon. Mintha csak sejtelve lett volna s mikor a csengetyű hangját hallotta, fölkiáltott:

- Itt vannak már!

A cseléd a kulcslyukon kiáltott ki, hogy a nagyságos asszony nincs itthon s midőn Cesare elcsudálkozott eme hihetetlen körülmény fölött s félreértést gyanítva, nem akart távozni és végre azt kérdezte, sokáig marad-e ki hazulról, az asszonyság azt sugta cselédjének az ajtó mögül:

- Mondd, hogy beteg vagyok, lázban fekszem.

A szerelmesek megfordultak, szótlanul s a kapu előtt tanácskoztak, hová forduljanak már most? Épen éjfél ütött az óra. Egy sütőnek a boltjából világosság hatolt ki. A boltból az udvarra is nyílt egy ajtó s hallották, hogy ott lisztet szitálnak.

Egy kutya, mely a fakamrába volt zárva, ugatni kezdett.

Cesare némán szorította kebléhez a leányt, ki azonban, rögtön kibontakozott a karjai közül.

A sötétségben csak fekete ruhájának a körrajzát lehetett látni; arca le volt fátyolozva.

Végre megszólalt a fiatal ember:

- Menjünk.

- Hová?

- Nem tudom.

Az utca néptelen volt s hangosan kongott a kövezet a hideg őszi éjszakában, minden lépésnél a gyéren fölállított légszesz-lámpák csekély világot vetettek az oldalutcákba.

A sötét házak homlokzatán koronkint megnyílt egy-egy megvilágított ablak. A távolban még kocsizörgést lehetett hallani a főbb utcákból.

Elena hallgatott; mikor egy lámpa alatt elhaladtak, kilátszott cipőjének a hegye a ruhaszegély alól, melyet jobb kezével összetartott s egyik oldalon kissé fölhuzott. Cesare hebegve kérdezte.

- Szeretsz-e még engem?

A leány némán szorította meg Cesarenak a karját.

Két éji ór ballagott, zsebbe dugott kézzel, a házak alatt.

A fiatal ember csüggedten kérdezte:

- Ne menjünk-e a lakásomra?

- Nem! - szólt a leány határozottan.

Némán, bátoratlanul nézett Cesare a leányra, mintha kérdezni akarta volna, vajjon nem bánta-e meg, hogy odahagyta a szülői házat.

Elena kiolvasta a fiatal ember szeméből a gondolatát s így szólt:

- Szeretlek s még egyszer így cselekedném, hogy tiéd lehessenek.

Át akarta ölelni a leány nyakát Cesare, hogy egy testvéries csókot nyomjon a homlokára; Elena azonban visszataszította s kezét az ifjunak a mellére helyezte.

Elena egy szót sem szólt, csak időről-időre szorította magához Cesarenak a karját, amint egymás mellett lépdeltek.

Cesare, kinek szédült a feje, a szive pedig dobogott, nem tudta, hová vezeti őt a leány.

Elena a mellére hajtotta a fejét. Egyszerre, a Via del Duomóra érkeztek s ekkor végre Cesare megszólalt:

- De, hát hová megyünk mi?

- A nagybátyádhoz, don Luigihez.

A fiatal ember megállt. Elena folytatta:

- Tudom, hogy engem nem kedvel a nagybátyád; de meglásd, nem taszit ki az utcára.

Cesare azt hozta föl ez ellen, hogy a nagybátyja szigorú és kérlelhetetlen s mióta neki szemrehányást tett a miatt, hogy Elenát gyakran látogatja, soha sem kereste őt föl.

- Annál jobb, - válaszolta a leány; - tehát ő mindent tud. Előbb-utóbb mégis csak békét kellene kötnünk a nagybátyáddal, mivelhogy gazdag. Meglásd, megbocsát neked.

A széles, sötét utcára a hideg égről millió meg millió csillag ragyogott alá. Elena a csillagokra mutatott s fejét kedvesének a vállára hajtotta, szép, fehér arcát ég felé fordítva.

Cesare eltökélte magát, kopogtatott.

Luigi nagybácsi nem tartott cselédeket, mert azt mondta, hogy ezek fizetett ellenségek. Így tehát saját maga nyitotta föl az ajtót, sápadtan a hidegtől s az ijedségtől emez éjszakai látogatás miatt. Legalább öt percre volt szüksége, míg a kulcslyukat megtalálta. Dermedten állt meg, mikor az érkezteket megpillantotta.

Elena sirva borult a lábai elé s »kedves bácsi«-nak nevezte.

A bácsinak nem kellett tovább kérdezősködni; annyira zavarba jött, hogy azt sem tudta, hová tegye le a gyertyatartót.

Végre, Cesaren töltötte bosszuját, korhely fickónak nevezve őt; ki tönkre teszi a családját, és sirba taszítja anyját; ki házasodni akar s még egy falat kenyere sincs. De hát ő rá bizony Cesare ne számítson. Az a csekélység, a miye van, alig elég neki, meg a feleségének.

Elena, könybe lábbadt szemmel még mindig erősen fogta a kezét s könnyögrött neki, ne hagyja az utcán.

Végre meglágyult Luigi bácsinak a szive; begombolta ócska felső kabátját, mely neki hálókabátul szolgált s dörögve mondta:

- A mi önt illeti, itt maradhat, ha már a leves megégette a nyelvét. Csak nem hagyhatom önt az utcán. A feleségem majd vet önnek ágyat, olyan jót, a minőt sebtében lehet. No, ön ugyan megjárta! Ugyan mit gondolt, hogy nyer: ternót-e a lottóban, vagy talán Viktor Emánuelnek a fiát?

Cesare nem merte fölemelni a fejét.

- Te pedig elhálhatsz az utcán, - riadt rá a nagybácsi. - Pihenj meg a babéraidon! No, ugyan szép dolgot követtél el!

S miután őt, mint az ebet, az ajtón kihajította, Elena kezét nyujtotta Cesare felé s így szólt:

- Most már a tiéd leszek! Légy nyugodt.

S most először csókolta meg a homlokát.

Lassan távozott el Cesare, válla közé huzott nyakkal, kezeit a zsebébe dugva. Csak most nyert tiszta áttekintést cselekedetéről s úgy érezte, mintha sziven szurták volna.

Azelőtt való este, Elena, ép abban a pillanatban, mikor a papa meg a mama vitáztak, Roberto pedig Camillának a kezét szorongatta, jelentékeny pillantást vetett Cesare felé s oda sugta neki:

- Félek.

Arca fehér volt, mint a viasz, lecsüggesztette a fejét, melyen sűrű haj fonatai nyugodtak s eme helyzetben látni engedte a szoborszerű nyakat, a gyönyörű tarkót, mely finom, kondor pejhekkkel volt benőve.

Aztán hosszú csönd következett. Végre, miközben Camilla és Roberto néhány szót váltottak, megfogta Elena Cesarenak a kezét az asztalabrosz alatt s így szólt:

- A mama mindent tud.

A fiatal ember elsápadt. Ő tulajdonképpen sejtette ezt már donna Annának összeszorított ajkairól, a beszélgetés szakadozottságáról, s Robertsonak bőbeszédűségéről, ki időről-időre megszólalt, hogy a társalgásnak elevenséget kölcsönözzön, meg ama néma, hosszas pillantásokról, melyeket Camilla vetett a testvéreire, miközben kezei az ölében pihentek. A játék, mint mindig, úgy most is zajosan végződött. Donna Anna, a férje és Camilla, mindnyájan összevissza beszéltek, Roberto pedig élénk fejbólintgatással vett részt a beszélgetésben.

Cesare halkán kérdezte:

- Mit tegyünk?

- Nem tudom, - válaszolta Elena, - légy segítségemre.

A leány csak most tegezte először a fiatal embert.

Egyszerre megakadt a társalgás. Don Liborio lelkiösmeretesen bejegyezte a játszmákat az illető jegyzékkönyvbe. Aztán maga elé tette himzett sapkáját az asztalra, a burnótszelence mellé: majd egyet szippantott ebből s hosszú sohajjal vetette magát hátra a székén.

Donna Anna eltette a kártyát, meg a jelzésre szolgáló babokat a szokott dobozba.

A szerelmes ifju hallgatott s Elenára tekintett, ki keblére hajtotta a fejét. Egy fekete üveg kereszteske csillant ki olykor csipkegallérja alól. Fehér ruha volt rajta, mely úgy feszült rajta, mint a kesztyű, szivalaku kivágással s könyökig érő ujjakkal.

A fiatal ember szeme a leányról az anyára siklott át, ki egész este összeszorított ajkkal és redőbe vont homlokkal ült ott s egy szót sem szólt hozzájuk. Sőt Elenára még zsörtölt is, mért nem vette el a kezéből a dobozt, hogy azt a szekrénybe rejtette volna el s kérdezte, hol jár ma este az esze.

Don Liborio egész buzgalommal huzta föl az órát, minden fordítás után megállva, nehogy a szerkezetet elrontsa. Ekkor mondta Cesare, ki a zongora mellett állt, halkán Elenának:

- Menjek-e?

A leány hosszan, hosszan nézett rá s kérdezte:

- Tehetnéd-e te azt?

- Ha te akarsz... ha anyád...

- Nem, - szólt Elena. - Nem, - ismételte, úgy színlelve, mintha a hangjegyek közt keresne valamit. - Nem élhetnék nélküled.

- Mit tegyünk?

- A mit akarsz, - viszonzá a leány egyszerűen.

A fiatal embert megrendítették ezek a szavak, melyeket inkább lehelt, semmint mondott Elena, ki a tekintetét kerülni látszott s csaknem hátat fordított. Mikor Elena látta, hogy a fiatal ember nem válaszol, ismételte: - Amit akarsz; tégy mindent, a mit jónak vélsz.

Cesare elpirult. Igyekezett megmagyarázni Elenának, hogy rokonai nem egyeznének addig a házasságába, míg állása nincs s az ő szülei is ellenkeznének.

- Tehát?

A fiatal ember hallgatott. Elena ismételte:

- Tehát?

Cesare mitsem tudott válaszolni. Érezte, midőn a leány rá szegezte átható szemét.

- Szökjünk? - dadogta az ifju.

Elena a keblére tette kezeit; halvány volt s mitsem válaszolt. Cesarenak fentakadt a lélekzete, annyira megijedt ama szótól, melyet ajkán kiszalasztott. Elena sokáig nézett a fiatal ember arcára s lassan meghajtotta a fejét.

A másik férfi fölkelt, hogy Camillának a tűit és gombolyagját a dobozba rakni segítsen. Donna Anna eltűnt. Eközben Elena a zongorára hajolt, pár sort írt egy hirlap borítékára s mikor ezzel kész volt, hangosan mondta:

- Ha ön holnap személyesen nem jöhet el, küldje el nekem ezeket a románcokat.

Az utcán, lámpavilágnál tudta meg Cesare, minő románcokat kívánt tőle Elena.

»Holnap este, tizenegykor, midőn Roberto távozott, várj engem a lépcsőnél.«

Miután félóráig várakozott az ifjú a sötétben, kezével szívének a dobogását elnyomni igyekezve, látta, amint Elena lábujjhegyen közeledik feléje. Arca halvány s keze hideg volt; de nem reszketett.

- Menjünk!

A fiatal ember meg akarta ölelni a leányt; de ez kitért a csókok elől, melyeket a fiatal ember félt neki adni s ugyanoly hangon tevé utána:

- Nem, még nem.

Az első csókot Elenának kellett adnia, a Luigi nagybácsi ajtajánál, mikor azt mondta, hogy most már a Cesareé.

HARMADIK FEJEZET.

Altavillában, Cesarenak az atyja, erős meghülestől halt meg, melyet egy sovány aratáskor, a munkásokra való felügyelet alkalmával kapott. Utolsó lázmámorában, mikor környezetének kisírt arcára nézett, ezt mormogta:

- Oh, a szegény árvák, a szegény árvák, mi lesz majd belőlök?

Cesare akkor még gyermek volt. Szerencsére, volt az elhaltak egy kanonok öcscse, a ki szívesen elvállalta a gyámságot az özvegy és a gyermekek fölött; pöröket indított meg, jelzőlogokat ujtott meg s felügyelt az aratásra.

Az elsőszülött fiut egyhangulag az ügyvédi pályára szánták, mert a család örökös harcot vivott a szükséggel s folytonos félelemben élt a törvényszéki végrehajtók miatt; no meg azért is, mert a vidéken az ügyvédséget aranyos mesterségnek tartották, mondván, hogy az ügyvéd busásan megfizetteti a csevegéseit.

A Dorello-családban a nagybácsi, Don Anselmo jó példával járt elől. Mig a szemináriumban volt, az íróasztala elé egy papi sapkát akasztott föl, hogy ezt mindig, mint világító tornyot lássa maga előtt s csakugyan, egészen a kanonokságig emelkedett. Cesarenak kellett a nagybátyját utánoznia. Mivel gyöngé, beteges gyermek volt, a szülők tehetségesnek tartották, meleg kendőkbe gönygyölték s tojássárgájával nevelték föl. Ő volt a család tudósa s mind ama légváraknak az alapja, a melyeket a szülők építettek, ha esténként, a hőség után, a terrászra hűsíteni kiültek, kezeiket ölükbe eresztve s gondolatban abból a szép területből, mely a falu utolsó házai mögött terült, nagy darab földeket hasogatva ki a nagyszámu család számára. Valahányszor a sógorasszony gyermekágyban feküdt, a kanonok mindannyiszor dörmögött, hogy ebben a házban okosság nem uralkodik. Cesare iránt, ennek gyöngé egésze miatt, vonzalmat érzett, minthogy véznasága mintegy biztosítékul látszott szolgálni a megházasodás veszélye ellen s ama reménnyel kecsegtette magát, hogy unokaöcscséből az ő értelme szerint való okos ember válik.

A fiu csaknem zárdai nevelésben részesült. Minden nap, télen ugy, mint nyáron, érte ment a kanonok-nagybácsiért a templomba s ha esett az eső, bementek a gyógyszerészhez s onnan nézték, hogy verdesi az eső az ablakokat. A nagybácsi néhány szót váltott a gyógyszerésszel vagy más polgárokkal, a kik botjaikra támaszkodva körülállták és beszélgettek. Szép időben, templom után, együtt sétáltak ki, a városon kívül, néhány száz lépésnyire, szép csöndesen ballagva, köszöntve a velök szembe jövő ismerősöket, mert ott mindenki ismerte egymást. Elmerengett a szemük a szürke színű olajfa-erdőkön, melyek már alkonyi árnyba burkolóztak; szórakozottan hallgatták a kutaknál vizet meritő asszonyok csevegéseit, meg az oldalutcskákból kiható zajt; gyönyörködtek a mezőkben, melyeket részletesen ismertek s melyeknek megmivelése őket érdekelte; megsejlelték a ma fölszántott földeket, melyeknek barna rögei kiváltak a sárgás tarló közül, meg a barázdákat, melyeket babvetésre hasítottak; beszélgettek a dércsipte szőlőhegyekről, melyeknek kopár csucsai kiváltak a zöld környezetből. Ha szokott sétájuk célpontjáig, egy kis kertnek a kerítéséig, eljutottak, a nagybácsi a zsebkendőjével letörült két követ, leültek ezekre s térdeikre könyökölve, elmerengtek a kies völgyön, mely alattuk elterült, most hervadozva, csak a házak környékén néhány sötétzöld bokorral, meg az országut keskeny szalagján, mely a távol ködében enyészett el.

Gépiesen követték gondolataik ama szekereket, melyek, mint fekete pontok tova dőcögtek s órák teltek belé, mig a nagy távolságban eltűnhettek szemük elől. Olykor a messze, csöndes lapályon, a dombláncolat tulsó oldaláról a vasuti mozdony füttyét vélték hallani, mint egy másvilágnak a viszhangját. A pap fölébredt álmodozásaiból s szeliden mosolygott maga elé.

Eközben lehanyatlott a nap a ködös hegyek mögé s viszsugarai fantasztikus világításban tűntették föl a kimagasló templom ablakait. Eme kép, kiragadva őket gondolataikból, fölkeltek s kezeiket hátul összekulcsolva, megindultak lassan hazafelé, csatlakozva utközben a hazatérő mezei gazdákhoz, kik megterhelt szamarat vagy öszvért hajtottak magok előtt, miközben a harangok az »Ave Mariá«-t hirdették a városban.

A kanonok nagybácsi még egyszer benyitott a gyógyszerészhez, hol okvetetlen találkoznia kellett a jegyzővel, a városbíróval s néhány más ismerőssel. Kört képezve beszélgettek ezek, a saját ügyeikről s arról, a mit esti sétájuk közben más emberektől a mezei állapotok felől hallottak. Cesare vagy egy óráig ott maradhatott, hallgatva az okos emberek beszédeit. Az óra elteltével jó éjt kívánt a társaságnak s haza ment, hol nővérei a sötétben a terrászon ültek s a szomszédasszonyokkal csevegtek. Ő pedig elővett egy gyertyát, fölment a szobácskájába, tanulni. Később aztán hallani lehetett edénycsörömpölést, midőn a család tagjai vacsorához ültek.

Ily ifju kornak a befolyása a gyöngye természetü egyénben ideges érzékenységet, az érzelmek tulinomodását fejlesztette ki, melyet a korlátozott életmód s a szigorú egyházi fegyelem még inkább fokozott. Don Anselmo semmi áldozattól nem riadt vissza, hogy unokaöccséből ügyvédet teremtsen. Az 1860-diki forradalomban a papi hivatásra nem a legkedvezőbb idő járt s a kanonok nagybácsi okos ember volt, ki a dolgokat a valódi oldalukról tekintette. Most egy jogtudós úgy tűnt föl előtte mint egy reverenda nélkül való pap, akinek otthon gyónnak meg, a ki kényes lelkiösmereti kérdéseket dusan fizettet meg, a ki délutánonként a város ügyészével és bírájával karöltve sétálgat, kit mindenki üdvözlöl és a kinek diszes címe - ügyvéd - igen jóhangzásu.

Eme légvár végett az anya a nápolyi egyetembe küldte a fiát, kinek nővérei emez alkalommal oly sokat varrtak rá, mintha csak kiházásításáról lett volna szó.

Nápolyban Cesare, négy pajtásával, harmincöt frankért és hetvenöt centesimiért bérelt ki lakást, úgy hogy fejenként egyre nem esett több hét franknál s néhány centesiminél. Ezek a törtszámok mindig végtelen civakodásra adtak alkalmat, ha a fiatal emberek a számadást ebédnél rendbe akarták hozni. Ilyenkor mindegyik a hóna alá csapta a kenyerét, attól tartva, hogy a másik, szórakozásból, belé talál harapni.

Ugyanannak a háznak az udvarára, a diáklakással átellenben, nyíltak a signorina Elena ablakai s a heves szóváltás az irodafőnököknek egész családját rendesen oda csalta a terrászra, melyet a kisasszony gúnyos mosolylyal, a papa bársony sapkával a fején s a szolgáló kezében a törölőruhával, rögtön elfoglaltak, sőt olykor a mama is kidugta halvány, szerény arcát a sárgás függönyök mögül.

Ez a család, ama diákok előtt, kik fejenként hét frankot s néhány centesimit fizettek a lakásért és kölcsönösen egymásnak a kenyerét lopkodták, nagyjelentőségű volt. A lányok oly nevelésben részesültek, mintha hercegeknek lettek volna feleségül szánva. A terrászon angolul, meg franciául hallották őket beszélni; aztán zongoráztak, mintha egész életükben egyéb dolguk sem lett volna s olykor egy-egy festményt tettek ki az ablakba száradni, mely messziről nézve oly bámulatra méltónak látszott. Pedig, az öregebb nővér már harminckét éves volt s signorina Elena, ki ha nem zongorázott, regényeket olvasott, úgy tekintett szét maga körül az utcán vagy a terrászon, mintha ama regényes tüneményre várna, aki kezét, szivét és négylovas kocsiját fogja neki ajánlani.

Valahányszor ezek a lányok nagy toaletteben az utcára kimentek, elbujtak a diákok az ablak mellett s kíváncsi szemmel nézték Elenának diszes cipőcskéit, mikor ez a sáros udvaron lábujjhegyen ment át, szoknyáját a kezével összetartva.

Mig a pajtások kissé nyersen fejezték ki ámulatokat, mint a parasztok, kik az élet gazdag vásárán részüket kivenni ohajtják, Cesare volt az egyetlen, a ki tartózkodólag, tisztességesen viselte magát, mert a zárdai nevelés arra szoktatta, hogy a társadalmi rangfokozatok iránt kellő tisztelettel legyen. Gyermekkora óta ama tisztességes szegénységben élt ő, mely szürke fényt vet az egész életre, kérlelhetetlenül szabályoz minden lépést és rendkívül nagy becset tulajdonít a gazdagságnak, a *lenni* és *látszani* közt levő folytonosan gyöttrő ellentét miatt. Jól tudta, mit jelent az, ha egy kis városban valakit »don«-nak szólítanak, ha valaki vasárnap cylinder-kalapot visel s keztyűben bocsátja leányait a templomba; tudta mennyi cipőbe kerülnek a nagy séták; de azt is, hogy mily becse van a napnak egy diákra nézve. Dolgozott is ő, mint egy lelkiösmeretes napszámos, a ki nem akarja az időt lopni. Mikor a szemközt lakó hölgyek késő este hazatértek, még mindig világot láttak az ő ablakában s fölhalmozott könyveket az asztalán. Jól tudta, hogy szorgalmasan kell annak tanulni, a ki a doktor-kalapot föl akarja tenni.

Egyetlenegy időtöltése volt este, mikor a pajtásai a szomszédságban lakó szobaleányok szívének meghódítására kíséltak, ha ő az ablakban állhatott, nővéreire gondolva, kik most a szomszédnőkkel a terrászról beszélgettek, meg az édes anyjára, ki a bucsuzásakor neki titkon öt lírát csusztatott a zsebébe. A rideg udvar csöndes, buskomor volt; három felől kormos falak vették körül. Az ablakokat nagyobb részben befalazták, mióta adót vetettek az ablaknyílásokra s 1848 óta vakon maradtak azok, az üvegtáblák meggazdálkodása végett. Az omladozó vakolatú falakon semmi más domborulat nem látszott, mint a párkányváz, melyen a korábbi csatornából eredt szennyes vonal futott alá. A másik oldalon régi templomfal emelkedett, átlukgatva, akár egy galambduc, nagy csúcsives ablakkal, mely betöredezett, poros tábláin a lámpák bágyadt fényét s nyirkos pinceszagot bocsátott át. Ha besötétült: repedt harang szólalt meg »Angelus«-ra, a templomfalon, a torony négy oszlopa közt, melyek sötéten emelkedtek ki a szürkületből, a komor udvarnak még vigasztalanabb ridegséget kölcsönözve s fájdalmas honvágyat ébresztve föl a kis szülőváros iránt, hol ilyenkor az utcácskákból egymásután gyul ki a világ. Ugyanabban az órában gyújtott gyertyát don Liborio cselédje az üres előcsarnokban, hová Elenának a zongorajátéka vagy a leányok beszélgetése kihallatszott.

Az a nap, melyen Cesare vizsgálatot tett, az egész szomszédságra nézve esemény volt. Föl kellett a ház kapuját szakítani, hogy az a kocsi, mely az ügyvédjelöltet frakkban és fehér nyakkendőben elszállítandó volt, az udvarra bejuthasson. A hír az egyik erkélyről a másikra röpült át. Ilyeténképen tudták meg a fiatal hölgyek, hogy az ifju ügyvédi vizsgálatot készül letenni; oly bűvös hír volt ez, mely a bársonysapkás apának az ajkából a következő szavakat csalta ki:

- Ez mai napság az a pálya, mely mindenüvé elvezet. Ki tudja, talán még miniszter is válhatik ebből a fiatal emberből!

S a mama, donna Anna, ezt sugta Elenának:

- Most, fehér nyakkendőjével nem is épen csunya legény. Mit gondolsz?

Mikor a nyár elérkezett, Elena gyakran megjelent az erkélyen a regényeivel, verseivel és festményeivel. A nővére is gyakran kiült, hogy a szabad levegőn dolgozhassék, némán sütve le himzésére a szemét. A mamát sohasem lehetett künt látni. Don Liborio azonban, ki Cesaret folyvást az ablaknál látta nyugodtan tanulni, üdvözölve nyult a sapkájához.

Nem sok idő telt belé, midőn kimenet és hazatérés alkalmával a folyóson is találkoztak, sőt valamely ürügy alatt pár szót is váltottak. Így történt egyszer, hogy mikor a leányok lesütött szemmel mentek előre, fölfelé a lépcsőkön, a szülők a fiatal embernek azt mondták: ha kedve lesz nálok látogatást tenni, a mennyiben üres ideje engedi, ők, mint szomszédot, szívesen látják, egész fesztelenséggel, mint akármelyik családhoz tartozót. A leányok igen jó társalgók

s ő maga is - don Liborio - örömet cseréli ki művelt emberekkel a törvényhozás, politika és más komoly kérdésekre vonatkozó nézeteit.

Igy látogatta meg Cesare a családot, komoly dolgok fölül beszélgetve. A kisasszonyra csak lopva mert pillantani s mihelyt ennek nagy, barna szeme rajta pihent, már zavarba jött. Testvére, Camilla, ki néma volt, mint a hal, föl sem emelte fejét a munkájáról. A papa a napi kérdések fölül beszélgetett, aközben feleségével kártyázva; ez már sok év óta szokása volt, mely a vidéken huzamos ideig való tartózkodásból eredt, hol oly szörnyű hosszuk voltak az esték; hódolat volt ez hű élettársa iránt, s kárpótlás hosszas vándorlásaikért s a számkivetésért, melyben a feleség az ő kedvéért csaknem egész életét töltötte. Ha donna Anna nem civakodott a férjével, mint jó háziasszony folyvást mozgott, mindamellett is azt állította, hogy leányai, fehér kezeikkel, velök született ügyességüknél fogva, mindent sokkal jobban tudnak elintézni, mint ő.

A ház barátai közé tartozott egy komoly fiatal ember is, ki mindig a legujabb divat szerint öltözködött, ki soha sem maradt ki, soha a száját föl nem nyitotta, nem dohányzott, mindig Camilla mellett ült, a zöld lámpaernyő alatt s az estét azzal töltötte, hogy gyapot gombolyagokat válogatott ki s a himzés öltéseit számlálgatta. A bemutatáskor donna Anna hozzá tette, hogy Roberto a lelencháznál van, mint hivatalnok, alkalmazva s a családnak egyik távoli rokona. Később, midőn a fiatal ügyvéd a házban bizalmasabb lett, megtudta, hogy Roberto, Camillával leendő házassága által közelebb való rokonságba jut, mihelyt előléptetése megtörténik, melyre már két év óta várakozik.

Lassankint Cesaret is úgy tekintették, mint a családnak egyik rokonát. A mama mosolygott rá, don Liborio nyájas üdvözléssel fogadta, Camilla kisasszony pedig, a nélkül hogy az ajkát fölnyitotta volna, széket tett a nővére széke mellé az asztalhoz, Roberto pedig némán nyujtotta neki örökké keztyüs kezét.

Mielőtt azonban eme bizalmat kiérdemelte, egész vizsgálatot kellett kiállnia. Elenának az atyja annak idejében a Bourbonok jogi tanácsosa volt, s minden jogi kérdés, úgy szólva a kis-ujjában volt. Elégge balgaság a mostani kormánytól, hogy ily férfit a szolgálatból nyugalomba helyezett. Az egykori jogi tanácsos tetőtől talpig vörös republikánus lett, sőt kissé kacérkodott a szocializmus új divatával is.

A mama, vidéken való hosszas tartózkodása alatt, férjének hivatala idejében, tökéletesen megértette, hogy kis városokban szerény, de tisztességes viszonyok vannak, melyeket szívből lehet irigyelni, különösen oly napokban, mikor cipészek és sütők a házat megostromolják s az egész családnak ki kell sétálnia, nehogy minden pillanatban a házi csöngetyüt hallgassa.

Oly jóindulatu háziasszonynak a szerepét vette föl, ki a világ örömeit már a háta mögött hagyta s ő szívesen ereszkedett komoly beszélgetésbe a fiatal emberrel, a saját módja szerint. Tudni akarta, mit jövedelmeznek altavillai birtokai, mennyi bort terem a szőlője, hány részre oszlik fel a jövedelem s az ifju, elérzékenyülve ennyi jóindulatu érdeklődés fölött, elbeszélte részletesen háziügyeit, elsorolta a családnak szerény jövedelmeit, mennyi a háznál a kenyérforgasztó s mivel a nagy szám miatt kissé szégyelte magát, azt jegyezte meg, hogy nővéreinek egyike sokkal ájtatosabb, semmint ebben a világban örömet lelhetné s így istennek akarja magát szentelni.

- A birtokok egyenlőtlensége igazságtalanság, - jegyzé meg don Liborio, sapkáját a homlokára huzva. - Ön ugyan egyszerű viszonyok közt él, de hát még fiatal s oly állása van, mely mindenre képesítheti. Nekem ön jobban tetszik így!

Donna Anna szeretetreméltóan mosolygott a fiatal emberre, Camilla a nővére nézett, majd kérdő pillantást vetett Robertora, ki fejbőlintással fejezte ki helyeslését.

Eme barátságos áradozásoknál csak Elena viselte magát tartózkodólag. Ha elvéte a fiatal ember rá nézett, rögtön lesütötte a szemét. Egész estéken ült előrehajtott fejjel, olvasmányába merülve s látni engedte fehér, finom, bársonyszerű, pelyhes nyakát.

Órákig el tudott zongorázni, ragyogó szemét a hangjegyekre szögezve; aztán könyökig meztelen karjait a billentyűkön pihentetve, szórakozottan nézett szét s bosszusan nézett Robertóra, a ki a himző keretre hajolva, Camilla mellett ült s ennek a kezeit bámulta. Husz szót sem váltott a fiatal ügyvéddel, még akkor sem, ha egyedül maradtak is pillanatra vagy ha esetleg, a fiatal ember érkezésekor, az előszobában találkoztak, avagy ha Cesare, karját ajánlva sétaközben, ők előre mentek.

Azonban, ama nap, melyen a fiatal embernek hozzátartozói Altavillából a szüret idején irtak, közölve vele, hogy a szőlő rothadni kezd és hogy nagyon ohajtának őt már ismét látni, Cesare bucsulátogatást tett, akkor a fiatal leány, rá vetve barna, de néha feketének látszó szemét, kérdezte:

- Visszatér-e ön nemsokára?

- November közepe táján, - dadogta a fiatal ember.

- Oly későn!

Többet egy szót sem szólt. Donna Anna szerencsét kívánt, mert, mint mondta, ha Cesaret szüretre hívják, ez azt jelenti, hogy bő szüretre van kilátás.

- Nos, a társadalomnak is használni kell, - jegyezte meg don Liborio; - végre is, valamely családnak a jóléte az általános gyarapodást emeli.

Elena kisasszony mitsem szólt többé. Oda ült az egyik ablakhoz s a sötét utcára nézett le, miközben a függönyt félre tolva, homlokát az üveglaphoz nyomta. Mikor a fiatal ember fölállt, hogy távozzék, Elena is fölkel, megszorította a kezét, épugy mint a többi s miközben szorosan tartotta azt, kérdezte:

- De, legalább irni fog nekünk, ugy-e?

Altavillába visszatérve, a fiatal ember ama csöndes sétéira gondolt, mikor a szürkület, mint valamely ködfátyol terült szét a völgy felett s a lámpák fénye világította meg a hepehupás utcákat; aztán az »Ave Maria«-ra, mely szomoruan hatott le a toronyból Elenáéknak az udvarára, majd a porladó falra, meg ama magános lámpára, mely a csöndes előszobában ide-oda ingott.

Cesare, hogy a szavát beváltsa, hosszú levelet irt don Liborióknak, melyet tizszer is széttepett s ujra megirt, mintha valamely szigorlati értekezést kellett volna megírnia. A papa ezt a burnót-szelencéje alá rejtette, noha szives tisztelet volt abban kifejezve donna Anna és a leányok iránt.

Signorina Elena válaszolt a papa helyett, - a kit több rendbeli dolga akadályozott, - szép, angol betűivel. Összecsevegett mindent s bizonyos bizalmassággal beszélte el mindazt, a mi elutazása óta történt, hogy miképen töltik most az estéket, hogy mennyire hiányzik ő s mily gyakran emlegetik. Így aztán hossza nyult a levél, melyet ekképen fejezett be: »Ha a mi közleményeink önnek örömet szereztek, örvendeztessen meg ön minket: a papát, mamát, Camillát s eme sorok íróját, mihamarabb, a levelével.«

Cesare rögtön válaszolt, azonban a levelet megint csak don Liborióhoz intézte. Elsorolta neki a szokott napi foglalkozásait óráról-órára, melegen emlékezett vissza ama szép estékre, melyeket a don Liborio tiszteletre és szeretetreméltó házában szerencsés volt tölthetni. Oh, mily szép lett volna, ha mi az utolsó őszi napokat itt együtt éltük volna át! Mily szép képeket festett volna signorina Elena s mily édesden elcsevegett volna a terrászon, a holdvilágnál

signorina Camilla, meg Roberto, hallgatva a szüretelők meséit és dalait, kik ott az udvarban ütöttek tábort!

Ismét a leány válaszolt a papa helyett, kinek még mindig nem jutott ideje az írásra. Elena is a visszaemlékezéseknek élt: »Gondol-e még ön ama szép estékre, melyeket együtt töltöttünk künt a sétatéren? Mi egy facsoport által voltunk fedve, mely mellett az elegans világ a légszesz-világításnál elvonult s a zene lágy hangjai összeolvadtak a lombok susogásával. Ugy látom önt azon a képen, melyet házukról rajzolt.«

Sorait következőleg zárta be: »Őszinte barátnője Elena.« Aztán »az ön őszinte hive Elena«, végre pedig röviden: »Elenája«.

A szüret után Cesare visszatért a városba, megkezdeni az ügyvédi gyakorlatot. Mikor őt Elena újra látta, arcába tolult a vér, remegő hangon üdvözölte az ifjút s ez a hang Cesarenak a szíve mélyéig hatott, melyet soha sem tudott többé elfeledni.

Mind a ketten zavarba jöttek s mind a ketten elpirultak, midőn egymásnak a szemébe néztek. Mint világító láng vonult el ez a pir Elenának halvány arcán. Csaknem önkéntelen pillantott anyjára s ez a villámgyors pillantás egész nyilatkozat volt a fiatal ember előtt.

Eddig még soha Cesare egyetlen oly szót sem ejtett el, melyet Camilla, ki nővére és Roberto közt ült, meg ne hallhatott volna.

Egy este, midőn don Liborio a szokottnál tovább kimaradt s donna Anna őt az erkélyen várta, történt először, hogy Cesare a következő szavakat intézte Elenához:

- Haragszik rám önnek az édes anyja?

Elena a fejét csóválta, de gondolatokba merülve maradt, tenyerébe hajtott fővel.

- Bocsásson meg nekem, Elena, - folytatta az ifju némi szünet után.

Ekkor a leány félénken fogta meg az ifju kezét s megszorította azt, a nélkül, hogy ránézett volna.

Eme pillanattól fogva új élet kezdődött Cesarera nézve, álmélet, melyből, a hivatásával járó gondok ébresztették föl.

Adósságokat csinált a pajtásainál, ismerőseinél, a szabónál meg a mosónőnél, hogy mindig csinosan öltözködhessenek s mint Roberto, keztyűt viselhessen. Valahányszor haza irt, hazudnia kellett s ürügyeket gondolnia ki, hogy pénzt kaphasson, melynek már volt helye, mielőtt megérkezett. Ama szerény viszonyok mellett, a melyek közt addig élt, soha sem érezte ama gyötrő gondokat, melyek a nagyvárosi élet követeléseiével együtt járnak. Hányszor könyökölt ő szobácskájában a csüggedés óráiban az asztalra, arcát tenyerébe hajtva, mint oázra gondolva ama tágas térre, mely Altavillában ablaka előtt terjedt; szőlőföldjének csöndéletére, hol egy-egy lónak a patadobogása s egy-egy parasztnak kongó, nehéz léptei a kövezeten, ismert és kedves hangok voltak. Könyek szökeltek a szemébe, ha rokonainak csak a fényképeire tekintett, kik ünnepi öltözetekben mereven függtek a falon, Elenának a képe mellett.

Ha ő most don Liboriónál volt, minden másképen tűnt föl előtte s úgy érzé, hogy bensőleg ő is megváltozott. Donna Anna árgus-szemmel őrizte a leányát, vigasztalan pillantást vetett rá, mintha megszakadna anyai szíve. Mikor mindnyájan elfogultan hallgattak, Camilla, egykedvűen, mint mindig, néhány szót sugatott Robertsonak, oly hangon, mintha templomban lettek volna s nyugodt hangja ilyenkor csaknem rejtelmesen hangzott a kinos csöndben.

Don Liborio sem a régi volt többé; radikális szóvirágokat eregetett meg; vészt jósló pillantások löveltek ki a tisztas, ősz szakállal körített arcából; a himzett sapkát lehuzta a homlokára s szörnyen burnótozott kártyázás közben.

Elena a könyve vagy a munkája fölé hajolt; szomorúan, mint husvéti bárány, pillantott Cesarera, valahányszor fejecskéjét fölemelte s keble annyira hullámozott, hogy a csipkái mozogtak, mintha elevenek lettek volna. A zongora is hetekig hallgatott s a szalonban, hol egyebet sem lehet hallani, mint a kártyák zavarását meg a Camilla tűinek a neszt, Roberto még legvidámabbnak látszott, a mint ott ült imádottja mellett, ennek munkálkodó kezeit szemlélve.

Az általános lehangoltság ragadós volt. Még a játéknak is szenvedni kellett e miatt. Don Liborio bosszusan zavarta a kártyákat s donna Anna egyizben félbeszakítva a játékot, azt kérdezte a fiatal embertől, mikor kezdi meg az ügyvédi gyakorlatot s hogy vajjon a családjának vannak-e tervei jövőjét illetőleg s hogy vajjon a nővérei elébb mennek-e férjhez, mint ő megházasodik, sat.

Don Liborio az asztalra könyökölt, kezében tartotta a sapkáját s hallgatott. Végre, azt jegyezte meg, hogy becsületes embernek első kötelessége családot alapítani s egy ügyvéd, a ki az emberek bizalmát meg akarja nyerni, mindenelőtt tartozik megnősülni.

Roberto, a ki már két év óta leste a lelencháznál való előléptetését, hogy megházasodhassék, helyeslően bólintott.

- Egy családanyára nézve - folytatta donna Anna - nem kis föladat, gyermekeinek elhelyezése. Én tudom csak, minő gondot ad az, ha eladóleányaink vannak. Akkor a szemünknek mindig résen kell lenni. Nem önre vonatkozólag mondom ezt, Cesare, hiszen ön becsületes ember. De, isten bizony, nem csekély dolog az!

S don Liborio, ki föl s alá sétált a burnótszelencéjével, hozzá tette:

- A mi törvényhozásunk hiányos, mert a bizalommal való visszaélést nem bünteti eléggé. A ki egy tisztességes család bizalmával és vendégszeretetével visszaél, gályarabságot érdemel. Szeretném tudni, hogy most, midőn az esküdszéket szervezték, mit mondanának nekem, ha én magam vennék valamely méltatlanság miatt elégtételt.

Ily pillanatban volt az, midőn a papa ismét kártyához ülve, játékába mélyedt, hogy Elena Cesarera pillantva, sajátos hangon susogta:

- Félek.

NEGYEDIK FEJEZET.

Luigi nagybácsi táviratot küldött Altavillába, tudatva, mily csinyt követett el az ő unoka-öccse. A távirat ép akkor érkezett meg, mikor a család ebédhez ült. Don Anselmo elsápadt, mikor azt átolvasta s szótlán nyújtotta át sógornőjének, ki a tányérba ejtette a kanalát.

A többi ijedten könyökölt az asztalra, az ablak előtt, melyet a kertben levő nagy diófa egészen elfödött zöld lombjaival.

Senki sem mozdult; a leányok úgy néztek egymásra, mintha őket lepték volna meg valamely csiny elkövetésénél. Végre donna Barbara a sógor tányérja után nyult, hogy azt megtöltse; ez azonban azt mondta, miközben nyugodtan elhárította a gyűrűkkel megrakott ujjakat:

- Köszönöm; már elmúlt az étvágyam.

Megtörülte a száját, mintha valamely keserűséget akart volna ledörzsölni; összehajtogatta az asztalkendőt, letette azt az asztalra s fölment a szobájába, hogy ott ama papírok közt kutasson, melyek az íróasztalán heverték.

A sógorasszony ott maradt a leányaival az ebédlőben s némán rejté el arcát a tenyerébe.

A leányok szótlán szedték le az asztalt s visszavonultak a szobájukba. A kanonok nagybácsi egész délután nem ment ki.

Este felé a sógorasszony félénken kopogtatott az ajtaján.

- Az ő iratait szedem rendbe, - szólt a kanonok, ki a megszeméltetett anyának a szeméből a gondolatokat is kiolvasta. - Némi időre lesz szükségem, mert nem is gyanítottam, hogy ily hamar kell neki számot adnom.

A szegény asszony megsemmisülve ereszkedett le egy székre, mely az ajtó mellett állt; karjai az ölébe hanyatlottak s gépiesen követte kisírt szemével a nyugodtnak látszó öreg minden mozdulatát. Végre nyugtalankodva eme nagy nyugodtság miatt, dadogva kérdezte:

- Ugy-e, tönkre jutottunk?

- Ti nem. A mi titeket illet, míg élek, gondoskodom rólatok, ha nálam akartok maradni, - válaszolta a kanonok.

De az asszonyság tovább sirt s az arcát befödte a tenyerével. Majd hebegve kérdezte:

- És ő?

- Nézz ide, - szólt a főtisztelendő ur. Hétezer lira az apai öröksége. Ha megelégszik a rosamarinai szőlős-kertekkel - melyek egyébiránt valamivel többet érnek - s az apai háznak őt illető részével, akkor a dolgot könnyen elintézzük egymás közt s ez lenne a legjobb.

- Hétezer lira! Ez kevés a megélhetésre!

A kanonok vállat vont; ez volt az egyetlen nyugtalan mozdulata, melyet észre lehetett venni.

- No, valamit majd csak visz a felesége is a tűzhelyhez. Aztán, Cesarenak kitűnő állása van s meg kell gondolnod, hogy a többi gyermeknek annyija sincs, pedig ők nem is kerültek neked oly sokba. Ő megrontott mindnyájunkat.

Az anya mindezekre csak könyeivel válaszolt.

Egyszerre megnyugodni látszott, mintha a szentlélek szállta volna meg. Még remegett az elfojtott zokogástól s arca is nedves volt a könnytől, midőn így szólt:

- Magam keresem föl fiamat a városban. A lelkére akarok beszélni. Hiszen ő mindig szerette az anyját.

A sógora ránézett, mintha csak benne is ez a szándék érlelődött volna meg; aztán még egyszer elolvasta a táviratot s a fejét csóválta, mintha azt akarta volna mondani, hogy minden törekvésük hiába való dolog.

- Cselekedjél tetszésed szerint, - szólt a kanonok, átnyujtva a táviratot.

A szegény anya másnap reggel utra kelt. Rosalia hamarjában összecsomagolta málháját s annyira lehangoltnak látszott, mintha az ócska, kopott postakocsiban egészen Amerikáig kellene utaznia. A sógora kikísérte a vasúthoz.

- Ha ő magába tér, ha ide vissza szándékozik jönni, mondd meg neki, hogy házunk mindig nyitva lesz előtte - de, természetesen csak egyedül ő előtte.

A fiatal ember, ki nem bátorkodott Elena szüleinek a szeme elé kerülni, a vendéglőbe költözött. A pajtásai száz lirát kölcsönöztek neki, aközben oly savanyu képet öltve, mintha valamely csapás érte volna őket s a legöregebb köztük, egy orvosjelölt, végre tréfásan azt jegyezte meg, hogy jobb lett volna Cesarera nézve, ha a lábát töri. Sajnos, Cesarenak ép lába volt s mint valamely gonosztevő bolyongott egész nap szerte, míg végre dúlt arccal, teljesen kifáradva dőlt ágyára.

Midőn egyszer ily állapotában haza tért, anyját az ajtajánál ülve találta; ez is halvány és fáradt volt. Málhája előtte hevert az asztalon.

Cesare, mintha törszurást érzett volna a szívében, mozdulatlanul, elfogódva állt anyja előtt; karjai hanyagul csüngtek alá s mereven nézett maga elé.

Az anya utközben betanulta beszédét, az adandó válaszokkal együtt. Elképzelte magának fia mozdulatait, hangját, megbánását s hogy miként veti majd magát a karjai közé és mikép fog vele haza térni. Ily gondolatok közt nézte könyezve a mezőket s a fákat, melyek mellett a vonat tova röpült, hogy emlékezetébe vesse ezeket s örüljön az ellentétnek, ha majd ugyan-ezen az uton fiával visszatér. Kecsegtetőleg emelkedett ki a nap a hegyek mögül. A szegény asszony összekulcsolt kézzel fohászkodott föl: »Szent anyám, köszönöm neked; oh istenem!«

Most azonban, megrendült fiának a láttára, ki mint valamely gonosztevő állt ott, nem tudta mit szóljon s mindazokat a szép szavakat, melyekkel fiának a szívére hatni akart, elfeledte. Reménytelen, mint valamely gyermek, vont a száját s reszketett a visszafojtott zokogástól. Ez a gyermekes aggály, egy már élemedett, őszhajú nőnél, megható volt.

- Oh, anyám, anyám, - szólt a fiatal ember, végre lábai elé borulva, - oh anyám!...

Többet nem tudott mondani.

A szegény anya halkan sirt, fia fölé hajolt s megtapogatta a kezével ennek arcát és vállait. Megcirógatta a fejét, mint ezt egykor tette, mikor még fia kicsiny volt s örömkönyeket sirt.

Az anya, fiának a szívéhez szólt: »Az idén szük esztendő volt, gabona nem igen termett s a szöllőt is elverte a jég. A juhok közt is kiütött a ragályos betegség a télen, úgy hogy Foranoének még a házat is el kellett adniok. Csak isten segíthet.« Így folytatta az anya panaszait, melyek csak a szegényekre lehetnek hatással s a jó asszonyság azt hitte, ezzel az ügyet elintézte s fiát haza viheti.

Mikor nyugodtabbak lettek, az anya megölelte a fiát s szorosan átkarolva tartotta, miközben fejét ennek a vállára hajtotta. Szívből imádkozott: »Szent anya, hálát adok neked; a meghaltak lelkei megpuhitották fiamnak a szívét; apjának a lelke szólt hozzá.«

Aztán rendbe hozta a szobát, mintha csak otthon lett volna s nehéz tehertől szabadult volna. Majd fölbontotta a málháját s szétnézett, vajjon hová rakhatja holmiját.

- Ugy-e adsz nekem szállást? - kérdezte. - Holnap majd együtt haza utazunk. Nagybátyád azt üzeni, hogy tárt karokkal vár. Tehát holnap; most törődött vagyok, megöregedtem s még öregebbnek érzem magamat.

- Nem, mama, - hebegte a fiatal ember, - én nem mehetek többé haza.

Az anya most gondolkozni kezdett. Csomagját a kezében tartva, most már nem tudta, hová tegye. Visszatette az asztalra és sovány kezeit tördelve, kérdezte:

- S mit tettél, fiam, hogy nem jöhetsz haza?

Az ifju nem felelt, csupán a fejét csóválta; szeme könnyel telt meg. Szomorúan ült le az ágy szélére, könnytől ázott zsebkendőjét kezében szorongatva.

- Én már öreg vagyok, - folytatta az anya; - ám tedd azt, ami neked tetszik; de gondold meg, hogy szegény nővéreid hajléktalanok lennének, ha minket nagybátyád elhagyna.

- Oh, mama, - kesergett a fiatal ember, - ha tudnád, ha tudnád!...

- Tudom, fiam, szegény fiam, mit érezhet a szived. De hát mit tehetünk mi arról, hogy szegények vagyunk? Te nem tudod, nem tudhatod, hogy nagybátyád egész éjeket virrasztott át, mikor te a havi pénzedet vártad. Minő nap volt az, karácsonykor, midőn a bérlő a pénzt a szállóbérletért nem küldte meg s a gazda a vásárról üres kézzel tért haza. Nem mivégettünk, hiszen nővéreid mindent megszoktak s megelégsznek egy pár répával is. De miattad volt a nagy gond.

- »Az a fiu nem tud magán segíteni idegen városban,« - szólt a nagybácsi. - Nekem meg úgy rémlett, mintha éhesen látnálak bolyongani az idegen város utcáin, ott a hegyek mögött, abban az órában, mikor otthonlétedkor haza jöttél s nővéreid már a lépteidről megismerve, így szóltak: »Ő az, most jön ő!« Lásd, a testvéreid nem oly szépek, mint sok más leány, de annál inkább szeretnek téged, örökké csak felőled beszélgetnek, ha este a nagy képek alatt ülnek és kötnek s mióta elutaztál - juthat még eszedbe, hogy mindnyájan a folyosón álltunk, míg csak el nem tűntél a szemünk elől, - azóta minden nap megvetettük az ágyadat, mintha csak haza térnél esténként. Szobád úgy maradt, mint ahogy elhagytad és soha senki sem használta, még akkor sem, mikor annyi szentjános-kenyeret takarítottak be, hogy azt sem tudtuk, hová helyezzük; két kosárnak még a nagybátyád is adott helyet az ágya alatt. A nagybátyád így szólt: »Tegyetek neki egy tele tállal a kemencébe, míg újra haza jó; mindig nagyon ízlett az neki.«

- Nem, mama, - ismételte a fiatal ember; - nem mehetek többé haza.

- De hát mit vétettél, hogy nem jöhetsz többé haza? - Mondd meg anyádnak, mit tettél?

- Én vagyok az oka annak, hogy az a leányka, irántam való szeretetből, a szülői háztól megszökött. Velem szökött el, elhagyta szüleit s most már senkije sincs, mama!

Erre a válaszra a szegény asszony mitsem mondhatott. Nem gondolt többé arra, hogy a fia őt elhagyta, sem azzal, hogy minő hirrel járul majd a nagybácsi színe elé; csak a saját leányaira gondolt; látta őket kedveseikkel megszökni, látta a kétségbeesést a háznál, annak fölfedezésekor. Lassan, kimerülten, vigasztalanul szedte össze holmiját. Eközben megpillantotta Elenának az arcképét, mely ott függött, arany keretben, az ágy fölött, duzzadt ajkával s hatalmas szemöldökével olajszin arcán.

Pillanatig mozdulatlanul állt a szegény asszony csomaggal a kezében. Megalázkodva állt ott, kopott öltözetében, roskadt alakjával, csontos kezeivel. Most érezte, hogy vége mindennek,

örökre s hogy hasztalan volna ily szépségnek a varázsa ellen küzdenie, mely a fia szívét tőle elidegenítette. Mély szánalmat érzett a fia iránt, kinek nagyon fájhatott, hogy egyedül kellett anyját haza bocsátania. Mire sem gondolva többé, így szólt a fiához:

- Lásd, nekem távoznom kell, mert a vonat indul. Jobb, ha mennél hamarabb otthon leszek, mert testvéreid egyedül vannak s nagybátyád még inkább bosszankodik, ha sokáig várakoztatjuk a válaszszal. S az uti költség is kevesebb lesz így.

Dult arccal, meredt szemmel járt föl s alá a fiatal ember a szobában, mintha valamit keresett volna.

Az ajtónál így szólt hozzá az anyja:

- Imádkozom istenhez, hogy legalább a nagybátyád szívét meglágyítsa. A szentek segélyemre lesznek, Cesare.

A fiatal ember gépiesen tette föl a kalapját, a csomagot ki akarta venni anyjának a kezéből, a nélkül, hogy tudta volna, mit tesz.

- No, most ölelj meg, - szólt az anya, - mert ha a nagybátyád neked meg nem bocsát, talán soha sem láthatlak többé; öreg vagyok s meghalhatok.

- Oh, anyám, - szólt az ifju, - szeretném, ha én halnék meg.

Midőn az anya, minden izében remegve megölelte, így szólt:

- Mit tehetek én? Nővéreidnek nincs más támaszuk, mint nagybátyád. Mit tehetek én? - S egyre ismételte eme szavakat, miközben a lépcsőkön lefelé haladt.

Egyszerre, valami jutott Cesarenak az eszébe, fölfutott a szobájába s visszatért azzal a kevés pénzzel, a mennyivel még rendelkezett.

- Fogadd el ezt, mama, uti költségül; többet nem adhatok.

- Így van ez a világon - szólt az anya; - ha mi gazdagok volnánk, nem volna ily szívfájdalmunk.

- Várj csak, elkísérlek a pályaházig.

Mikor az öreg asszony már a vasuti kocsiba akart ülni s aggódva tekintett szét a tolongó utasok közt, még egyszer megszorította fiának a kezét, mert a szívét úgy nyomta valami, hogy csaknem szétrepedt. Ekkor Cesare még egyszer mondta:

- Várj, még elkísérlek, várj még kissé.

Nem tudott megválni anyjától. Ez érezte azt s szorosan tartotta fiának a kezét, miközben ez a vagonba mellé ült s a szürke tarlóföldre bámult, mely mellettük tova röpült. Végre bucsut kellett venni az anyának s át ülni, ama rozzant kocsiba, mely az utasokat a vidékről várta s melyet az álmos gebék, a kaktuszok csekély árnya alatt, tovább vontak. Mindig azt gondolta az öreg asszony, hogy a fia még mondani fogja: »Várj, elkísérlek még a faluig« s még folyvást szorította a kezét.

Mikor az anya tovább utazott, Cesare oda állt az ablakhoz, ajkához tartotta a zsebkendőjét s bámult ama porfellegre, melyet az országuton a döcögő kocsik visszahagyott. Mikor már mit sem látott, visszahúzódott egyik sarokba, mely oly sötét volt, mint az ő lelke, mert az alkony már mindent árnyba borított. Sirt mint a gyermek. Mikor azonban a városi világítás a láthatáron feltűnt, az ő kedélye is derültebb lett. Elenének a képe töltötte be újra a lelkét s ama gondolattal vigasztalta magát, hogy az ő anyja is nyugodtabb lesz, ha gyermekeire gondol, a kik őt otthon várják. Így kapta föl az élet árja mind a kettőjüket s egyre távolabb ragadta őket egymástól.

Eltörődve érkezett haza éjjel az anya; a leányok aludtak, csak a nagybátyjuk volt még fent, hogy az öreg asszonyt várja, mert gondolta, hogy ez mindjárt ismét visszatér. Nem szólt egy szót sem, míg sógornője a csomagot letette, csak egy széket tolt eléje. Ez a hallgatás azonban még elfogultabbá tette az öreg asszonyt.

Mikor a kanonok észrevette, hogy minden izében idegesen remeg, egy pohár vizet töltött neki.

- Gondold meg, hogy ha beteg leszel, a leányaidnak még rosszabb dolguk lesz, - szólt nyugodtan. - S végre is, hiszen nem halt meg senki.

A szegény asszony bátorságot meritett s lassankint elbeszélte mindent, amit tudott, miközben félénken nézett a sógorára s aggódva leste arcáról, minő hatással van rá a beszéde.

A kanonok megőrizte egykedvűségét s végre így szólt:

- Most már össze kell őket házasítani.

S mikor az öreg asszony bámulva nézett rá, így folytatta:

- Mert különben botrány keletkezhetnék a dologból. Én itt akár joggal, akár jogtalanul, a család feje vagyok s a püspök eltiltana a misétől. Egyébiránt nem is gátolhatod abban a fiadat, hogy megházasodjék. Ha tőle a beléegyeződést megtagadod, engedélyt ad neki arra a törvénytörésért.

- Hiszen én nem is akadályozom őt abban, - dadogta az öreg asszony félénken és reménykedve, mert úgy tetszett neki, hogy a nagybácsi már hajlandó megbocsátani Cesarenak.

A kanonok helyeslően bólintott a fejével.

Ekkor a szegény anya örömkönyeket hullatott.

- Tudtam én azt, - mondta, - hogy a jó lelkek a megpróbáltatásban nem hagynak el minket, - s már a leányokat is föl akarta ébresztetni, hogy tudassa velök, mikép a nagybácsi megengedett unokaöccsének s tárt karral fogadja.

A kanonok szeliden visszatartotta sógornőjét, miközben kezét a vállára tette.

- Csöndesen, - mondta - a mi a megbocsátást illeti, én megbocsátok neki, mert holnap misét kell olvasnom; többet azonban nem akarok s nem is teszek. Azt a keveset, a mit testvéremnek a családjáért tehetek, szívesen teszem. De nekem nincs püspöki jövedelmem s nincs módomban, hogy még unokaöccsémnek a családját is a nyakamra hozzam. Mindenkinek maga felé hajlik a keze. Ha ti a fiadnál akartok élni, szabadságotokban áll; de nem az én házámban, ezt jól jegyezd meg magadnak.

Másnap, ebéd után, a kanonok nagybácsi, a helyett hogy szokott sétájára indult volna, a városon kívül, barátjához, a jegyzőhöz ment s ott együtt szép levelet irtak don Liborióknak.

Miután az Elena családjában az első vihar lecsillapult, a kedélyek megnyugodtak. Csak don Liborio nem akart még kártyázni s még mindig forgatta a hüvelykujjait a burnótszelencéje fölött, az Elena képe előtt, mely még mindig a fal felé volt fordítva.

Roberto, mint az árnyék, minden este megjelent a szokott órában s egy hivatalnok rendszerességével szorított sorban kezét mindnyájokkal s leült a szokott helyére.

Mikor a kanonok nagybácsinak a levele megérkezett az anya beléegyezésével, meg azzal a kérdéssel, hogy mit adnak hozományként a leányukkal, donna Anna heves haragra gerjedt. A halálos szégyen, mely a házukat érte, újra eszébe jutott s fölkiáltott, hogy a csibét csak kimulta után lehet megkopasztani, ők pedig még mind a ketten élnek, t. i. a férj és feleség s nem hajlandók, egy háládatlan leányért, a ki nekik hátat fordított, magukat megkopasztatni. Aztán nekik még a másik leányukról is kell gondoskodniok s mivel ez mindig jó és szeretetreméltó

volt, többet érdemel, mint Elena. Ha pedig az a fiatal ember azt a hősi tettet elkövette, az azt jelenti, hogy el tudja tartani a feleségét a saját erejéből s nincs szüksége hozományra. Különben is, az, a mit a leányuk a személyével ad, többet ér, mint a világnak minden hozománya - azok az előnyök, melyekkel Elena rendelkezik, meg az a nevelés, melyben ők részesítették. Az ügyvéd ur hálát adhat istennek és a szenteknek ama szerencséért, a melyben részesült s nem szükséges neki egyéb után kérdezősködni.

Don Liborio, szigorúan, mint egy Brutus, vonta homlokára himzett sapkáját s pótlólag még így szólt:

- Nincs kiadni való hozományom, mert nincs többé leányom. A mi pedig a beléegyezésemet illeti, két kézzel adom azt.

No, mert végre is szülői szív dobogott a keblükben s a mamában is fölébredt a gyöngédség, mikor eszébe jutott, mennyire megkedvelte már azt a fiatal embert, úgy tekintve őt, mint családhoz tartozót s a megszelidült don Liborio is megvallotta, hogy Cesaret ő szintén megkedvelte s azért nyitotta meg előtte a szívét és házát s ez oly kegy, melyet nem könnyű kiérdemelni. Roberto, a Camilla oldala mellett, helyeslően bólintgatott a fejével.

- A mai napság egy ügyvédből minden lehet, - zárta be a beszédét don Liborio, - s ebben a fiatal emberben miniszteri tehetség rejlik.

Donna Anna pedig ezt mondta még:

- A mi a kanonok nagybácsit illeti, a ki istennek a szolgája, nem kellene neki annyit törődni a világias dolgokkal, mikor két léleknek a büntől megváltásáról van szó.

Nagylelkűen átengedte a leányának valamennyi ruháját, meg azt a kelengyét, melyet mint leány kapott. Cesarenak az atyai öröksége hétezer lira értékű volt, a rosamarinai falusi birtok és egy házrész.

Miután a dolog sürgős volt s a pénz hiányzott a lakbérre, elhatározta a fiatal pár, hogy az őszt a falusi birtokukon töltik.

Esős októberi nap érkeztek oda; egy szekér, Elenának a ládáival, dobozaival megterhelve már előre ment.

A Rosamarinában töltött első nap meglehetősen unalmas volt a kis szobákban, melyekben a nagy ládák fölhalmozva voltak, mint valamely vasúti raktárban s a kilátás is, a köddel borított, szintelen tájra s a szürke égre nyílt.

Cesare szeretett volna rögtön Altavillába menni, hogy anyját megölelhessen; ám a kanonok azt üzenté neki, hogy anyja rosszul van; de majd megláthatja őt akkor, ha fölgyógyulva, ismét templomba mehet.

A faluban ezt a megjegyzést tették az emberek:

- Bezzeg, ez a szerelemből keletkezett házasság ugyancsak rózsásan kezdődik!

ÖTÖDIK FEJEZET.

Október hónap volt. Altavillának valamennyi családja a vidéken volt, szüretelni. Rosamarinában a fiatal párnak a megérkezése valóságos esemény volt.

Elena, új toilettejével, tarka napernyőjével, az élénk városi színeket elhozta a szőlő halvány zöldjéhez, a festői, de már kopár sziklákhoz s a bucsuzó nyár komor színvegyülékéhez. Ő valóban boldog volt, vidám kedély hangulatával, s mindig izgató mulatságok után sovárgott. A természet szokatlan látványa elbájolta, férje szenvedélyes, csaknem félénk imádással közeledett hozzá. Elenának hizelgett az a félbarbár tisztelet, melyet a falu népe mutatott iránta, ámuló csudálkozásával, melyet az egyszerű emberek arcáról leolvashatott, midőn a fal mellé lapultak, hogy szabad menetet engedhessenek neki, valahányszor a szőlőskertbe vagy a mezőre sétálni indult, férjének a karján. Már napkeltekor sietett ki, még rendezetlen hajjal, keztyű nélkül a reggeli köd fátyolozta mezőkre, hol a pacsirták csicseregve emelkedtek a légbe. Mind a két kezével fölemelve szoknyája alját, tele tüdővel szivta magába a méhfűtől és rozmaringtól illatozó levegőt; a hús harmat pedig a lábait üdítette. Délután egész élvezettel heveredett le a még mindig zöld fűre s karjait keresztbe téve a feje alatt, szemével, duzzadó ajkával, remegő orrcimpájával, s egész érzéki lényével magába szivta az égnek sötét kék színét, a szállongó illatárt s a sokféle szervezetek halk zugását és zümmögését, azt az ünnepies csöndet, melyben a nagy mindenség leheletét érezhetni, a láthatatlan vincellér dalát s mind ama hangokat, melyek a vén, a kopár Rocca szirtein felhangzottak. Naptól perzselve, árnyatalanul, egy fűszál nélkül, a mogyoróbokrok sötét zöldje mögött, emelkedett a szikla a magasba. Ez a nagy részben terméketlen tájkép meglepően festői hatású volt. Jobbról, balról darabos változatosságban tárult föl a kép, gazdag színpompájában, kopár, óriási szirteivel, kiirtott erdeivel, mély völgyeivel, hasonlítva egy roppant parkhoz, mutatva a vonalak nagyszerűségét, melyet Elena egyedül tudott méltányolni.

A vidék emberei azonban megmosolyogták a gránit sziklák iránt való lelkesedését, mely mit sem jövedelmezett s melyre ő oly büszke volt, mint valamely lovagvárra; ők a lelkesedésüket a báró birtokaira tartogatták, melyek sikon voltak, ama gazdag színvegyületnek a legcsekélyebb árnya nélkül, igazi ugarföldek, melyek a nap hevétől megrepedeztek, mint egy kiegétt tűzhányó hegy. Elena volt talán az egyetlen, a ki erre a birtokra kissé kevély volt. A tulajdonjog érzete fölébredt benne s bizonyos művészies szörszálhasogatással fejlődött ki. Ha a nap lement az ő szőlőhegyén, csakis itt találta és sehol másutt utolsó hatását ama meleg, arany világosságnak, mely a sárgás levelekre, a sötétzöld bokrokra a völgyben s a gránit szirtekre vetődött, melyeket ez vöröses, halvány ibolya színbe mártott.

A Roccáról, a mogyorófák sűrűségéből, az árnyék, mint sötét fátyol hanyatlott alá. Ellenben, a nap lassan emelkedett föl a házacska fehér homlokzatán, megvilágítva az ablaktáblákat s fönt a gyepűn a mezei virágokat szintén a szeme előtt engedte kifesleni. A völgyben, a bárónak a birtokait már egészen köd lepte el s az ekevas hosszú barázdákat hasított rajta.

Cesare, ki a fejét feleségének az ölében nyugtatta, így szólt:

- Szeretnék oly gazdag lenni, mint a báró, hogy téged boldoggá tehesselek.

Ez a tájkép, ezek az új benyomások nagy varázsszal voltak Elenának fogékony, szenvedélyes természetére. Eme bizalmas órában az esti csöndben és magányban férje csupa odaadás volt; kitérta előtte a szívét a szemérem és bátortalanság, a gyötrelme és megbánás minden gerjedelmével, lángoló, tiszta szerelmének egész kincsével. Fejét, Elenának az ölében, a csillagok felé fordítva, melyek a Rocca fölött feltűnedeztek, beszélt a feleségének ama fájdalmaikról, melyeket szerelme miatt szenvedett s a bánatról, mely meglepte, mikor anyját oly kétségbe-

esve látta elutazni. Most már neki sincs a világon senkije, csak ő s ezért érzi olykor szükségét annak, hogy arcát az ő keblén rejtse el, szemét behunyva és mire sem gondolva többé. Felesége mellett elfeledte a jövő gondjait, meg a jelennek amaz apró szorongatásait, melyek őt arra kényszerítették, hogy a jegyzőtől pénzt kölcsönözzön.

A fiatal asszony mitsem tudott mindezekről. Boldognak tartotta a férjét, mert hát ő is boldog volt. Szeretett volna, mint a gyermek, a mezőkön futkosni s a saját ötleteinek teljesen átengedni magát. Fris lég élvezése végett este a Roccával szemközt levő terrászra mentek, mely, mint valamely nagy fekete sátor, ütött el a csillagos égtől. Itt hallani lehetett a vincelléreket a malom és a völgy tulsó része felől csevegni; ama gyalogösvényről, mely a La Roccára vezetett, harsogott a kürt, mely újabb szállószállitmány érkezését jelentette. Elena a karfára könyökölt s férje mellett szórakozottan hallgatta az emberek ily kései sürgős foglalkozásainak a zaját, meg a kürtnek távolról szóló hangját.

Szeme a szürkület borította birtokon csapongott szerte, mely az est homályában mindinkább kiterjedni látszott, egész ama távoli fényig, mely mélyen a völgyben, a bárónak messze eső lakhelyéről csillant elő. Elena gazdagnak és boldognak érezte magát. Csudálatos fölindulással simult férjéhez s a tölök függő mind amaz emberek mérsékelt csevegése közben, vállára hajtotta fejét, egész lényének legtökéletesebb, leghálásabb odaadásával.

A férjet azonban gyakran hirtelen ijedség riasztotta föl, határozatlan, gyötrő nyugtalanság, mézes heteinek lázas álmából. Eme kis falusias nyaralónak minden zuga kedves és bizalmas emlékeket ébresztett föl, melyek megannyi szemrehányássá váltak rá nézve. Ha ő az Ave Maria órájában egyedül volt az erkélyen s a faluban beesteledett; ha a harangok a magasból ünnepies hangjukat alábocsátották s a gyertyák csendesen kigyultak, akkor annyi kedves hazai emlék vonult el a lelke előtt s úgy tetszett, mintha azelőtt soha nem érezte volna át ezeket oly szívből, oly mélyen. Majd, édes anyjának a szavaira gondolt: »Ki tudja, látlak-e ismét valaha?« - s fájó érzés lepte meg. Csak ha Elena mellette állt s vállához támaszkodott, feledett el ismét mindent. Nem is jutott eszébe, hogy feleségét, gondtalan vidámságáért, ne tartsa szeretetreméltónak. »Gyermek ő, ki mit sem tud« - gondolta magában, oly természetű emberek nagylelkű elnézésével, kik jóságuk áldozatává válnak és a kik másoknak minden hibáját a saját gyöngeségükkel magyarázzák és mentetik.

Egyszer, a délutáni órákban Altavillába ment, hogy édes anyját a templomban találhassa. Itt, a hajó félhomályában, melynek az oltár előtt levő lobogó lámpácska s az árkádok előtt lecsüggő hosszú ibolyaszín függönyök eléggé komor színezetet adtak, megpillantotta jó öreg anyját az imázsámulyon, meghajolva, ki bizonyosan érte is imádkozott. A szegény asszony sirt és nevetett örömeiben, mikor a fiát újra látta, ki itt, a madonna szeme előtt, a ki szintén anya, fejét anyjának a keblére hajtotta. Az öreg asszony, ebben a pillanatban, nagyobbnak látszott, mint Cesare; a nyugvó nap dicsfényt vetett az ablak tábláin át s az egyház magas boltozatát is világossággal árasztotta el.

- Igy, - szólt az anya, - most térdepelj le s imádkozzál velem az istenhez. Add meg neki, oh uram, az örök üdvösséget! - dadogta az öreg asszony, fiát kezén fogva, mint egy kis gyermeket - adj neki egészséget, adj neki békességet és boldogságot, szeretteivel s mindenelőtt feleségével együtt.

Ki mondta volna azt a szegény asszonynak!...

Aztán néhány percig csendesen, buzgón imádkozott, szemét mereven a feszületre szögezve. A homályos karzatról, az oltár mögül a papok szomorú zsoltáréneke hangzott alá. Léptek kongtak a templomon át s a kis harang áldásra szólt. Az egyházfi négy gyertyát gyújtott meg a főoltáron s egy kis, kövér pap, lábujjhegyre állva, megnyitotta a tabernakulumot, pillanatig imádkozott, homlokát az oltárhoz nyomva; aztán a közönség felé fordult, fölemelte a sugárzó

golyót a magasba s megáldotta a megvilágított ablakon át az egész világot, melyre most az éjszaka borult.

Lázasan mozgott az öreg asszony ajka, még mindig szorosan tartva fiának a kezét, mintha ez által a vallásosságát önthette volna ennek a lelkébe.

A karénekesek szomorú éneke lassankint elnémult.

- Most, hadd lássam, minő színben vagy? - szólt az anya, Cesaret a félhomályból a templomajtóhoz vezetve. Az öreg asszony kimerült és sárga volt, mint a pergament. - Öreg vagyok - mondta - rám nézve már minden közömbös, de a hugaidat szivedre kötöm, ha nagybátyád meghalna s arra intelk, hogy feleségedet folyvást tartsd meg szeretetedben. Most már az övé vagy. Isten, a ki éppen most áldott meg minket, neked ajándékozta őt.

Az emberek nagyot bámultak, mikor Cesaret anyja mellett megpillantották. Az öreg asszony azonban így szólt a fiához:

- Ne ügyelj arra. A nagybátyád nem veszi rossz néven, ha anyádat a ház kapujáig elkíséred.

Az utcán az anya mindenféle aprólékosságról kérdezősködött. Tudni akarta, vannak-e már kliensei, jól be van-e rendezve Nápolyban a háza s hogy a felesége jó gazdasszony-e? Aztán jótanácsokat adott neki.

- Jól meggondold, fiam, most, midőn a ház terhe rád nehezült, hogy Rosamarina nem olyan nagy, hogy annak a jövedelméből megélhess; ne csinálj adósságokat, mert azok elnyelnék a házat; hét ezer lira olyan könnyen elröpül, akár a polyva. Csak az adósságtól óvakodjál!

Ismételte aztán mindamaz oktatást, melyet szükségesnek látott s a fölött tünődött, vajjon nem felejtett-e el valamit. Persze, az öreg asszony nem tudta azt, hogy a rosamarinai birtokra a fia már kölcsönpénzt vett föl.

- Szeretném látni a feleségedet, hogy mindent a lelkére köthetnék.

Eközben a házhoz érkeztek s az emeleten a sógor ablakából világosság sugárzott ki.

- Ha a hugaid tudták volna, hogy te ide jössz, kijöttek volna az erkélyre, hogy láthassanak. Jöjj el azonban vasárnap ismét s ha lehetséges, kissé sétálni megyek velök, hogy téged láthassanak. Szegény leányok, erről nem beszélhetnek a nagybácsinak. Ha ő nem volna, akkor feljöhetnél; de tudod, szükségünk van rá. Most, isten veled!

Az anya fáradtan ment föl a lépcsőkön a karfába kapaszkodva. Cesare elszorult szívvél tért vissza s szüntelen a szeme előtt lebegett az a sovány kéz, mely a karfát fogta, meg a meghajlott hát, a mint az öreg asszony minden lépcsőfoknál nyögött.

Hányszor gondolt ő nehéz szívvél a multságokban és izgalmakban gazdag jelen gondtalan pazarlása közben anyjának oktatásaira, intéseire s takarékosági javaslataira. Mikor a szüretnek vége lett, a fiatal házaspárt látogatni jöttek a szomszédok a vidékről, kik az olajbogyóaratásig nem tudták, miképen töltsék az időt. Goliano és Brancanto asszonyságok, Fovrini kisasszony, valamennyien vasárnapi ruháikban, szoknyaikat térdig feltűzve, hogy a nedves fűben be ne szennyezzék, míg a férfiak, naptól barnult pórias kezeiket vadonat új keztyűkbe rejtették el.

Zenéltek, táncoltak, a vacsorát a pázsiton költötték el, betűrejtvényeket adtak föl; ágytakarókat vettek magukra s nagykendőkből turbánt göngyöltek, ha háremet akartak játszani. Az elegans, élénk kedélyű Elena az egész szomszédságot fölvilványozta. A nők bezárkóztak a házaikba s szabtak és varrtak egész nap, hogy ép oly ruhaderekek, hosszuszáru keztyűik s kacér kalapkáik legyenek, mint Elenának; varrtak ruhákat s pusztították a kertnek minden virágát, hogy a hajukat földiszítsék. Elena oly teremtés volt, hogy nem ügyelt férjének a

szórakozottságára s ama gyötrő nyugtalanságra, mely olykor az arcán mutatkozott, mikor a dolgozószobájában ült, hogy a jegyzőnek írjon, sem ama hosszas értekezésre, melyet az üzenethozó küldöttel tartott.

Legfőlebb annyit kérdezett:

- Mit irsz?

- Ügyleti dolgokat, - válaszolta a férj.

- Ugy, - szólt a fiatal asszony, gyermekes önzéssel vonva vállat, mintha neki az volna egyetlen nagy dolga, hogy az életet mennél könnyebbé és kellemesebbé tehesse, a nélkül hogy férjének titkolt gyötrelmeit észrevette volna, melyet ez a zajos vidámság, ez a gyönyörhajhászat a mézeshetek alatt okozott.

Tulfinom, csaknem beteges éleslátásával észrevette feleségének a tetszvágyát, mely ama sziklák és erdők körül csapongott, hol a szomszédok, vadászat ürügye alatt, egész nap kóborogtak. Azonban halálra szégyelte volna magát, féltékenységet bevallani; ellenkezőleg, ha vadászeb-csaholást vagy puska dörejt hallott a Rocca felől, odahívta nejét, megmutatta neki a gyöngye füstfelhőt, mely lassan foszlott szét, szédítő magasságban, egy hegyszakadók sűrű bokrai fölött - s így szólt:

- Oda nézz! Ott ennek vagy amannak kell lennie!

- Oh! - kiáltott föl Elena, kezét a szeme fölé emelve. - Ott fönt? A mélység fölött?

S feszült érdeklődéssel, összeszorított ököllel maradt ott. Aztán kérdezte:

- Miért nem vagy te is vadász?

Elenának, természetesen, ily hajlamai voltak. A férj csak fájó mosolylyal válaszolt.

Máskor meg azt jegyezte meg a fiatal asszony:

- Ha én férfi volnék, szintén vadászni járnék; az pompás lehet; ott legalább tudja az ember, hogy él.

A szomszédok kirándulást rendeztek szamarakon s ez fontos esemény volt Elenára nézve.

Üde, balzsamos este volt. Minden bokor, minden kapornacserje, minden szederinda, virágaival, bogyóival, ünnepelte a vasárnapot; a rovarok zümmögése, a fészkelő vörösbegy csicsergése, a békák vartogása a lapályon, mely egész a kékelő hegyekig terült, titokzatos benyomást hagytak hátra a lélekben. A helység ablakai az alkonyi nap aranyától csillogtak; könnyű szellő szállította át koronkint a harangok ünnepies zúgását. Cesare előre lovagolt, Elena visszaszólította őt, amaz ürügy alatt, hogy kengyelét rövidebbre csatoltassa, valóban pedig azért, hogy térde fölé hajolni lássa azt az egyetlen férfit, kinek érzelmei ebben a pillanatban az övéivel egyeztek, a férfiak raja közt, kik úgy lovagoltak tova, mintha vásárra mentek volna s egy csapat nő közt, akik összevissza csevegtek, akár a szarkák.

- Te az enyim vagy - susogta Elena férjének a fülébe; - maradj mellettem, ne hagyj egyedül.

Az út kanyarulatot képezett s egy erdőcskébe vezetett, mely a völgy hosszában vonult tova; egymásba szűrődött galyak földték a mindig zöld moh borította gyalogutat, melyen nyirkos kövek hevertek elszórva. Az aljban egy kis patak oly lassan csörgedezett, mintha száz méternyi mélységben folyna a bokrok alatt, melyekre déltájban rovarok szálltak s melyek körül nyugtalanul röpdöstek a fecskék. Minden ritkásabb ágakon át látni lehetett bal felől a meredek, égfelé kapaszkodó Roccat, messze terjedő erdős szakadékok által átmetszve s itt-ott gyéren bokrokkal tarkítva. Mindenütt rá lehetett ismerni erre a hegyre, még ott is, a hol az ágak elföldték, sötét színéről, örökös nyirkosságáról, valami megmagyarázhatatlan komorságáról, és

vadságáról, mely addig terjedt, a meddig az árnya ért. Koronkint egy-egy fekete rigó röppent föl, csevegve suhanván el az ágak közt. A házaspár egyedül maradt, az előre nyargalt csapat dobogásának a zaja a távolban enyészett el. Elena összerezte s aztán fölkapagott. Férjét magához vonva, ezt sugta a fülébe:

- Ha minket most rablók támadnának meg, oltalmaznál-e engem?

Cesare nevetett; Elena ismételte a kérdést, tudni akarva, vajjon elég erősnek érzi-e magát férje az ő megvédésére. Csaknem haragudott a fiatal asszony, hogy férje nem Hercules s nem szánta el magát rögtön arra, hogy érette agyonüttesse magát. Végre mégis így szólt:

- Mennyire szeretlek, mily boldog vagyok!

Oda hajolt férjéhez s hirtelen megcsókolta.

Mikor a sikra érkeztek, a társaság egyik tagja azt indítványozta, hogy látogassák meg a bárónak a nyaralóját.

Jobbról, balról végtelen rétek terültek, melyeken ugarföldek húzódtak át, széles kockákban fölhasítva babvetésre, közben nagy messziségre tarlóföldek.

A halom alján, beláthatatlan távolra vonultak el a szőlőültetvények, egészen a sűrű olajfa-erdőig, melyek, az esti órákban, mint szürke ködtenger tüntek föl. Fönt a magasban, a kopár csucson számos csorda bolyongott, mint vándor felhők árnyai, melyeket szélvihar hajt tova. Szarvasmarhák szálltak lefelé a sikra, egyhangu kolomp zenéjének a kísérete mellett. Időről-időre egy-egy tanya vagy egy csoport mezei lak tűnt elő, kicsiny gazdasági épületek, melyeknek szerszámai a zöld pázsiton heverték szerte s magas szalmaboglyák emelkedtek a házcskákkal előtt, melyeknek nádkoszorúi a tetők fölött kilátszottak. Odább, lent, egy fehér kőfallal körített négyszögű téren, nagy, vörös tetejű épületet pillantottak meg, ragyogó üvegtábláival, zömök toronnyal koronázva.

- Az a bárónak a birtoka, - mondták, - templom is van mellette.

Mindeme birtokok a bárói voltak, ameddig a szem látott, ugyszintén ama nyájak, melyek az ő földjén és legelőjén legeltek, ameddig csak a templom harangjának hangja elhatott.

Beszéltek arról is, mennyit jövedelmeznek neki ezek a szőlőhegyek, mit érnek ezek az olaj-erdők, hány darab marha legel a birtokán, mily nagy lehet a termőföldje sat. Ugy tetszett, mintha eme nagyvárosi nővel a gazdagság roppant értékét akarták volna éreztetni.

- Ha az esztendő jó, - folytatták - mindezek az épületek nem elégségesek a learatott termés elhelyezésére. Ha a báró szüretel, tizenöt mértföldnyi területben nem lehet többé napszámost kapni. Az ő bérlői azok, a kik a vásárokon a szarvasmarhák árát fölcsigázzák. A pénz zápor-ként hull hozzá mindenfelől. És ő egyetlenegy fiu. Gazdag embereknek kevés a gyermekük. Nehogy a báró pénzbe fuljon, az anyja, a báróné, minden évben vesz neki egy birtokot vagy olajfa-erdőt. Oly jól gazdálkodik, akár egy férfi! Ha még sokáig él, még egyszer annyi birtokot hagy hátra, úgy hogy javai a végtelenségig terjednek. A báró nem nősülhet meg, mert nagyon bajos volna oly nőt találnia, ki ép oly gazdag, mint ő.

Mihelyt a kirándulók a báró birtokára léptek, a gyalogut szép kocsitra változott, melyet kétfelől fiatal faszor szegélyezett, a melyet kis kőfal védett az állatok rombolása ellen.

- Ha majd ezek a fák egykor nagyra nőnek, - mondták - árnyékkal szolgálnak; de addig is gyümölcsöznek s így nem hasznavehetetlen élősdiek.

- Valóban, a báróné ért a mezőgazdasághoz: ő, a kocsit miatt nem akarta az arra szánt talajt elveszteni, utat pedig készíttetnie kellett, mert kocsit és lovakat tartanak. Oly gazdagok ők, hogy a városban is föltünést kelthetnének.

Folyvást taligák és teherhordó állatok vonultak végig az uton; a béresek tisztelettel köszöntötték a szomszédokat. A sövényeken túl, a mezőkön csapatszámra sétálgattak a pulykák meg egyéb baromfiak. Egészen lent, tömör épület emelkedett, melynek födelét tömördek galamb lepte el. A tárt kapu előtt terülő pázsiton nagyszámu taliga állt fölfelé fordított ruddal, fölborított ekékkel, kettős sorban óriási fűzfa-kosarak, melyek takarmánnyal voltak megpakva a szarvasmarhák számára, facölöpökkel a talajhoz erősítve; a kötél egy oldalon lelógott. Jobbról roppant védőfödeleket lehetett látni, házmagasságú szénaboglyákkal. Egy csoport paraszt állt az ajtónál, asszonyok guggoltak közelükben; szálas lovászlegények, övvel átszorított lovaglókabátban, sarkantus csizmában ácsorogtak tétlenül egy falka csaholó kopó körül, örvendezve a vasárnapnak.

A bérő fölkelt, hogy a vendégeket fogadja s kurjongatással és ködobálgatással csitította az ebeket.

A kis társaság az udvarba lépett, mely oly nagy volt, akár egy vásártér s fűvel benőve, mint valamely rét. Nehány ut, mely a használat által keletkezett, hosszú, fehér vonalakban húzódott végig, miáltal az udvar még nagyobbnak látszott. Ezt az udvart apró, rácsosablaku, roppant magtárak vették körül és óriási pincék, melyeknek szürkés falain nyirkosság verődött ki. Tágas félszerek s fekete, barlangszerű parasztviskók csatlakoztak azokhoz; jobbról-balról itatók tűntek elő, oly nagyok, mint a tavak, melyekben récék uszkáltak s utcagyerekek térdig feltűrt nadrágban gázoltak. Éjjel vartyogtak ott a békák. Egyik oldalon széles, kopott gránit lépcső vezetett sok kanyarulatban a kastély főbejáratához. Az ajtó fölött eltört paizs pompázott, tollbokrétával koronázva, melynek egyetlen még épen maradt kötollát vaskapocs tartotta fenn. A lépcsőboltozat alatt, mint valamely középkori bazilika előcsarnoka alatt, volt a sarkai-ból kifordult s a régiségtől megvedlett templomajtó, kövekkel és mindenféle szerszámmal eltorlaszolva, melyeket azért hánytak oda, hogy az udvart tisztán tarthassák s fönt a bokrétás címerpaizs fölött, melyet rozsdás vaskapocs tartott, a torony emelkedett, repedezett fejével, hasadt harangjával és silány vas keresztjével a kék ég felé.

Elena lassan, bátortalanul lépdelt, a hervadt fűvön, a roppant pusztá udvaron, a cseléd után, ki otromba parasztcsizmájában, sapkáját kezében tartva, ballagott előre, bejelenteni a látogatást és őt, lábujjhegyen lépdelve, a fehérre meszelt nagy kongó előszobán átvezetni. Régi nyergek s fölakatott kantártok s hüvelyes veteménnyel és mogyoróval telt óriási ládák fölött, köröskörül porlepte ősi képek pompáztak itt, seprűvel festve, többnyire keret nélkül, de mindannyian a keresztekkel, tornyokkal, gerendákkal, csillagokkal s vadállatokkal diszitett nagy koronás czimerekkel. Vasvértés lovagokat ábrázoltak ezek a képek, a katolikus felség nemeseit, a király kegyenceit, nyakuk fodros gallérrel, mintha tányéron volna a fejök; az újabb képek rococo-öltözetben vagy a város legfőbb községi méltóságát képező tanácsnoki tógában, oly tógában, melyet ugyan soha egyik sem viselt s a művész csak egy ismert minta után festett; feszes uri asszonyságok, fűzővállba szorítva, kik úgy látszottak, mintha mindig csak festve lettek volna, nehogy kénytelenek legyenek meghajolni. Valamennyi büszkén, méltósággal tekintett alá a koromfekete és sárga festékből, mint oly emberek, a kiknek hétágu korona pompázik a fejök felett s még a legifjabb nemzedékeket is a tóga fehér gallérjával festette a művész, hogy ezeket is méltóknak mutassa ama koronára.

- Ezek a bárónak az ősei, - hallotta Elena mondani, - lovagok, a kik a spanyol királylyal jöttek be. Egyikök ezelőtt hatszáz évvel élt. Mindig széjük és szavazatuk volt a székváros tanácsában. Aztán mily szerencse, soha sem volt sok gyermekük!

Elena kíváncsian, redőbe vont homlokkal hallgatta mindezt, némán szemlélgetve ezeket a képeket, míg a többi a szolgálával beszélgetett az aratás, a lábas jószágok és a báróné legújabb vásárlásai felől, oly érdeklődéssel, mintha ők is a családhoz tartoztak volna. A szolga is a *mi* juhainkat, a *mi* szőlőhegyeinket meg a *mi* legutóbbi vásárlásainkat emlegette.

A báróné olyan szobában lakott, mely csupa ablakból meg ajtóból állt, hol télen a hidegtől meg lehetett dermedni. Tele volt ez aranyozott butorokkal, tükrökkel, szekrényekkel, poros iratokkal, selyemhernyó-tenyésztő gépekkel s mindenféle mintaterményt tartalmazó apró zacskókkal. Ódon íróasztala közepén állt; nőcselédei borzasan, cábáron ültek ott szerte, s néhányan közülök, a késő esti órákban, még mezitláb is be mertek oda lépni. Mindnyájan egyszerre csevegtek, fontak, kötöttek s vitáztak egymással, míg az urnő a számadásokat vizsgálta, a bérlőnek parancsait osztogatta, az ügyvédjével értekezett, ki Altavillából egyenesen ezért jött át.

Az érkezetteket ugyanazzal a nyájassággal fogadta, mint a minőt azok a tógás és galléros ősök mutattak; megcsókolta az asszonyokat, hűsítőket hozatott, annyit, a mennyi egész század katonaságnak elég lett volna s körülvezette a vendégeket a házban, mely oly terjedelmes volt, mint valamely zárda; megmutatta az ebédlő termet, melyben már száz esztendő óta egyetlenegy lélek sem evett; átmentek a szalonon, melyet soha sem építettek ki egészen s a lakatlan, régi butorzáttal megrakott szobákon, melyeket többnyire raktárakul használtak.

- Ide már egy gombos tű sem fér be, - szólt a báróné, - hiszen oly kicsiny ez a ház!

A férfiak egymásra kacsintottak s a kosarakba markoltak, melyek az istennek mindenféle áldásával telve voltak.

- Ezek meg itt, a fiam szobái, - szólt a bárónő s a látogatókat más, kissé jobban rendezett lakásba vezette, melyeknek egyetlen diszük egyébiránt fegyverekből, drága vadász-szerszámokból állt, melyek a divánokon, butorokon, poros íróasztalokon, az érintetlen írószerek közt szerte heverték.

- Ez az ő szenvedélye, - szólt a báróné, - kopók, és puskák; ő egyébre sem gondol. Meg akarom őt házasítani, hogy más gondolatokra jöjjön.

A nők lesütötték a szemöket s himzett zsebkendőiket kecsesen tartották keztyüs kezeikben.

A bárónénak nagyon megtetszett Elena. Kezét fogva vezette őt körül, leánykájának nevezgette s így szólt:

- Olyan feleséget keresek az én Peppinómnak, a ki olyan szép, mint ön. De nem városi nőt, mert az ilyet nem tudnám a falusi életre szoktatni; én pedig, a mig élek, nem akarok a fiamtól megválni. Hiszen egyetlenegy gyermekem ő!

Aztán a szobáiban, egy lapos ágy fölött, barna, zömök ifjunak az arcképét mutatta, mely nem sokat különbözött a vasárnapi öltözetű többi urétól s így szólt:

- Ez itt Peppino.

Elena inkább csak illendőségből vette szemügyre a képet s néhány jelentéktelen szavat mondott. Peppino ép olyan volt, akár a többi, csak hogy a haja bodrozott volt s a fényképezés alkalmára fodrász által sütögetve. Oly kabátot viselt, mely városias akart lenni s oly gallért és nyakkendő, melyet sehol sem látott másutt, csak Altavillában. Majd lopva szemügyre vette ismét a bárónét, a ki a férfiakkal az olajbogyó-termésről meg a piaci árakról beszélgetett s csaknem anyai jóindulattal kérdezősködött az asszonyoktól foglalkozásaik felől. Kicsiny, sovány asszony volt ez, szemüveggel az orrán, férje halála óta folyvást fekete ruhát viselve, zöld selyem köténnyel s kis, fekete shawl-lal, melyet a mellén keresztülkötve használt. Állán némi kis szakál pompázott. Járása után azt lehetett gondolni, hogy teljes életében lovon ült s nem éppen jogosulatlanul mondták róla, hogy nadrágot öltött.

- Hiába, én már nem tudok másképen élni, - jegyezte meg, ha azt tanácsolták neki, hogy élemedett korában szenteljen magának némi nyugalmat. - Hiszen a fiamnak nincs senkije, a ki az érdekeire ügyelne. Ha én nem volnék, vajaskenyéren fálnák föl, mert hát sok a gazember. Önök, édes barátaim, ép úgy tudhatják ezt, mint én.

Bucsuzáskor kikísérte a báróné a társaságot a tornácra s mivel már besötétedett, két lovászfiut adott melléjük, hogy lámpákkal világítsanak.

- A városi asszony, - mondta - különben félni találna ily időben mezőinken járni. Én ugyan soha sem félek; itt engem mindenki ösmer, hála istennek! Nagyon sajnálom, hogy Peppino nincs itthon. Térjenek be önök hozzám máskor is, ha erre a tájékre kísétálnak. Vagy jöjjenek el San Martinoba; majd megizleljük ott az új bort.

Az est beköszöntött s mély sötétség keletkezett a megvilágított kastély zajtalan vidékén, csak a Rocca fölött, mely fenyegető óriás felhőként állt ott, ragyogtak a csillagok.

Az állatok lépésben haladtak utjukon a lámpát vivő vezetők után. Imitt-amott egy-egy kis világosság csillant föl az éjben s valahányszor pihenőt tartottak, hallhatták a bokrok közt a völgy patakjának halk moraját s a messze távolban a békakuruttyolást. Időről-időre ebcsaholás is hangzott föl a végtelen és zajtalan pusztaságban. Elena kissé borzongott az előre haladt ős első hidegétől.

Egyszerre, lópatáknak a dobogását lehetett hallani.

- Ez a báró, - mondta a lovászlegények egyike.

Lent, a gyaloguton ebugatás hallatszott s csakhamar aztán megjelent don Peppino, mint valamely fekete kísértet, nápolyi paripáján, két lovásznak kíséretében, kiknek réz szerszámuk és puskájuk ragyogott a sötétben.

A társaság egyik tagja megszólította a bárót, ki megállította a lovát, hogy a nőket üdvözlje.

- Mi most az önök nyaralójából jövünk s ez az asszonyság itt, az idegen signora.

Don Peppino szállt a lováról, hogy a signorát kalaplevéve üdvözlje. A lámpák világánál óriásilag nagynak látszott, de oly bátorlalan volt, akár egy kis fiu.

Elena alig bólintott a fejével. A báró átadta lovának kantárját egyik legényének s tovább beszélt, miközben a lábát egy kötömbre helyezte, míg öreg szolgája, lehajolva szürke fejével, lecsatolta urának a sarkantyuit.

- Lovagoljatok előre, - szólt végre a szolgálóihoz, - majd utánatok megyek. A lovamat nehogy állani hagyjátok a hidegben.

A báró elkísérte a kis társaságot egészen a gyalogut kezdetéig. Ott köszönt a hölgyeknek, mélyen meghajtotta magát Elena előtt s eltűnt a sötétben.

- Ha most egy pár gazemberrel találkoznék a báró, - mondta valaki a társaságból, - követelhetnének tőle váltságpénzül vagy huszezer aranyat.

- Don Peppino bátor ember, - jegyezte meg egy másik; - nem könnyen lehetne őt fogolylyá tenni.

Elena, a nélkül hogy tudta volna miért, utközben folyvást eme fiatal emberről gondolkozott, ki bátor férfi s nem fél ily órában egyedül a sötétben térti hazafelé.

HATODIK FEJEZET.

A kertész elszorult lélekzettel futott be, a báró látogatását jelentve.

Elena ott ült a lugasban, hol a napnak melegebb szakában himzéssel vagy olvasással töltötte az időt.

A nélkül, hogy zavarba jött volna, intett az álmélkodó parasztnak s fogadta a bárót dahliái közt, egy királynőnek a méltóságával.

Don Peppinót, ki bátortalan vagy tulzott fogadásokhoz szokott, emez előkelő magatartás egészen kihozta a sodrából. A legdiszesebben öltözve, lovaglóostorával a csizmája szárát csapkodva, hódításvágygyal indult látogatóba. Nehogy Elena közelében oly szerepet játszó, a minőt mások játszani szoktak, megbámulta a vidéket, a fapadot a lugas alatt s a szalagokkal díszített dolgozókosarat.

Elena *rosolio*-val kínálta meg, oly likőr-serviceben, a minőt a bárónak az anyja ünnepies alkalmakra elzárva tartogatott.

Don Peppinonak úgy tetszett, mintha színházban volna, hol az altavillai műkedvelők a színpalákat kártyapapírból állították föl s a pásztorleányok keztyűsen, fénymázás csizmában játszották el a szerepüket. - Bucsuzáskor följánlta kocsiját a signorának, hogy vele a szomszéd helységbe kocsizzék. Elena könnyeden bólintott, mi sem beleegyezést, sem visszautasítást nem fejezett ki s még jelentéktelenebbül mosolygott. Aztán, horgolását folytatva, férjének engedte át a választ.

- Nagyon szívesen beléegyezem, ha a feleségemnek ez örömet szerez, - szólt a férj.

Azonban, alighogy a báró eltávozott, a fiatal asszony megölelte Cesaret.

- Jól tetted, hogy ajánlatát elfogadtad. Nagyon vágyom kikocsizni.

Este megint szóba került a báró Rosamarinában s Elena így szólt:

- Kár, hogy oly gazdag.

- Én gazdagabb vagyok, mint ő, - válaszolta a férje, megcsókolva a kezét, - mert hát nem mondhat ily kincset a sajátjának.

- Nem, valóban nem, - szólt Elena, kedélyesen vonva vállat, - és sohasem is kapta volna ezt meg. Szeretnék gazdag lenni, de nem így férfival.

Cesare nevetve válaszolta meggondolatlanul:

- Oh, te átalakítnád őt a saját izlésed szerint.

Ki tudná a legegyszerűbb szavak jelentőségét is megállapítani?

Elena is nevetett és így szólt:

- Meglehet, - azonban kissé elgondolkozott.

Másnap megérkezett a báró a phaetonjával, melybe négy pej volt fogva, a kocsit kezdetéig. Elena bájos volt szürke-fekete csíkos selyem ruhájában s szürke selyem napernyőjével. A szomszédságból két más uri asszony jött a kocsin, melyet tarkabarka szövetekkel, vörös napernyőcskékkal, vidámsággal és kacajjal töltöttek el.

A falu lakosai ritkán láttak ilyen látványt a helység széles, magános kocsitján s általános rivalgás, futkosás keletkezett a kertkerítések és viskók mentén, mihelyt a négy ló patáinak a dobogását, a falu egyik végétől a másikig meghallották. Az utcagyermek utána iramodtak a

kocsinak, az asszonyok szájtaátva bámultak s hónuk alatt a guzsalylyal, Elenára mutogattak ujjakkal az ajtóból; a férfiak, kik a kaszinóban »tresette-t« játszanak, kiálltak az ajtó elé. A kávéház előtt a báró, erős kézzel, hirtelen megállította phaetonját, úgy hogy a habzó lovak térde megingott belé s fagylaltot rendelt.

Az asszonyok, kik oly pirosak voltak, akár az esernyőik, kissé szégyenkeztek az egész kis város előtt parádézni, mely a kocsi körül tolongott s a fejét nyujtogatta, hogy jobban láthassa a fagylaltba merülő kalánkákat. Csevegtek és nevetgéltek az uri asszonyságok összehuzott ajkkal s ujjacskáikat negédesen terjesztették szét.

Elena eközben nyugodtan beszélgetett a báróval, kit csak ez a fiatal asszony érdekelt s az ostort, mint a kocsis, magasra tartotta kezében. Elena, mig a fagylaltot ette, a kíváncsiakat szemlélgette s oly természetesen ült a magas ülésen, mint valamely trónon. Napernyőjével a vállán, könnyű fejbőlintással üdvözölte a helység előkelőit, kik a kaszinóból jöttek ki s kalapjukat szellőztetve állták a kocsit körül. Don Peppino bemutatta őket a fiatal asszonynak. Csak finom orrcimpái mozogtak olykor s mikor a férje kérdezte, jól mulat-e: sugárzó szemével mondott igent. Soha Cesare még nem látta ily bájosan mosolyogni.

Midőn este haza tértek, Elena egy szót sem szölt többé s erősen beburkolta magát a nagy-kendőjébe. A messze terjedő sikságra nézett, mely a lábai alatt elszenderült, a gőzölgő, kékes párázat lepte halmokra, melyeken a napnak utolsó aransugárai fehér felhőcskében enyésztek el. A fiatal asszony mohón szivta magába az ősz átható, kellemes illatát s kísérőinek a csevegése közben elmélyedt a rovarok esti, titokzatos zümmögésébe, a távoli tücskök ciripelésébe, mi a vidék terjedelmét, végtelenségét fokozni látszott. Az első szó, melyet Cesare a feleségéhez intézett, hirtelen megzavarta ezt ábrándjaiban.

A báró gyakran járt Rosamarinába, hogy signora Elenának tisztelegjen, a lugas alatt rosoliót ihassék s a völgyben szalonkára vadászhassek.

Lassankint elfogulatlanabb lett s Elena is, a ki a vidéki modorokba és szokásokba belétörődött, bizalmasabb lett iránta.

Elena azt a fölfedezést tette, hogy a báró, alapjában, derék fiatal ember, egyszerű és bátor jellem s ha kellett bőkezű és szolgálatkész. A szomszédság urai és hölgyei közt, kik a rosamarinai társaságot képezték, ő volt a dédelgetett. A férfiak úgy udvaroltak neki, mint valamely hölgynek, a hölgyek pedig csaknem elnyelték a szemükkel. Csak Elenával szemben volt még bátortalan, alkalmazkodott a legcsekélyebb ohájához, hízelt mindenképen a fiatal asszony hiuságának s imádatát oly alakban fejezte ki, melyet a legügyesebb csábító sem választhatott volna meg jobban; igyekezett őt oly gyakran látni, a mennyire csak lehetséges volt; némán állt mellette, ruhájának szegélyét nézve s mindenütt úgy szaladgált utána, mint valamely öleb.

A fiatal asszony azt mondta: »jó fiu ez!« - s nevetve vont vállat.

Azonban nem tért ki többé előle a régi egykedvűséggel, gyakran elfogadta a karját, ha a gyalogösvényen ment, engedte, hogy a kertben kísérője legyen, elfogadta őt a lugasban, hol ők kettecskén mindenről csevegtek s a legszebb virágokat szedték asztaldiszül s megengedte neki Elena azt is, hogy egy, a férje számára készitendő szőnyeghez a gyapotot kiválassza.

Olykor, ha a szomszédokkal a vidékre kocsin tett kirándulást, don Peppino mellett ülve, kedve kerekedett a lóhajtásra. Ilyenkor hetykén vetette meg a lábacskaát a kocsi padozatán, cigarettával a szájában, időről-időre hátrafordulva férjéhez és a társasághoz, örömtől sugárzó arccal mondván:

- Jól van-e így? Jól hajtók-e?

S ezt oly hangon mondta, melyben az öntudatlan élvezet, a gyermekies öröm rezgett.

A báró nem fordította el szemét a lovakról, bár olykor megszólalt; néha a kezét Elenának a kezére tette, hogy a gyeplőt jobban megvonja, elvétele pedig kénytelen volt térdével a fiatal asszonyt érinteni, melyen a szűk ruha egészen megfeszült.

Egy este, mikor a terjedelmes lapály árnyékba borult s a békák vartyogása mélabura készítette a kedélyeket, a báró egy mezei virágot vett föl, mely Elenának a kebléről esett le s ajkához szorította azt.

Elena, redőbe vonta homlokát s egész este a legrosszabb hangulatban volt. Férje még soha sem látta őt oly komoran nézni s szemöldökét úgy összevonni. Soha sem hitte volna, hogy ennyi rossz szeszély lakjék ebben a jellemben. Mikor azonban a gyaloguton, összefonódott ágak boltozata alá értek, hévvel szorította Cesarenak a karját kebléhez s így szólt:

- Nagyon, de nagyon szeretlek!

Eme naptól fogva vége lett a kocsin való kirándulásoknak és sétáknak. Mi több, Elena még a báróné meghívásával sem törődött, ki megkérte őt, hogy San Martinót az ő házában ünnepel-jék meg. Ugy látszott, Elena bosszankodott don Peppinóra, hogy ez őt, gyermekes ábrándozásából fölrezzentette.

Elfogadta ugyan még mindig a báró látogatásait, mert nem tehetett egyebet, ha föltünést nem akart kelteni; de mindenkinek a szemébe ötlött megváltozott magaviselete.

A báró, mint valamely iskolás fiú, lecsüggesztett fővel állt előtte s lassankint ritkította látogatását; de örökké közelében bolyongott, bársony vadászkabátjában, puskával a vállán.

Elena látta őt messziről a Rocca bokrai közt, meg a szomszédos halmokon; nyugodtan beszélgetett tovább a férjével s folytatta munkáját, a nélkül, hogy fölvetette volna a fejét és mégis, a mosolyából, mely örökké ott vesztegelt ajka szélein s egy redőcskében, mely gyakran hirtelen a szemöldöke közt fejlődött, zavart tekintetéből bizonyos szórakozottságot s némi nyugtalanságot lehetett kiolvasni. Néha Cesarera pillantott, ki mindig a leggyöngédebb figyelemmel közeledett hozzá, bátortalan, csaknem nőies aggálylyal vette körül s ilyenkor úgy tetszett, mintha ezt akarta volna kérdezni a fiatal asszonytól:

- Mit törődöl te ezzel? Mondd, mit törődöl ezzel?

Aztán a hangján is némi remegést lehetett észrevenni.

Egy este, mikor több vendég volt nálok látogatáson, Cesare az erkélyen kereste nejét, hol ez, a karfára könyökölve s nyakkendőjébe burkolózva némán szemlélte a Roccát, mely, mint fenyegető óriási árny állt ott. Könnyü borzongás futott át Elenának az idegein, mikor férjének a közeledését érezte s csudálatosan néző szemével feléje fordulva, így szólt:

- Végre!... Már egy óra óta várlak.

Elena eme gyöngéd, finom érzésű emberrel szemben, szeszélyes, zsarnokias szeretetet tanusított. Ott állt a férj előtt a fiatal asszony a határozatlan világításban, halványan mint a kísértet s zárt ajkkal nézett férjére. Szeme olykor megvillant és sugárzott. Ugy látszott, mintha ez a fiatal asszony maga sem ismerte volna azt az érzést, melyet a férje öntött a lelkébe.

Hirtelen megkapta Cesarenak a fejét mind a két kezével és homlokon csókolta.

Cesare, feleségének eme leghevesebb érzelmkitöréseinél megmagyarázhatatlan félelmet érzett. Ugy rémlett neki, mintha ennek a nőnek, ki az ő lényének felévé vált, egy része idegen, ismeretlen maradt volna előtte. Ha feleségét szorosan a kebléhez ölelte, mintha nem is akarta volna többé elbocsátani, oly busongás szállta meg, mint egykor, midőn a sötét utcában a karján vezette.

- Mi lelt téged? - kérdezte ismételve Elena, - mondd meg nekem.

Cesare maga is gondolkozott, vajjon mi lelte őt s határozatlan aggodalom szállta meg, mely egész boldogságát elsötétítette. Beszélte beteg anyjáról, meg a családjáról, melyből száműzve volt.

Elena összevonta szemöldökét s mitsem válaszolt. A kertben le s föl sétálva, a fénybogarak közt, melyek a sötétben szikrákként világoltak, a feleség időnkint magához szorította a férj karját, mintegy titokzatos felindulásnak engedve.

- Érettem, érettem! - szólt Elena; de hirtelen elhallgatott s haragot árult el egész lényére. Némán lépdelt előre, a sötétbe meresztve szemét, hallgatva az őszi szél zúgását, mely a völgy felől keletkezett s a kertet, mint valamely tengert, hullámozásba hozta.

Cesare nem láthatta azt a finom, hirtelen elsimuló redőcskét, mely szemöldöke közt jelentkezett, sem azt a mohóságot nem vette észre, melylyel Elena az üde éji levegőt, remegő orrcimpáival s félig nyílt ajkával, egy lélekzetvétellel, mely inkább sohajhoz hasonlított, magába szívtá.

S ha a férj kérdezte a feleségtől, hogy mi lelte, ez, redőbe vont homlokkal válaszolta:

- Semmi!.. Te nem szeretsz engem. Nem tudom, de azt hiszem, másképpen kellene ennek lenni.

Néha azonban meghatotta a fiatal asszonyt az a busongás, melyet a férj vonásai elárultak s ilyenkor ezt kérdezte:

- Nem szeretsz te engem? - Nem szeretsz annyira, mint anyádat? Nem vagy-e megelégedve velem?

S fejét hirtelen a férje vállára hajtva, nyájasan cirógatta s megkísérlé, csengő hangjával, ellenállhatatlan hatalmát vele éreztetni, miközben valami lebegett a szeme előtt, melyet csak ő látott és ismert.

Ezidőtájtban tértek vissza a szomszédok Altavillába s a báró is eljött bucsuzni.

Elena észrevette gyötrelmes zavarát, olykor átható pillantást vetett a fiatal emberre és sardonikus mosoly lebegett az ajkán.

Don Peppino a férjjel vadászatról, mezőgazdaságról és községi ügyekről beszélgetett. A fiatal asszony, fázva, az ablakhoz ült, az októberi verőfénynél sütkérezni s kevés részt vett a társalgásban s ama kevésben is kizárólag a férjére szorítkozott. Don Peppino kérdezte tőle, vajjon még egy ideig a nyaralóban tartózkodnak-e? Elena ezt válaszolta:

- A meddig férjemnek itt időzni tetszik; én semmiesetre sem fogok itt unatkozni.

Cesarenak egy levelet kellett behoznia, melyet anyjának írt s a báró vállalkozott átadására. Mikor Elena egyedül maradt a báróval, élénken folytatta a társalgást, nehogy ez megakadjon. De don Peppino nem hallgatott rá többé, habár a szemét mereven szögezte a fiatal asszonyra s egyre sápadtabb lett. Egyszerre, remegő hangon kérdezte:

- Megbocsátott-e kegyed nekem?

- Mit? - kérdezte nyugodtan Elena.

A fiatal ember nem válaszolt, föl akart állani, de ismét visszaereszkedett a székre. Aztán nagy fölindulással ragadta meg a fiatal asszony kezét.

- Jó barátok maradunk-e? - kérdezte. - Mondja meg nekem.

- Miért ne maradhatnánk mi jó barátok? - kiáltott föl Elena, lassan visszavonva a kezét.

- Megengedi tehát nekem, hogy újra meglátogathassam?

A fiatal asszony elkomolyodott s tagadólag akart válaszolni. Ám ez kissé szigorúnak látszott előtte; de női ösztöne is azt sugalta, hogy ezáltal csak mendemondákra nyujtana alkalmat.

- Mi még néhány napig maradunk itt. Az egész házat egészen fölforgatjuk. Nem is tudom, fogadhatunk-e valakit.

Don Peppino fölkel, kissé bosszankodva és elszomorodva, ép abban a pillanatban, mikor Cesare visszatért. Átvette a levelet s köszönve a signorának, ki kezet nyújtott neki, eltávozott.

A báró, Cesaretől egy másik levelet is vitt magával, a jegyző számára, ki másnap Rosamarinán utazott át, a birtokába tevén kirándulást.

Elena látta, a mint ez a férjével a malom ajtajánál, az öszvér mellett, mely a kavicsok közt nőtt füvet legelészte, beszélgetett.

A jegyző vállat vont, szemügyre vette a házat a tetejétől az aljáig, botjával megmérte a falakat s a fejét csóválta. Cesare kísérte őt s halkán, csaknem kérőleg beszélgetett vele.

Végre ismét felült a jegyző az öszvérré s a nyergéből, mely csaknem a melléig ért, biztatta az állatot: Gyí, gyí!

- Higyje meg ön nekem, - szólt távozása előtt, - nem ér ez annyit; érték én ehhez. Hivasson ön akár száz szakértőt, ha épen úgy akarja. De ez csupa kidobott pénz! Oly birtok ez, melyet véres veritékkel lehet megmunkálni. Önnek az atyja, a jó ember, nagyra becsülte ezt, mert a családnak első birtoka volt. Ám ön jól teszi, ha eladja, mivelhogy adóssága van, mely önt mégis csak fölemésztene.

Aztán, megeresztve a kantárszárat, lépésben haladt lefelé az öszvér a gyaloguton, ide-oda hintázva magát a jegyző a nyergében, a nélkül, hogy az utána futó Cesare beszédére ügyelt volna.

- Ej, - szólalt meg végre a jegyző, - üres beszéd az! Az ön nagybátyja mit sem akar arról tudni. Ő átadta önnek ezt a birtokot meg a házból önre eső részt, melyhez apai örökségképen jutott, - három szobát. A saját költségén készíttette a lépcsőzetet. Ha ön Rosamarinát eladja, még van három szobája, míg a városba költözik.

Elena az egész beszélgetést hallotta az erkélyről. Mikor visszatért a férje, rögtön kérdezte:

- El akarod adni Rosamarinát?

Cesare dadogva, kitérőleg válaszolt, Elena azonban határozottabban folytatta:

- Jobb lesz így, mert adósságaid vannak s Rosamarina mitsem jövedelmez. A nyaralás idejének különben is vége s pénzre lesz szükségünk, hogy a városban berendezkedhessünk.

- Nem mertem ezt veled közölni, mert azt hittem, nagyon ragaszkodom eme birtokhoz.

A fiatal asszony vállat vonva mondta:

- Mit ér az? Ha egyszer el kell adnunk, sokkal jobb ezen rögtön tulesni.

Eme pillanattól fogva a fiatal asszony tökéletesen közönyös volt a szép természet iránt, melyben annyira gyönyörködött, midőn erkélyére kikönyökölt, vagy a pázsitra letelepedett. Egykedvűen dobta el az utolsó rózsákat, melyeket férje ott a nagy narancsfák alatt szakitott. Ásítózott szobájában a légmentesen elzárt ablak mögött. Míg az erdők sötétebb zöld színt öltöttek, megfakult a sikság, melyen nagy csapat fekete madarak vonultak át s a falu házai sötétben emelkedtek ki a szürke ég alatt. Elena nagyon érezhette ezt a változást.

- Mikor utazunk már el innen? - kérdezte örökösen.

Férje meg akarta vele értetni, hogy jobb lesz, a jegyző által megkezdett alkudozás eredményét bevárni.

De Elena erre így válaszolt:

- Már senki sincs itt. Nincs itt többé nyugtom, mióta tudom, hogy a birtokot el kell adnunk.
- De hiszen hallottad, hogy nincs lakásunk; alig három szobával rendelkezhetünk csak.
- Hát baj az, oly rövid időre, míg ott leszünk?

Nyomta Cesarenak a szívét az a gondolat, hogy neki egy földel alatt kell élnie az övéivel, de zárt ajtókkal elválasztva tőlök; hogy neki azt a szélső kis lépcsőt kell használnia, mely az erkélyhez volt építve, a nélkül, hogy családjának bármelyik tagját is láthatná. Valóban úgy rémlett most neki, mintha a család elveszett fia volna s érezni vélte a zárt ablakok mögött, a nagybácsinak kérlelhetetlen haragját, ki őt egykor, az ő nyugodt modorában, bálványozta.

Mihelyt Elena Altavillába érkezett, meglátogatta Golianoné és Brancatoné asszonyságokat s mindazokat, a kikkel nyaralása közben megismerkedett s nagy feszességgel fogadták a régi, kopott, üres szalonok kemény divánjain, melyek csak óriási címerekkel voltak butorozva és ahol érezni lehetett az alattok elhelyezett istállóknak a szagát. Minden pillanatban kérkedtek arisztokrata rokonságaikkal és birtokaikkal s mérges pillantásokat vetettek a fiatal asszony elegans toilettejére s városias lényére.

Miután Elena bemutatta Altavilla valamennyi utcácskájában szép, új öltözékét a kíváncsi szemeknek, unatkozni kezdett kis szalonjában, melyet apró csecsebecsékkal, a mennyire csak lehetett, földiszitett s hol ő most már a viszontlátogatásokat várta, melyek még mindig késtek. Míg férje a jegyzőnél meg a mérnöknél járt, ő egy könyvben lapozgatott s szórakozva pillantott ki az ablakon az üres, sáros piacra, meg a kaszinó felé, a hová a város előkelői esernyőik alatt, feltűrt nadrágban, sietve menekültek. Ott látta ő don Peppinot, a ki a kapu alól, a finoman permetező esőt mélázva nézte.

Férje későn tért vissza Rosamarinából; mentegetőzött, hogy egész idő alatt magára kellett hagynia s kérdezte, unatkozott-e nagyon? Mindig a régi gyöngédséggel ölelte meg, biztosítva nejét, hogy még mindig boldognak érzi magát s mit sem kíván egyebet; megsimogatta a haját és csókot nyomott a vállára.

A fiatal asszony szórakozottan engedte magát ölelgetni, miközben szeme szerte révedezett s azt válaszolta: ő is boldognak érzi magát, csakhogy itt már hideg lesz. Bosszankodott minden akadályra, mely elutazásukat késleltette.

Ugy rémlett most Elenának, mintha ki volna taszítva s megsértve érezte magát azok által, a kik hozzá mulatni jártak s a borát iddogálták.

Redőbe vont homlokkal mondta:

- Ha te szolgálót vettél volna feleségül, családod ezzel szemben sem viselhetné magát rosszabbul.

Egyszer, nagy fölindulással, örömkönnnyel a szemében, kérte Cesare a feleségét, álljon az udvarra nyíló ablakhoz, mert anyja őt látni szeretné az ablakából.

Elena rögtön engedett a kérésnek, de Cesare oly gunyt látott a sietésében, hogy azt hitte, jó lesz még hozzá tenni:

- Lásd, az a szegény asszony nagyon rossz helyzetben van. Az én nagybátyám makacs, de hát ő a családnak a támasza.

Cesare ezt mondva, megfogta feleségének a kezét, pillanatra visszatartotta s ragyogó szemmel, dobogó szívvvel nézett rá. Az ily érzékenykedés nem volt Elenának inye szerint. Visszahuzta a kezét s az ablakhoz állt.

A napa az ablakfülkében várakozott rá. Nagyon halvány volt s meghajlott háta mögött a leányai bátortalan, kíváncsi pillantást vetettek sógorasszonyuk felé, kit ők is ohajtottak ismerni.

Elena kecsesen hajtotta meg magát, mintha rendszeresen be lett volna napának mutatva.

Az anya fölemelte a kezét, hogy Elenát és Cesaret megáldja, kinek remegett a szive, míg a felesége vidáman és könnyeden hajtotta meg magát.

A férj, két kezével megfogva nejének a fejét, homlokon csókolta és így szólt:

- Szegény anyám! Mennyire szeretne téged is!

- Nem az én hibám, - viszonzá Elena hidegen.

Máskor mosolyogva jegyezte meg, hogy ő betolakodott férjének a családjába; de ez keserű mosoly volt, mely szép ajkának a szögleteiben maradt. Végre azt kérdezte férjétől:

- Miért nem adják vissza nekem a látogatást Golianoék és Brancatoék?

- Soha se törődjél velök, - mormogta a férj, - azok afféle dölyfös parasztok.

- De, én is büszke vagyok, - szólt Elena szárazan.

A fiatal asszony egyre sürgette a férjét:

- Ugyan, siess már az eladással. Ezer lírával többet vagy kevesebbet kapsz, az egyre megy; a fődolog, hogy mennél hamarabb a városba költözhessünk, hol újra hivatásodnak élhetsz.

Cesare azt válaszolta, hogy ő éppen Brancatóval alkudozik s ha a szomszéd észreveszi, hogy az eladás oly sürgős, azon iparkodik majd, hogy őt megpuhítsa.

- Oh, hát így áll a dolog? No, ezeket aztán derék népnek tartom!

Elena eközben idejét az utazási előkészületekkel töltötte: becsomagolt, majd ismét kicsomagolt, aztán az erkélyablakon át nézte az őszi esőt, mely szakadatlanul hullott alá. Mindig látta a bárót a mint megállt a kaszinó kapujában s életének egyformasága s közös unalmuk miatt önkéntelen vonzódott hozzá.

Csaknem hálásnak érezte magát iránta, hogy neki, ugyyszólva a távolból, mulattatására szolgált, miközben ő otthon egyedül várta férje fáradozásainak az eredményét s örült, ha valamilyen képen kitöltheti üres óráit. Lassankint érdeklődni kezdett a báró mozdulatai, öltözete, arc kifejezése iránt s elgondolta, mennyire szenvedhet ez a fiatal ember abban a rossz időben; elképzelte, hogy ugyanazokkal a gondolatokkal tépelődik, mint ő, hogy magának szórakozást találhasson. S eme gondolatok közben a saját képét látta, a rokonszenvet, melyet ez a fiatal ember, ki előtt mindenki kalapot emelt, iránta tanusított, míg másokat ezek az emberek az előszobában várakoztattak s csupán a falun, hol az alsóbb rendűekkel szemben is megengedhetnek magoknak némi bizalmaszkodást, úgy bánva velök, mint egyenrangúakkal. Elena elvörösödött a haragtól, valahányszor Goliano vagy Brancato urakat, feltűrt nadrágszárral, a ház előtt elhaladni s a báró előtt hajlongani látta, ki üdvözlésüket csak nyájas fejbőlintással viszonzotta.

Különös gondolatok forrongtak ilyenkor a fiatal asszony agyában.

- Ugyan, siess már, - mondogatta férjének; - hiszen te soha sem jutsz célodhoz.

- Ma egy másik ajánlatot kaptunk Golianoától; de ő sem akar hétezer lírát adni.

- Te a Golianók és Brancatók által engedted magadat az orrodnál fogva vezetni, holott törvénytudó ember vagy.

A báró az örállásban gyönyörét találta s lassankint fölhevült a fantáziája. Rosamarinában az a benyomás, melyet a fiatal asszony élénk kedélyével okozott, csak gyerekség volt. Most azonban, a komor esős napokban, az erkély-ablakon át, Elenának az arcán valami mélabusát, valami érdekeset fedezett föl, melyet nem tudott többé feledni.

Még akkor is, mikor az idő kiderült, ott ácsorgott a fiatal ember a kaszinó bejárata alatt s esténként a házuk alatt sétálgatott le s föl, valahányszor Cesare távol volt.

Elena hovatovább többet foglalkozott a fiatal emberrel, ki folyvást csak rá gondolt s mindig közelében volt; ki egy utcasarokról vagy nyitott kapu alól úgy leselkedett utána, akár egy tizenöt éves szerelmes.

Elena sejtette, mennyit szenvedhetett ez a fiatal ember, ha Cesare haza jött s neki az erkélyen, hol rá várakozott, fürteit s a kezét megcsókolta.

Ha a fiatal asszony a holdvilágos éjeken a néptelen, gyéren világított téren a jól ismert árnyékot megpillantotta, újra eszébe jutottak tizenhat éves korának dalai és homályos álmái, mikor az élet tavaszán szíve megdobbant valakiért, ki nem akart jelentkezni s a szétfoslott remény csak bánatot és csalódást hagyott hátra.

Egy ily este, midőn Cesare a szokottnál később érkezett haza, véletlenül amaz ablak felé pillantott, a mely mögött a kérlelhetetlen nagybácsi lakott s egy előtte ismeretlen fekete férfit látott, ki őt a megvilágított erkélyről sápadtan és mozdulatlanul szemlélte.

A fiatal asszonynak egész büszkesége egy pillanat alatt felébredt.

Elvörösödve hökkent vissza, mintha arcul csapták volna s a nélkül hogy férjére gondolt, ki minden pillanatban megérkezhetett, intett a piactéren föl s alá sétáló férfinak. Don Peppino belépett; arca halvány volt s valamit dadogott.

A fiatal nő arca lángolt s dacos elhatározást árult el; kezei remegtek, de hangja tisztán csengett.

- Báró ur, - szólt - itt, szomszédságomban, a házban egy férfi lakik, ki ránk leselkedik. Vette-e ezt észre?

Don Peppino hebegett valamit, de Elena félbe szakította.

- Mondja csak, az e a férjem nagybátyja?

- Az, - válaszolta a báró.

- Annál rosszabb rá nézve, - kiáltott föl Elena hevesen. - Azért hívtam ide, mert beszélni akarok önnel.

Don Peppino, ki magánkívül volt bámulatában és örömében, most kezdett beszélni. Összetett kézzel s őszinte arckifejezéssel mondta a fiatal asszonynak, hogy őt a tébolyodásig szereti, mióta Rosamarinában először látta; hogy végette ragaszkodik ama helyhez, a hol őt megismerte. Azt is mondta a báró, hogy Elena szerelme nélkül nem tud élni s most, miután oly nyájas szavakat intézett hozzá, elkíséri Nápolyba, sőt a világ végeig is.

Mennél inkább magához tért Elena, annál sápadtabb lett. Lecsüggesztette a fejét s mintegy védekezésül, átható, gyanakodó, csaknem haragos pillantást vetett a fiatal emberre.

- Nem, - szólt halkán, - maradjon ön ott, a hol van, ne kövessen s ne okozzon több feltűnést. Csak azért hívtam önt, mert tudatni akartam, hogy nem szeretem és csak a férjemet akarom szeretni.

A báró tántorogva távozott el. A lépcsőkön a férjjel találkozott. Mikor ez Elenát oly zavartnak találta, kérdezte:

- Mi lelt téged?

Semmi válasz. Kis idő múlva Elena így szólt:

- A báró nálam volt.

Mikor don Peppino meghallotta, hogy Rosamarinát el akarják adni, elment a jegyzőhöz s tizezer frankot ígért ama birtokért.

Anyjának, ki eme pazarlásról le akarta beszélni, így szólt:

- Szeszély az egész, tudom én ezt; de ne ártsd magadat ebbe a dologba. Rosamarinában sokkal jobb vadász-terep van. Különben is, már szavamat adtam!

Mikor Golianóék meg Brancatoék megtudták, hogy a vásár, melyet ők szép lassan, megfontolva vezettek, füstbe ment, nagy zajt csaptak, mondva, hogy a báró tizezer lirát ajánl, mert az eladónak a barátságát meg akarja nyerni.

A jegyző azt tanácsolta:

- Ne törődjék ön vele; hadd beszéljenek. A düh tör belőlök ki. Ha a szerződést aláírják, ők a hajukat tépik majd a miatt.

Cesare oly komor arccal érkezett haza, hogy Elena rögtön kérdezte:

- Mi történt?

- A báró tizezer lirát ajánlt Rosamarináért, - válaszolta a férj.

Elena sápadtan, szobormereven állt s szürke szemével kémlően pillantott a férjére.

- Kis szünet múlva vontatott hangon kérdezte:

- S te mit szólsz a dologhoz?

- Semmit, - válaszolta a férj szárazon.

Aztán szenvedélyesen ragadta meg a fiatal asszony kezét s csaknem fenyegető gyöngédséggel ölelte karjai közé.

- Ird alá a Brancatoval való szerződést hétezer liráért, - ez lesz a legjobb válasz, - mondta Elena.

HETEDIK FEJEZET.

Don Liborio, az egész családdal elébe kocsizott a fiatal férjnek ünnepies öltözetben, egy nagy bérkocsin.

Donna Anna, utközben, egy zsebkendőt egészen megáztatott a könyeivel; de ezek örömkönyvek voltak s ő szívesen ontott volna még a másik leányáért is ily könyeket, ki összefont karral ült vele szemközt.

Don Liborio, ki jobban tudott magán uralkodni, zsebkendőjével a homlokát törülgette, mert a feszes nyakkendőt nagyon kényelmetlennek érezte s bámulta az utasok hosszú sorát.

Mikor Cesare, vállán függő utitáskával, karján a nagyon elegans Elenával megjelent, az öreg ur, nagylelkűleg, először nyújtott neki kezét, miáltal a multakra a feledés fátyolát vetette. Donna Anna eközben leányának a karjai közé vetette magát. Ez mosolygott s megigazította fején a kalapot, mely az anyai szeretet kitörései alatt szenvedett.

Don Liborio nem tűrte azt, hogy a fiatal házaspár vendéglőbe szálljon, mig elfészkelődhetnek valahol; azt akarta, hogy hozzá szálljanak.

Mikor Roberto este eljött, a kézszorítgatások újra kezdődtek. Aztán mindenki visszatért a helyére, mint egykor.

Elena, keztyűs kézzel, mintha látogatáson lett volna, mindent dicsért s határozottan állította, hogy neki pompás dolga van s kérte Robertót, segítsen neki alkalmas és nem igen nagy, inkább szerény fészek keresésében; a fődolog csak az, hogy az a lakás szép, márványlépcsőzetű házban legyen.

Rosamarina s az altavillai három szoba kerek kilencezer lirán kelt el.

Mikor Elena az ohajtott kis fészkecskét megtalálta, egy szalont, hálószobát és öltöző szobát rendezett be magának s egy kis dolgozószobát a férje számára. Az ajtóra csinos sárgaréz táblácskát szögeztek ily fölirattal: »Dorello, ügyvéd« s Cesare új irodájában várta az ügyesbajos embereket.

Elena egészen el volt foglalva azzal, hogy az intézetbeli előkelő barátnőinek, kikről tudomása volt, névjegyeket küldözgetett.

Az ő kis aranyszín sárga szalonjában, ragyogó csecsebecsei és virággal telt vázái közt fogadta aztán ezeknek a látogatásait. Egy hónap sem telt belé, midőn fogadó napja volt; barátnői el-eljöttek érte kocsin s a San-Carlo színházban, hol páholyt béreltek, igen jól töltötték az időt tisztelőik körében.

Elena, a társaságokban, hová behatolt a férjének az oldalán, igen jó benyomást tett.

- Te oly ismeretségeket szerezhetsz itt, melyek hasznodra válhatnak, - mondta a fiatal asszony a férjének; - tanácsbeliekkel, híres kartársakkal, gazdag kliensekkel ismerkedhetel meg, a kik téged majd divatba hoznak.

Ilyenkor aztán Elena az ajtónál vagy valamelyik kártyaasztalnál hagyta férjét megállni, hol ásitózásait kalapja mögé rejthette, vagy a játékot nézhette, melyhez mit sem értett és a hol válaszolnia kellett ismerősei köznapias csevegéseire, kik mellette elhaladva, csupa udvariaságból, intéztek hozzá néhány szót, ha a tánc vagy zene a komolyabb embereket az ablakhoz vagy az ajtók felé szorította. Voltak itt tanácsosok, képviselők, felsőtörvényszéki tagok, potrohos ügyvédek, kik kalapjaikkal legyezgették magokat, a társaságot bámulták, hőség miatt panaszkodtak s Cesare előtt a felesége elegans és kellemes modorát dicsőítették. Aztán

megjegyezték, hogy némi szórakozás szükséges az oly embereknek, kik egész nap komoly dolgokkal foglalkoznak, a fölött pedig csudálkozásukat fejezték ki, hogy őt soha sem látják a törvényszéki tárgyalásokon.

Pirulva kellett Cesarenak megvallania, hogy még nem voltak pórei. A többi, csupa udvariaságból, megjegyezte, hogy mindig így szokott az lenni, ha valaki a pályája kezdetén az illemre sokat tartva, nem barátkozik vendéglősökkel, hajhászokkal, kik a vidéken a klienseket vadászák a számára. Végre egy hódolatteljes pillantást vetettek a kereset nélkül való ügyvéd elegans nejeére, ki mosolygva és fesztelenül fogadta, mint bármely előkelő asszonyság, a férfiak hódolatát.

Ha Elena, alighogy elköltve ebédjét, öltözőszobájába sietett s valamennyi gyertyát meggyújtott, hogy színházhoz, hangversenyhez vagy multságához öltözködjék, férje elszomorodott, mert eszébe jutottak a rosamarinai kellemes esték, midőn Elena csupán neki élt. Ugy rémlett neki, mintha ezek az idegen emberek, kik őt alig üdvözölték, ez a zene, melyet ő nem igen ismert, ezek az örömök, melyekben nemigen osztozott, valamit elrabolnának a feleségétől, egy gondolatot, egy kis figyelmet, a vidámság pillanatait s némi nyájasságot. Keserű élvezetül szolgált neki, csaknem nőiesen finom érzékével boncolgatni Elena érzelmeinek minden árnyalatát, melyek mindinkább távolodtak tőle. Ha aztán a fiatal asszonyt, szépségének tudatában, sugárzó arccal ismét megjeleneni látta, mosolygott a feleségére, újra elragadtatva ennek diadalt arató hivalkodása által.

Ekkor aztán nem volt többé bátorsága, azt mondani neki, hogy jobban szeretne vele egyedül bolyongani a sötétben, karöltve, mint amaz éjjel, mikor a csendes utcákon egymás mellett lépdeltek.

Csak egyetlenegyszer nyilvánította Cesare efféle ohaját; Elena bámulva nézett rá s nyájasan mondta:

- A mint akarod.

Többé aztán nem hozott elő ilyesmit.

Ama társaságokban, a hova feleségét kísérgetnie kellett, ezt egész este csak a fekete kabátok egész bátyája mögött láthatta, ríktó színek és csillogó legyezők közt, melyek úgy lebegtek, mint a lepkeszárnyak, a ragyogó világításnál, ama körben, mely egy-egy rögtönzött quadrill után feloszlott s a zongora körül tömörült, ha zongoráztak, ama néhány kiválasztott közt, a kik a háziasszony divánja körül csoportosulhattak.

Egyszer-máskor, mint üde forrás csörgése hatott Cesarenak a lelkére egy-egy szó vagy kacaj, melyet illatos zsebkendő fojtott el. Egy futólagos tekintettel, mely szórakozottnak akart látszani, észrevette feleségének barna, élénk fejcskáját, selyemruhájának ragyogását, legyezőjátékát, félig leplezett vállainak mozgását s azt a kedélyességet, melylyel táncosának a karjára támaszkodott! azt a bizalmatlan, bájosan gúnyos tartást, melylyel egy-egy elegans férfinak titokzatos suttogását hallgatta ki, székeivel az ő ruháját leszorította, mikor erősen kikeményített mellével s a feje közepén kifogástalanul elválasztott hajjal feléje hajolt.

Csak Cesare, a férj, a legidegenebb valamennyi közt, jutott utoljára ama szerencséhez, hogy Elenát az előszobában karon foghatta, miután a legbuzgóbb udvarló a fiatal asszony köpenykéjét föladta s ráadásul keztyűjével a nyakát is érintette.

Bármennyire iparkodott is a férj magán erőt venni, mégis észrevette Elena, hazamenet közben, Cesarenak a levertségét. Meglepetve kérdezte tőle:

- Mi lelt téged?

Cesare elpirult a felesége átható tekintetétől s inkább meghalt volna, semhogy önmagának is megvallotta volna a lealacsonyító féltékenységet. Unatkozással mentegette magát, mivel egész este idegen emberekkel kellett az időt töltenie, aztán bizonytalan helyzetét hozta föl ürügyül.

De Elenát nem lehetett áztatni. Jobban ismerte ő férjének a szívét, mint maga Cesare s így szólt:

- Mit akarsz? Hiszen ép úgy kell élnünk, mint a többieknek; de én, jól tudhatod, mind amellet is egyedül a tiéd vagyok.

Azonban ez az életmód valóságos szükségévé vált Elenának. Gondtalanul merült a fényűzés mámorába, a nélkül hogy eközben helytelen gondolatai támadtak volna.

Miután fényes jelenségének és szellemének a diadalát megízlelte; miután a vállára tapadt csillogó szemekből az ámulatot leolvasta, nyakába borult a férjének s így szólt:

- Mennyire szeretlek!

De azt nem vette észre, hogy Cesare az ily áradozásoknál elsápadt. Az ő kékvirágú szobájában újra Cesareé volt a fiatal asszony s vigan csevegett vele, miközben vetkőzött s őt egy nagy mahagoni szekrény tükörajtójából szemlélte.

A gyertyavilág megaranyozta Elenának a vállait s szép, finom idomú karjait. Szórakozottan fogadta férjének a nyájaskodásait, ajkát és homlokát csókra nyujtotta neki s így szólt:

- Csevegjünk kissé egymással.

Ekkor elbeszélte élményeit férjének; a hizelgéseket, melyekkel illették s egykedvű mosolylyal vont vállat. Majd, oda nyujtotta a kezét Cesarenak, a nélkül hogy feléje fordult volna; mintha csak ezt kérdezte volna tőle: »Mitől félhetsz, te balga ember.«

Aztán kérdezte a férjét, hogy mulatott, meg volt-e elégedve az estével s talált-e valamit? Az utóbbi szavakat: talált-e valamit, oly ígésző könnyedséggel vetette oda, mint a legegyszerűbb dolgot a világon, a nélkül hogy észrevette volna azt a felhőt, mely eme kérdésnél férjének az arcát elborította. Ha egyszer ezt észreveszi, őt is töprengés szállja meg. Végre is, hirtelen Cesare felé fordulva, így szólt:

- Ne búsulj, minden jóra fordul még.

Elena úgy beszélt a jövőről, mint új örömekeket hozó állapotról. Még azt sem tudta, mily gyorsan elpárolgott a háznak és szőlőhegynek az ára. Azt gondolta, egyébre sem költött, mint keztyűre és kocsira öt frankot. Férje mindenesetre meg akarta kimélni a titkos gondoktól, melyek őt gyötörték, míg Elena pompás szalonban nevetgált és bohóskodott. Cesare, az aggodalmait, lealázó lépéseit, üres reménykedéseit, idegen ajtókon való hasztalan kopogtatásait s keserű csalódásait mind magába zárta - hogy a míg csak lehet, mit se tudjon meg a felesége.

Cesaret még csak meg sem lepte az a kegyetlen közönyösség, melyet ez, helyzetükkel szemben tanusított. Csak akkor vette észre a fiatal asszony, hogy a várt jövő nem akart jelentkezni s hogy az államügyésznek vagy más ügyvédnek a feleségét hódolattal és előzőkeny figyelemmel környezik, s mindebben ő nem részesül. Azt is észrevette, hogy ezek az asszonyságok huszfrankos keztyűt viselnek. Persze, a férje effélére épen nem gondolt.

Egy reggel pár sorból álló levelet kapott Cesare a postáról:

»Ügyeljen Cataldira, ön, a házasemberek mintaképe.«

Cataldi fiatal ember volt, ki esztelenül szórta a pénzt, melylyel nem igen rendelkezett; szőke, cingár volt mint egy leány, nagy kártyás, adósságokkal terhelve, vakmerő a férfiakkal szemben, s udvariasan szemtelen a nők iránt.

Elena szívesen elnevetgélt ezzel a dőre fiatal emberrel, kiről azt jegyezték meg, hogy örömeit agyon lövetné magát párbajban, csak adósságaitól szabadulhatna. Elena himzett zsebkendőjébe nevetett, mondva: »Mily dőre fickó!«

Cataldi szívesen hallotta ezt a megjegyzést, valahányszor a fiatal asszonynyal valamelyik sarokban vagy ablakfülkében cseveghetett. Hatalmába kerítette Elenának a legyezőjét, karperecének a koloncát, ruhájának egy csipkéjét, a nélkül, hogy a fiatal asszony gyermekes haragjával vagy kacér boszankodásával törődött volna; hő vallomásaival pedig szem-lesütésre s fülig pirulásra kényszerítette. S mindezt rendithetetlen hidegvérrel s cinizmussal határos nyíltsággal tette.

- Ugyan mikor mondja nekem valahára, hogy engem szeret? Engedje meg, hogy udvarolhassak önnek! Vajjon mitől fél? Hiszen egyikünk sem hisz a másikának. Ön soha sem fog szeretni, ép úgy nem mint én. Önben minden hibám föltalálható. Ön érzéketlen, önző és hiu. Ön egész lelkét oda adná, ha a szerelmet csak látásból is megismerhetné. Én vagyok az a férfi, ki egyenesen önért van teremtvé.

Elena a kezére ütött a legyezőjével, befogta a fülét, kecsesen félre hajtotta a fejét, hogy őt kikerülje s nevetett azokkal, a kik őt védelmezték s a férjére hivatkoztak.

Cataldi vállat vont.

- Sem őt, sem mást nem szeret ez a fiatal asszony. Ő örökké csak is önmagát fogja szeretni.

Gyakran megtörtént, hogy a fiatal asszony férje, mikor komoly férfiakkal beszélgetett, kezét mellénye zsebébe merítve, onnan az ajtótól, ahol állt, kémelő pillantást vetett Elenának a köre felé s visszas választ adott a hozzá intézett kérdésekre.

Mikor a névtelen levélkét olvasta, anélkül, hogy gondolkozott volna, Elenához ment, a ki épen zongorázott s átadta neki a levelet.

- Ezt Silvia küldte, - szólt a fiatal asszony rögtön, - oly otromba és csunya ez, mint ő maga.

S mivel a férje hallgatott, folytatta:

- Nos, mit akarsz tenni?

- Nem tudom; neked jobban kell tudni.

- Figyelembe sem kell ezt vened. Féltékenységből eredt rágalom az egész. Csak nem gyanakodol talán, te rossz ember?

De Elena még soha sem látta férjét oly sápadtnak.

Egyszerre, fölpirult a fiatal asszony.

- Hiszel talán annak a levélnek?

Cesare, oly hangon, a minőt férjétől soha sem hallott, dult arccal, villogó szemmel kiáltott föl:

- Nem, Elena, nem hiszek annak!

- Nos, mi történjék tehát?

- Nem tudom, nem tudom.

A férj elfordította a szemét s hangja remegett.

Elena még nem volt alapjában megromolva. Bánkódva közeledett férjéhez és így szólt:

- Bocsáss meg nekem, mit tegyek? Akarod-e, hogy este sehová se menjek? Én mindent megteszek, a mit csak kívánsz.

- Nem, nem, - mormogta Cesare, szomorúan csóválva a fejét; - te nem értesz engem.

Aztán megfogva feleségének a kezét, lecsüggesztett fejjel mondta:

- Tarts meg engem folyvást a szeretettedben.

- Oh, te rossz ember!... Mily csunya vagy ma!

Ama naptól fogva Elena ritkán járt a társaságba, nehogy Cataldival találkozzék. Valahányszor ez vele találkozott, kérdezte:

- Ej, hát kerül engem? Csakugyan szerelmes lett ön már belém?

Elena nem az az asszony volt, a kit ily csekélység a sodrából kihozhatott volna.

- Nos, - válaszolta, - én szeretem önt... távolról. Mennél távolabb van, annál jobb önre nézve.

Cataldi nyugodtan válaszolta:

- Előbb-utóbb engedni fog a vonzóerőnek. Ismeri-e a válrokonság törvényeit? Én már is érzem.

Hogy ezt bebizonyítsa, mindenüvé követte a fiatal asszonyt, ahol csak lehetett.

A világ csudálkozott eme tartós vonzalom fölött.

- A kicsike megfogta a pillangót. Soha sem láttuk őt még valakibe ennyire bolondulni, - mondták az emberek.

Elena lassankint félénk, tartózkodó lett. Valahányszor azt a fiatal embert megpillantotta, megvillant a szeme, arcát pir futotta el s orrcimpái mozogtak.

Mikor Cataldit alázatosnak találta Elena, magában így gondolkozott:

- Mily ígész ez a fiatal ember!

S boszankodott, hogy ezt az ártatlan játékszeret nem akarják neki engedni. Elenának gyakran volt rossz kedve. Cataldi szüntelen ismételte:

- Én nem hiszek az ön szemének, nem hiszek pirulásának, még annak sem, hogy engem kerül, s mégis itt vagyok, hogy magamat nevetségessé tegyem.

Egy este, véletlenül, egy zeneestélyen találkoztak. Elena először nem akart oda elmenni, mert azt vette észre, hogy ez nem igen lesz férjének a kedve szerint. De, az utolsó pillanatban... Cataldi megpillantotta őt a tenger felé eső terrászon s így szólt hozzá:

- Ugyan mikor vallja meg végre, hogy szeret engem? Mert, legyen arról meggyőződve, hogy nekem még vallomást tesz kegyed. Akkor talán először fogok igazán szeretni, mert én egyetlenegy szavának sem adok majd hitelt.

- Annál jobb. Hallgasson az intésemre s ne vesztegesse idejét.

- Nincs semmi dolgom s nekem mulatságot okoz, kegyeddel mérkőzni, mert nem megvetendő erővel rendelkezik.

Ebben a pillanatban egy árny suhant el a megvilágított ajtó mellett s Elena férje kilépett az erkélyre.

Arca a homályban halottsápadtnak látszott. Nyugodt hangon mondta Elenának, hogy a szalonban már várják egy négykézre irt zenemű eljátszására, Cataldit pedig alig észrevehető intéssel tartotta vissza.

Most Elena sápadt el. De ő ama nők közé tartozott, kik tudnak magokon uralkodni. Idegesen tolt hátra csuklóiról a karpereceit s az erkély felé bámult, míg a hangjegy-könyvet a támlán, kinyitva, elhelyezték.

De csakhamar ismét belépett a férje, látszólag nyugodtan, a minőnek néhány perccel elébb látta; Cataldi pedig a függönyök mögött maradt, hogy hallgassa a zenét. Az ő arckifejezése is megmagyarázhatatlan volt.

Most Elena volt az, a ki vele négy szem közt pár szót váltani igyekezett, miután a darabot, igen rosszul, eljátszta s a taps még folyvást tartott. A szalon egyik sarkában föltartóztatta a fiatal embert és sápadt arccal, dadogva kérdezte tőle:

- Mi történt?

- Valami nagyon különös. Férje arra kért, hogy hagyjak békét önnek. Ép oly nyugodtan, mint ahogy én most beszélek s ugyanezekkel a szavakkal. Ez a legegyszerűbb dolog a világon, mely azonban még senkinek sem jutott az eszébe s melyre a válaszszal adósok maradunk.

A férj, ellenben, egy szót sem szólt, sem a hazatéréskor, sem midőn Elena, szándékos lassusággal, éji toilettejét végezte. Cesare visszavonult a szobájába, hogy ott még pár óráig dolgozzék.

Ekkor Elena, az ajtónál visszatartva férjét, megfogta a kezét és a szemébe nézett.

- Én még mindig a te Elenád vagyok; tudod-e azt?

A férj hol elpirult, hol elsápadt s lecsüggesztett fővel állt ott.

Egyszerre, átölelte feleségének a nyakát és sirt, mint a gyermek.

Sírását a szeretet és szégyen, a harag és féltékenység idézte elő. Sirt, mert neki magának kellett Elenát mezetlen karral és nyakkal az estélyre vezetni, neki, a ki jobban szerette volna mindazokat arcul ütni, a kik, midőn mellettök elhaladtak, így szóltak: »Mily szép asszony!« - s megölni azokat a vakmerőket, akik csak egy ujjal is érinteni merték volna azt a fátyolt, mely a feleségének a csupasz nyakát borította. Sirt a társadalom zsarnoki romlottsága fölött, mely őt, a férjet, arra kényszerítette, hogy imádott nejét, védtelenül, a csábító alig titkolt üldözésének tegye ki s őt magára hagyja, hogy mások, szemtelen pillantásokkal és bókokkal tudtára adják, hogy az ő szeplőtlen szépsége megromlott képzelődésüket lánggra lobbantotta. És neki távol kellett tartózkodnia, nehogy úgy lássák, mintha hallgatóznék; csak úgy futólag kellett a feleségére pillantania s ha ez elpirult, azt kellett szinlelnie, mintha ezt észre sem vette volna s ha valakire Elena mosolygott, eme valakivel, mint jóbarátjával kellett bánnia.

Ez a szerep jutott neki, a férjnek, a védőnek, az imádónak, ki szívének a vérét adta volna oda, hogy a gonosznak még a létezése is ösmeretlen maradjon előtte; a saját kezeivel kellett segitnie, a szemérmet és ártatlanságot kivetköztetni s nézni, hogy feleségének, az ő rovására, hizelegnek; hallania kellett, a mint az asszonyok hűsége fölött vitáznak s azt kétségbe vonják és ama jogosult hiedelmének kellett támadnia, hogy most, a felesége táncosa azt sugja ennek a fülébe, hogy szereti őt, jobban, mint a férje - a hazug, ki egy óra múlva odahagyja, közömbösen gyújt szivarra, és holnap már egészen más érdekeknek él. És a feleség? Ez, meghallgatja szavait, mosolyog rá, habár egyetlenegy szavát sem hiszi el, csupán azért, hogy nagyvilági hölgynek mutassa magát s azt ne mondhassák róla, hogy hiányzik a szellemessége - és mert ily környezet nélkül már élni sem tudna. Elenának egész este rossz kedve volt, ha hiuságának a kielégítése hiányzott s Cesarenak, felesége jó hangulatáról kellett megtudnia ennek a diadalait, később, midőn egyedül maradtak.

Oh, és a mi Cesaret leginkább megijesztette és lázba hozta, az volt, hogy a feleségét hõn szerette, szíve mélyébõl s egész lényében érezte, hogy nélküle nem élhet többé; hogy neki mindenesetre úgy kell a nejét szeretnie, mint ahogy ez szerettetni ohajt.

Nem, õ nem volt Cataldi miatt féltékeny, sem egyik vagy másik miatt. Féltékeny volt minden miatt, a mi közelébe esett; mindenkivel szemben féltékenységet táplált, a ki csak azt mondta Elenának, hogy szép, holott ezt hallani s a hódolatokat fogadni, életszükségévé vált a fiatal asszonynak.

Cesare érezte, hogy a felesége egyre kevésbé van megelégedve az õ társaságával s hogy naponkint többet veszít el belõle, ma egy báli meghívás, holnap egy san-carloi diszestély miatt, hová a társaság várta. Ugy gondolkozott Cesare, hogy a neje másokért szépitgeti magát, másokért disziti föl a haját, teszi meztelenné a karjait s ölt oly ruhát, melyet neki nem szabad összegyûrnie.

És Cesare még mindig a régi hévvel szerette Elenát, sõt jobban, mint valaha; másképen szerette s megelégedett azzal a szeretettel, mely még megmaradt a feleségének a szívében, ki a fölött tûnõdhetett, vajjon így vagy amugy tetszik-e õ jobban egyiknek vagy másiknak? Nem borzasztó-e ez?

De hát, Cesare még így is szerette Elenát! Ma még így gondolkozott: »Õ elfogadja másoknak a hódolatát, de engem is szeret.« Holnap talán már ezt gondolja magában: »Õ nevet, elpirul örömeiben, lassan lesüti a szemét... de aztán, ha õ ismét az enyim...«

Késõbb... Ki tudja mi történik majd késõbb?

Elena lesütötte a fejét és redõbe vonta homlokát. Körülbelõl sejtette, mi történik férjének a lelkében.

Aztán sokáig nézett némán Cesarera, ki mind a két tenyerével elfödte az arcát.

Elena lassan átkarolta férjének a nyakát és sokáig csókolgatta a nélkül, hogy egy szót is szólt volna.

NYOLCADIK FEJEZET.

- Nos, hogy érzi magát a férjed?

- Jól! Kissé rossz kedvű ugyan, mint rendesen, de különben semmi baja sincs.

Elena minden vasárnap meglátogatta az anyját; kalapban, imakönyvvel a kezében, ült a divánon, a nélkül hogy fátylát fölhajtotta volna. Elegans volt, még karton ruhában is, a mint donna Anna szokta mondani. Pedig Elena fekete selymet viselt, mely csupa himzéssel és fodorral volt borítva, mi finom termetét még inkább kitüntette.

Donna Anna föltette szemüvegét, megtapogatta a nehéz szövetet s a pompás himzést, vidám fejbólintással szólt:

- Ugy látom, pompás dolgod van. Sokat kell férjednek dolgoznia?

- No... nem igen sokat... Hiszen tudhatod... kezdetben...

- Mit sem tesz az. Hiszen azt állítja apád, hogy a férjed oly agyagból van gyurva, hogy minden válhatik belőle... De hát addig sincs semmiben fogatkozásod. Bárcsak a testvéredet is ily jól helyezhetnék el; de az az átkozott intézet még mindig a régi; a lelenház még mindig úgy bánik a hivatalnokaival, akár az ebekkel. Roberto ugyan azt mondja, hogy jövő január havától kezdve némi pótlékot kapnak, biz én magam sem tudom, mennyit; de hát ő ezt már vagy hat év óta folyvást hajtogatja.

Camilla, ki az imakönyvét szintén a kezében tartotta, megszólalt:

- Kétezer ötszáz lira a fizetése.

- Kétezer ötszáz lira! - ismételte donna Anna! - Fogadni mernék, hogy a férjed egy hónap alatt is keres ennyit. Te ugy élsz, mint egy hercegné; színház, társaságok, fogadási napok, sat. Miben sincs hiányod, édes gyermekem. Isten áldjon meg!

- Én, ugyszólván, sehová sem járok már, mama. Csak ritkán járok ki; férjem pedig mindig otthon van.

- Oh, vajjon mi jut eszébe annak a hóbortos fickónak? Ugyan mit csináltok otthon? Besavanyítani akarjátok magatokat? Mi hasznát veheted négy falad közt a nevelésnek, melyben részesítettek s mely nekem oly sok pénzembe került? Mondd meg nekem az igazat, ugy-e férjed kezd féltékenykedni?

- Nem, mama, ezt én nem mondtam.

- Soha se busulj e fölött; minden férj ilyen; csupa megtestesült törökök; apád is ilyen lett volna, ha engeded neki. Bezzeg, az urak szeretnek itt-ott szórakozni; de a szegény asszonyoknak a házat kell őrízniök. Nézd csak Robertót, a ki egy óráig sem lehet el a nővéred nélkül: hátha majd a férje lesz, akkor...

Ebben a pillanatban csöngettek s Roberto becses személye jelent meg egy bokrétácskával, melyet a gomblyukából huzott ki, hogy ezáltal annak becsét fokozza. Minthogy azonban mindenik testvért együtt találta, habozott, miképen osztsa el a bokrétácskát.

- Adja azt a nővéremnek - szólt Elena kacéran, - én már asszony vagyok.

- Éppen arról beszéltünk, - szólt donna Anna, - hogy önök, férfiak, a lakodalom előtt valamennyien figyelmesek és udvariasak s aztán isten tudja hová futkosnak; még don Liborio is, a kinek pedig semmi dolga sincs, ritkán tartózkodik itthon.

- Mindennap meglátogatja Cesaret, - szólt Elena.

Don Liborio valóban fölkereste a vejét minden reggel, botjával büszkén csörömpölve a márvány lépcsőkön. Leült a Cesare irodájában, fejét tenyerébe hajtva átlapozott minden régi irkafirkát, kivonatokat és széljegyzeteket csinált s arra ösztönözte Cesaret, írjon egy értekezést, mely már magában is elég lenne arra, hogy neki a dicsőség templomának az ajtaját föltárja.

- Magoktól jönnek akkor a kliensek - vélte az öreg; - a kliensek olyanok, mint a juhok!

Aztán hátra vetette magát karszékeiben, hogy eszméit, melyeknek nagy szippantás burnóttal iparkodott tisztább érthetőséget kölcsönözni, részletezgesse Cesare előtt; a városban pedig mindenütt beszélt: »Az én vőm, Dorello ügyvéd, oly nagyszerű értekezést ír, mely föltűnést fog előidézni.«

Donna Anna ellenben, azt kötötte Cesarenak a lelkére, hogy igyekezzék magának klienseket szerezni; ha dolgozósobájába zárkozik, akkor ugyan egy kakas sem kukorékol felőle s akár meg is penészedhetik otthon.

Mi lett Elenának a leánykori álmaiból? Hová lettek azok a légvárak, melyeket a holdvilágnál az erkélyen építgetett, a diák ablakára szögezett szemmel, meg a Via Foria kis szalonjában, mikor imádója mellette ült s ennek ékesen szóló hallgatásából, ismeretlen világból való hangokat vélt hallani? Most, a férjét fáradtan, elcsüggedve látta hazatérni. Kérdéseire Cesare csak szomorú mosolylyal válaszolt. Ő is ama büszke férfiak közé tartozott, kik nejeik előtt elpalástolják bajaikat, meg akarva őket kimélni oly szenvedéstől, melyen különben sem segíhetnének. Elena ellenben, férjének a zárkózottságát önzésnek tartotta, mi gyakran ingerelte őt; olykor, ha együtt némán üldögéltek egymás mellett, a fiatal asszony sajátságos pillantást vetett a férjére s így szólt: »Egy férfinak annyi mindenféle út nyitva áll.«

Vagy pedig: »Nekem úgy tetszik, én találnék valamit, ha a helyeden volnék.«

Igy folytak tovább a napok, egyhanguan. Minden reggel, mikor Cesare az erkély ajtaját megnyitotta s a verőfénytől csillogó kék tengert látta maga előtt, újra némi reményt érzett föltámadni a szívében, a mi őt arra ösztönözte, hogy Elenának a haját megcirógassa, a mint ez a vánkoson, fölbontva, szétterült, vagy fehér reggeli-öltözetének az ujját megcsókolja, midőn Elena a kis, csinos szobácskákban föl s alá járkált.

Cesare a legkülönösebb babonáknak a rabja volt. Megvoltak a szerencsés napjai, ominái, pl. ha egy gyermek az utcán keresztül futott, ha a gőzmozdony fütytyét hallotta, vagy ha a szél a gőzhajók füstjét a kikötőben szétterjesztette. Összekulcsolt kézzel végezte imáját anyjának a képe előtt, melyet íróasztala fölé akasztott s titokban, a lépcsőzeten, keresztet vetett magára, mielőtt hazulról távozott, mint ahogy a kanonok nagybácsi cselekedett, míg Elena az erkélyre sietve, addig nézett a férje után, míg el nem tűnt a szeme elől.

- Érette, - susogta Cesare magában, elérzékenyülve, - csak hogy Elena ne lásson szükséget semmiben és ne szenvedjen!

Még megállt az ajtónál, hogy hallgassa feleségének a zongorajátékát s intett neki az utcáról, ha az üde reggeli lég élvezése végett laza öltözetében kilépve, az erkély karjára könyökölt s epedve nézett utána.

S ha aztán Cesare, Cataldival találkozott, ki mindig közelökben kóválygott, hol egy paripát próbálva, hol egy elegans kis csónakon evezve, hol pedig, szivarral a szájában, pálcájával hadonázva, ilyenkor Cesare szomorúan gondolta:

- Oh, miért nem vagyok én olyan, mint ez az ember!

Az ügyvédek, a kiknek a szives figyelmébe ajánlta magát, oly előszobában várakoztatták, melyben tolongtak az emberek. Állva, szórakozottan hallgatták meg, miközben íróasztalaik-

ban irataik közt kutattak s egy harmadiknak intettek, hogy azonnal szolgálatára lesznek. Megígérték neki, hogy alkalmilag majd megemlékeznek felőle s meleg kézszorítással bucsuztak tőle el.

Korábbi tanítója, egy kedvelt ügyvéd, a kit annyira tulhalmoztak munkával, hogy sok klienst el kellett utasítania, nyíltan megmondta neki: már két szegény fiatal embert foglalkoztat irodájában, kiknek okvetlen segélyére kell lennie, hogy boldogulhassanak.

A hajdani tanítványt úgy fogadta, mint apa a fiát, nyájasan beszélgetett vele s egész csapat embert várakoztatott meg, hogy a Cesare viszontlátásának örvendhessen; de azt nem hitte, hogy ez a fiatal ember oly szegény legyen, mint az a két ifju, a kiket pártfogásába vett: mert látta, hogy csinosan öltözködött s tudta, hogy a felesége elegans asszony.

Cesarenak nem volt bátorsága az ügyvéd urat fölvilágosítani s testben, lélekben kimerülve tért vissza dolgozószobájába, hol az ipa, könyvek és röpiratok közé temetkezve, minden áron azon volt, hogy Cesarenak, képzelt munkájában segítségére legyen s annyira belébódult eme meg-rögzött eszméjébe, hogy észre sem vette vejének kimerültségét, mely merev nézésében, bágyadt arcában s lecsüggő karjaiban nyilvánult.

Elena is csüggedni kezdett, mikor mindig csak ezt a választ kapta kérdezősködésére: »Semmi, semmi!« s egyszersmind férjének levert arcát látta. A folytonos sikertelenség elkeserítette férje iránt, kinek nem volt ereje küzdeni, állást foglalni és a ki kimerültségét és gondjait titkolni igyekezett.

Ott állt a fiatal asszony az ajtónál s hallgatta atyjának üres csevegéseit, a nélkül hogy ajkát felnyitotta volna; legfőlebb ennyit mormogott:

- Én azt nem tudom megérteni; de azt gondolom, ha férfi volnék, találnék ki valamit!

S Don Liborio megerősítette a szavait, mondva:

- Férjedben van tehetség egész a tulságig, csak az kár, hogy az erély hiányzik nála.

Elena a fejét csóválta.

Végre, egyszer eljött egy ügyvéd a selejtesebbek közül, valódi zugügyvéd, ki Cesarenak, mint mondta, fontos pört hozott bizonyos elévülési ügyben, mely kétszázezer livre értékű volt. A szegény Cesare észre sem vette, hogy Themisnek ez az elzüllött szolgája az ügyet föltett kalappal magyarázta előtte. Sietett Elenához, hogy örömkönyek közt, remegő hangon, csókok kíséretében, tudassa az örvendetes eseményt.

Elena nem osztozott férjének eme tulzott örömében, de gyanította annak az okát és érezte, a mint a vére arcába szökkent.

- Eredj, eredj! - kiáltott föl, önmaga előtt is megmagyarázhatatlan zavarral. - Hagyj magamra egy pillanatra; hiába, én már ilyen vagyok; rossz vagyok, valóban rossz vagyok! De téged nagyon szeretlek... szegény Cesare!

A zugügyvéd jövedelmező ügylete azonban mit sem jövedelmezett Cesarenak, noha egész buzgalommal karolta föl az ügyet. Kliensét arra ítélték, hogy adja ki azt a pénzt, melyet el akart sajátítani s az ügyvéd dühös lévén eme sikertelenség miatt, mindenfelé azt beszélte, hogy Dorello lopta a doktori diplomáját, hogy ne legyen kénytelen azért fizetni. Cesarenak a kartársai bosszankodtak, hogy oly hitvány és mit sem jövedelmező pört magára vállalt. Egyik tanulóútarsa, ki a vidéken mint jegyző telepedett le, egy asszonyt küldött hozzá, kinek a férjét mint utonállót vádolták; esküdözött azonban, hogy ő huszonöt liránál többet nem fizethet. A törvényszék elnöke hivatalos védőül szólította föl, miért is a vádlott csak görbe szemmel nézett rá, mert ez már előre is elítéltnek hitte magát, mivelhogy ingyen védi. Hasztalan fáradozott az igazságszolgáltatás alantas légkörében, rongyos, bozontos söpredékek érdekében;

hasztalan járt le s föl a szennyes iratokkal tele raggatott lépcsőházban, hol kapzsi ügyvédek s ügyesbajos emberek tolongtak.

- Ez a te harcmeződ, - mondogatta Cesarenak az ipa, - itt fogsz te győzni!

Donna Anna, ellenben, azt kérdezte, miért nem mond le veje a becsvágyáról, hogy ügyvéd legyen, a helyett hogy inkább hivatalt keresne, mint Roberto, kinek bizonyos fizetése van s ha ezt emelik, rögtön megnősülhet. Don Liborio pedig fölgerjedt, ha hivatalról hallott beszélni; azt mondta, hogy ez, oly ügyvédre nézve, a kiben megvan a miniszterségre való képesség, önmegalázkodás, mert csak iratmoly és az egész világnak szolgálja lenne. Jobban szeretne ő a vejéből képviselőt, vagy a vidéken törvényszéki tanácsost csinálni.

Elena hallgatott, ha a családi tanácsban effélét tárgyaltak; de szíve fölháborodott ama gondolatra, hogy valamely szalonban, egy törvényszéki őrknak vagy alantasabb adóhivatalnoknak a karján kellene megjelenie; ő is lankadtan rogyott le a diván egyik sarkába, hanyagul eresztette ölébe összekulcsolt kezeit s komor tűzben égő szeme mereven nézett maga elé az ürességbe. Most már mit sem kérdezősködött többé a férjétől; az erkélyen várta őt, mikor lecsüggesztett fejjel, tarkójára hanyatlott kalappal, fölgombolt kabáttal, poros cipővel s vontatott léptekkel látta közeledni; sietett neki az ajtót megnyitni; aztán mind a ketten visszatértek az erkélyre, hol szótlánul ültek, tétlenül, késő éjig.

Elena is még mindig kedvelte a Via Piliero magányát, a tenger moráját, a csöndes, csillagos éjszakát s mindazt, a mihez lelkének a gondolatait kapcsolhatta.

Aztán hallgatta az általa jól ismert és az ablaka alatt szüntelen visszatérő lépteket, melyek egy, még a szerencsétlenségben is hű imádónak a hódolatát sejtették, visszaidézték emlékeztébe a fényűzést, mely őt egykor környezte, a fényes ünnepségeket s szépségének a diadalait.

Szépségének! Ugyan minő becse volt most ennek? Mit használt ez most neki? Hiszen férje mindig oly csüggedt, oly levert volt, hogy őt már szeretni sem bátorkodott; este pedig mellette kellett ülnie az erkélyen, mikor magában szeretett volna lenni, ama lépteket hallgatva, azt az árnyat kísérve a szemével, ki a kikötő rácskerítése mellett föl s alá járkált. S ennek az embernek a jelenléte zavarta őt szertecsapongó gondolataiban, fantasztikus ábrándjaiban, melyeket magának sem mert megvallani.

Isten tudná megmondani, minő gondolatok vonultak át eme házaspárnak a lelkén, a mint ott ültek együtt az erkélyen.

KILENCEDIK FEJEZET.

A házat egyre ostromolták a hitelezők, oly emberek, kik fél napig is várakoztak a lépcsőkön, hogy egy husz frankos számlát kiegyenlítve láthassanak. Ama nőcselédnek, kinek több havi bére is bent maradt még, szintén közös ügye volt ezekkel az emberekkel; hegyes állát előre tartva, meghatottan hallgatta panaszaikat, negyed óráig is elsuttogott velök; székeket vitt nekik az előszobába, hogy kényelmesebben várakozhassanak s miközben csupasz könyökét dörzsölgette elfogulatlanul, hangosan kiáltott be asszonyához, nehogy ez eltagadtassa vele otthonlétét. Ilyenkor Elenának, noha elsápadt a haragtól, mégis nyájasan kellett mosolyognia s azoknak az embereknek, a kik föltett kalappal, nyers hangon beszéltek vele, kénytelen volt nyájasan válaszolni.

Cesare egész gyönyörrel kinoztatta volna magát, hogy feleségét az ily jelenetektől megkímélhesse. Most már csak ritkán távozott hazulról, mert az ablaknál kellett állnia, kémlelni, nem jön-e hozzá valamelyik hitelezője? Azokban az órákban, a melyekben a Via Piliero a legélénkebb volt, látta olykor Cataldit is ott elhaladni s ennek megpillantásakor még inkább és fájdalmasabban érezte lealáztatását; elpirult, ha ilyenkor a felesége meglepte, mintha abban az öntudatban lett volna, hogy Elenát gyanakodva, éber szemmel kíséri s azt vélte észrevenni, hogy ez, a homlokát redőbe vonva, elsápadt.

Mihelyt a csöngetyű fenyegetőleg hangzott, Cesare sietett először az ajtót kinyitni, alkudozni, ígérni s az illetőt megnyugtatni. Neki minden nap volt harca, elpalástolt félelemmel, halk hangon, látszólag nyugodt arccal, de szégyenkezve, lesütött fővel, midőn valamelyik szemérmetlen hitelezővel a küszöbön értekezett, arra is ügyelve, nem hallgatja-e beszédüket valaki a mellékszobából s elhalványult, ha a hivatlan vendég emeltebb hangon beszélt s Cesare ekkor inkább esengő jelekkel, semmint szavakkal, iparkodott emberét csöndesíteni. Apró ürügyekkel s közönséges mentegetőzéssel kellett neki részint a cseléd kíváncsiságát kielégíteni, részint Elenának határozatlan félelmét eloszlatni; de legalább hizelegphetett magának azzal, hogy a felesége mit sem tud a dologról s nem is sejti, mily megaláztatásnak volt kitéve. Kiment, hogy átvegye azt az ötven frankot, melyet valamely munkájáért másodkézből kellett kapnia s zsebében a pénzzel, rohant hazafelé, ama pénzzel, melyhez csak pár órai futkosás, könyörgés és megalázkodás után juthatott. Már messziről nyugtalankodva nézett föl az ablakokra, kémkedve és remegve, vajjon nem találkozik-e valakivel a lépcsőkön. Meghunyászkodva kellett a mészárosnak meg a sütőnek a haragját kiengesztelnie, kik őt a márvány lépcsőkön várták, vele az előszobába betolakodtak s őt ingvállban, pipával a szájukban, egészen a dolgozószobájáig kísérték. Ott aztán egyiket és másikat az ablakfülkébe kellett vonnia, hogy valaki, különösen Elena, meg ne hallja a beszédüket. Kezével szennyes ingujjukat simogatta, hogy őket megszelidítse; aztán ő maga kísérté ki az ajtóig ezeket az embereket, mert a cselédet, a ki a hideg konyhában, nem a legtisztább öltözetben, gunyosan vonogatta a vállát, nem merte szólítani. S ha aztán a csinos, új butorokkal diszitett szobájába lépett s a ruganyos divánra leereszkedett, fájós lábait a szőnyegen megpihentette, nyugalmat kellett színlennie.

Elena is úgy tetteté magát, mintha mit sem vett volna észre izgatottságából s elhallgatta előtte, a mi távozása alatt történt, azonban mindig keresett magának a mellékszobákban foglalkozást, nehogy vele négy szem közt maradjon.

Csupán egyetlenegyszer tett neki efféle megjegyzést:

- Ha te távol vagy, szinte megbódulunk az örökös csöngetés miatt.

Egy reggel hordárok jöttek, hogy Elenának a zongoráját elszállítsák. Cesare, ki mit sem sejtett erről a dolgról, a zajra elősietett a dolgozószobájából, hogy láthassa, mi történik.

- Eladtam a zongorát, - válaszolta Elena szárazan.

Cesare elvörösödött s hallgatott, míg a hordárok Elena kedvelt hangszerét elszállították; de mikor az ajtó bezárult utánok, megerősítette a szívét s dadogva kérdezte:

- Miért adtad el azt a zongorát?

- A szükség kényszerített rá.

- Hiszen tudom; de úgy értem, hogy miért nem inkább más egyebet adtál el?

- A zongora enyim volt... Ugy gondolkoztam, hogy az különben is fölöslegessé vált... hiszen én nem játszom többé.

Keserű könnyek szökeltek a férj szemébe s a fejét nem merte fölemelni.

Elena, eközben néhány széket tolt oda a zongora helyén maradt ürességnek a betöltésére. Most az elitkolt, csendes fájdalom erőt vett a szívén, elérzékenyülve közeledett férjéhez s némán ölelte meg.

A férj mélyen a szemébe nézett s egy döntő szót akart kimondani, de annyira erőt vett rajta a felindulás, hogy egyetlenegy szócskát sem tudott kiejteni, csak némán szorongatta feleségének a kezét.

- Mennyire boldogtalanná tettelek! - susogta végre.

- Ugyan mi nem jut még eszedbe? - válaszolta Elena, vállat vonva. - Te mindent megtettél, a mit csak lehetett.

Ám Cesare más választ várt. Szerette volna, ha Elena kitalálja, mennyire fáj neki s bántja az, hogy felesége elitkolta előtte szenvedéseit. Ugy rémlett neki, mintha Elena tőle elfordulna és olykor mély ür tátongna köztök.

- Tudod-e, Elena, - szólt bátoritanul, - ha halálom által rajtad könnyithetnék, örömmel halnék meg?

Elenának a szeméből azonban a részvétnek legcsekélyebb sugara sem tört elő, mint azt talán férje szivszorongva várta: mert hát egy idő óta ő is nagyon sokat szenvedett.

- Nem, te semminek sem vagy oka, - szólt a fiatal asszony; - nekem nincs szerencsém, soha sem is volt, soha... Oh, pedig mily arany hegyet ígértek nekem gyermek- és hajadon koromban... mennyi széppel kecsgettetek... s ime ez az eredmény... Ha én ezt tudtam volna!

- Elena, - dadogta a férj.

A fiatal asszony rá pillantott.

- Mi lelt téged?... Megtébolyultál? Nem, ezt nem gondolom...

- Ha meghalnék, szabad lennél, - susogta Cesare szomorúan.

- No, te ugyan szép dolgokat beszélsz nekem!... Szépen vigasztalsz, különösen most... Ha én ezt tudom, óvakodom egy más szerencsétlen teremtésnek életet adni... De... te ezt még nem is tudtad...

A férj elsápadt, midőn illetéknéppen jutott tudomására oly eseménynek, mely minden anya előtt örvendetes. Pillanatig leverten állt Cesare, aztán ezt mormogta:

- Mily szomoru fogadtatásban részesül az a szegény kis lény!

Elena mit sem válaszolt.

Azonban lassankint ő is engedte magát legyőzni! A nélkül, hogy bátorsága lett volna fiatalságának ábrándjairól lemondani s elcsüggedni reményeinek a meghiusulása miatt, voltak órái, midőn a sors ellen föllázadt, midőn boszus gerjedelem lepte meg minden iránt, a mi a sorsát előidézte s a visszatorlás érzése támadt föl lelkében, mely csaknem a tébolyodásig ment s így lépésről lépésre engedett amaz esztelen ösztönnek, hogy önmaga keresse azt, a mit a sors tőle megtagadott s hogy valamikép a szomoru valótól meneküljön.

Ép ekkor történt, hogy a kísértés, mely rá leselkedett s mely úgy képzeletében mint látszólag is csábítóan vette körül, melynek ha szíve ellent tudott is állni, de romlott fantáziája által, mely őt fölizgatta, érzéke meghódolt. Ott a Via Piliero sarkán, midőn anyját látogatni ment, hogy tűzhelyének a gondjai elől meneküljön, találkozott Cataldival s hirtelen megállt, elhalványodva, mintha már bűnös volna.

S a fiatal ember hizelgő szavai, csábító beszéde, lángoló tekintete fölmelegítették a véré.

- Nem, nem, nem! - ismételte Elena, időnkint, akadozva, egyre halkabb hangon, egyre mélyebben lesütött fővel s végre...

Most minden nap kísétált. Egyszerű fekete ruhát öltött magára, lesuhant a lépcsőkön s anyjához vagy a sétátra ment, csak hogy otthon ne maradjon. A cseléd ilyenkor nyugodtan az ur elé állt, kosárral a karján, pénzt kérve a szükséges bevásárlásra.

Oly pillanatok voltak ezek, melyekben azt hitte a szegény Cesare, hogy megtébolyodik, miközben a kiadást azzal a pár frankkal, melylyel még rendelkezett, összhangba hozni iparkodott. Ürügyeket kellett használnia, gyorsan számolni a fejében, mentségeket gondolni ki, nehogy a cseléd, ki vékony ajkának gúnyos mosolyával s arcjátékával eléggé elárulta, hogy már megunta a sok várakozást, zavarát és szégyenét észrevegye. Olykor a leány letette kosarát a padolatra s keresztbe fonta a karját szennyes köténye fölt, hogy észre vétesse, miképpen ezt a mindennap ismétlődő kedves jelenetet már megelégte s duzzogott, mondván, hogy ez voltaképpen az asszonynak a dolga volna, mert az effélékhez a férfiak nem értenek s ahol ő még eddig szolgált, ilyesmit sehol sem tapasztalt.

S Cesare nem korholhatta le a cselédet, sőt nyájasan kellett vele beszélni; de ha ez végre a márvány lépcsőkön lesietett, a szegény ember számtalanszor hajolt a karfára, mintha az a mélység, mely a harmadik emeletről lenézve, előtte tátongott, ellenállhatatlanul hívogatná.

Végre, minden segélyforrása kimerült. Az a két-három ügyvéd, a kik Cesarenak, kéz alatt, munkát szerettek, bezárkoztak előle, vagy ha épen a lépcsőkön találkoztak vele, egyenesen a szemébe mondták:

- Édesem, ön valóságos szorító-gép! Elhisszük mi, hogy szorult helyzetben van, de mi sem foszthatjuk meg magunkat a saját munkánktól azért, hogy azt önnek engedjük át.

Cesare inkább tiszszel meghalt volna éhen, semhogy pénzt kölcsönözzön, ha Elena végett nem kellett volna ezt tennie. Az egyetlenegy ember, a kihez fordulhatni vélt, Roberto volt; de az a gondolat, hogy ezt Elena ismét megtudhatná, visszatartóztatta s végre elhatározta, hogy a végső szükségben inkább Luigi nagybácsinál keresi üdvét, ki neki, házassága alkalmával ajtót mutatott, mert a fukar ember ösztönével előre látta, mi fog történni. De, a szegény fiatal ember szüksége szorongató volt, egészen kétségbeejtő s oly nyíltan beszélt a szeméből, hogy még Luigi bácsi sem védhette meg tökéletesen a pénztárát előle. E miatt való bosszuságán aztán hosszú prédikációval könnyített, szemére hányva unokaöcscsének esztelenségét s emlékeztetve őt arra, hogy előre megjósolta, miképpen fog a dolog történni. A szegény fiatal ember, ki megtörve vetette magát hátra a széken, mely a nagybácsi íróasztalával szemközt állt, nem felelt, mindent helyben hagyott, megvallotta, hogy minden szemrehányást meg-

érdemel. Azonban neki kétszáz lirára van szüksége s ezzel minden meg volt mondva; az neki annyira kellett, mint a mindennapi kenyér. Tulajdonképen azzal a szándékkal jött, hogy ötszáz lirát kérjen, de mikor a nagybácsi színe elé került, eltűnt minden bátorsága.

- Kétszáz lira! - kiáltott föl Luigi nagybácsi, karszékéből fölugorva, mintha csak kigyó csipte volna meg. - Nem, ezt nem tehetem; vágjuk kétfelé; százat veszítesz te is, én is.

A szerencsétlen ember haza ment a száz lirával, úgy mintha kincs lett volna a zsebében s míg ez el nem fogyott, bezárkózott dolgozószobájába, a nélkül hogy ipára hallgatott volna, ki neki fontos jogtudományi kérdéseket tűzött ki megfejtés végett.

Ha Elena ebéd idején izgatottan érkezett haza, Cesare nyugodtabbnak mutatta magát s néha úgy tetszett, mintha valamit bizalmasan szeretne vele közölni. A legnagyobb gyöngédséggel nézett rá s így szólt:

- Ha sikerül a tervem, akkor minden szükségnek vége szakad!

De mikor az a kis összeg elfogyott, a boldogtalan ember sem dolgozni, sem semmihez fogni nem tudott, a mindennapi kenyér megkeresésének a gondja újra föltámadt, míg végre Cesare, kétségbeesésében, még egyszer fölkereste Luigi bácsit; hebegve kérte őt, kölcsönözzön neki még száz lirát vagy legalább ötvenet... avagy a mennyit épen akar... mert nekik egy fillérük sincs többé a háznál, hogy egy falat kenyeret vehessenek - egy hét múlva... mindenesetre... visszafizeti a nagybácsinak a száz lirát... vagy... vagy...

- Természetesen! - válaszolta Luigi bácsi, ezuttal egész nyugodtsággal. - Én ezt a te számodra tettem félre s átadom azt a száz lirát, melyet nekem a múlt hónapban visszafizetni szándékoztál. Ha te ezt elhoztad, itt kell annak lenni!

Ezt mondva, fölnyitotta íróasztalának a fiókját.

- Hiszen nincs ebben semmi! Ugyan mit akarsz? Láthatod, hogy nem hoztad nekem vissza azt a száz lirát; ha elhozod, ide teszem be s akkor tudni fogod, hol keresheted meg, ha arra ismét szükséged lesz.

A szegény Cesare végre arra is vetemedett, hogy Elenának a rokonától, Robertótól kérjen kölcsönt. Abban az órában látogatta meg, amelyben tudta, hogy otthon szokott lenni s csakugyan otthon találta, midőn épen papucsban, ingvállban, ruháinak a kefével foglalkozott, hogy aztán azokat szépen összehajtogatva, a kabátok ujjait régi hirlapokkal tömje meg, nehogy redőt kapjanak.

- Ha ezt a fáradságot rösteljük, - mondta, - akkor olyanoknak látszunk a ruháinkban, akár egy csizmafoltozó. - Ezt mintegy *negligé*-jének a mentegetésére jegyezte meg s miután kérte Cesaret, üljön le e divánra, mely oly kemény volt, mint valamely fapad, kérdezte, minő szerencsének köszönheti ezt a látogatást?

Mikor Cesare pirulva terjesztette elő a kérelmét, Roberto még csak a szemével sem hunyorított. Cesare, elgondolhatja - válaszolta - mennyire szeretne ő ily csekélységgel szolgálni; barátok, csaknem rokonok közt, mint ők, szót sem érdemelne ily csekélység; de hát a szabója épen ma reggel nagy összeg pénzt kapott tőle, mindazt, a mivel abban a pillanatban rendelkezhetett.

- Édes Dorello, - folytatta - nem is képzelheti ön, mennyit ki kell adnunk, ha nem akarunk úgy öltözködni, mint valamely cipőfoltozó. De hiszen, ezt ön is jól tudja. Kicsoda önnek a szabója? Látom, jól varr önnek. Ez a bársony gallér, igaz, nem a legutolsó divat szerint van szabva, de jól áll; már pedig a gallér emeli a kabátot. Kétségbeejtő, mennyire változik a divat, - most nagyon bő nadrágokat kezdenek viselni s a tavalyiak közül már egyet sem viselhetünk

s ha egy évszakban rikitó szint viselünk, a másik évszakban már lehetetlen abban járnunk. Hja, mai napság már lehetetlenség házasodnunk.

Cesare, kénytelen volt lázas agygyal végig hallgatni a legujabb divatkép fölött mondott bírálatot s kinyilatkoztatni, vajjon neki a lehajtott vagy fölálló inggallér tetszik-e jobban, sőt Roberto annyira vitte szeretetreméltóságát, hogy ruháit, himzett ingeit, sőt a cipőit is, melyek a szekrény alatt sorban álltak, szemléltetővé tette.

A szegény fiatal ember most kétségbeesésében az édes anyjához fordult, levelet írva neki, melyből látni lehetett, hogy azt keserű könnyek közt írta.

Pár nap múlva kétszáz husz liráról szóló postautalványt kapott s örömtől izgatottan, halványan rohant be Elenához, hogy tudassa vele:

- Az anyám pénzt küldött nekem!

Cesarenak sejtelve sem volt arról, hogy ezt a neki küldött pénzt az anyja meg nővérei ecet-szömörce eladásából szerezték, melyet ők éjjel a pajtából szállítottak be. Ez a titkos eladás a városka piacát föllázasztotta s nyomta az árunak az értékét; megtudták, hogy a vásáron kívül alkut kötöttek meg s a táviró hivatalnok a kávéházban meg a gyógyszerárban elbeszélte, mily nagy összeget kellett neki Nápolyba utalványoznia.

A kanonok nagybácsi, szokatlan órában, oly sápadtan tért haza, akár a fal s visszakövetelte Zsuzsánnától a kulcsokat, melyeket emlékezetet haladó idő óta rábizott. A megrémült leány az anyjához sietett s így szólt:

- A bácsi mindent fölfedezett.

Az anyát még aznap ágyba fektette a láz s jajgatott lázmámorában, hogy a sógor valamennyiüket elüzi a háztól s hogy az ő árvái az utcán kénytelenségből ecetszömörécét árultak.

Cesare ellenben, a ki mindezekről semmit sem tudott, ismételte Elena előtt, mintegy a saját bátorításául is:

- Ha sikerül a tervem, minden szükségnek vége szakad.

Elena, úgy látszott, megadta magát helyzetének, vagy legalább közönyösen tűrte azt. Eleinte csak bajosan tudta kedvetlenségét leplezgetni, melyet férjének folytonos otthonlété idézett elő; ismételte anyjának ama megjegyzéseit, hogy férje ily módon megsavanyodik s voltak oly keserű pillanatai, melyekben merev szeme, halvány arca s összeszorított ajka elárulták, hogy gondolatai másfelé csapongtak. Elena gyakran járt ki, lesütött fővel, sietve surrant ki a házból s ha férje kérdezte, hol volt, átlátszó halvány arcát gyöngye pir futotta el.

Cesare, eközben lemondott az ügyvédségről, miniszterségről s ipának minden fényes kilátásáról s kibékült azzal a gondolattal, hogy a jogászati hierarchiának egy lépcsőjével alább száll s prokurátornak iratja be magát. Végre jövedelmező ügylet jutott a kezébe, mely szerencsésen végződött és több más ügyet vont maga után. Cesare most föllélekzett s szorgalmas tevékenysége után Elena mellett keresett üdülést, kinek egy gyermek bátortalan bensőségével szorította a kezét, míg neje, halványan, mint az árnyék, némán engedte azt neki át.

Mikor don Liborio a dologról értesült, jajveszékelt, hogy veje ostobaságot követett el; saját maga szabdalta el a szárnyait; hátat fordított egy széles és becsületszerző utnak, hogy teljes életében egy szűk zsák-utcában futkosson - s nem hallgatta meg az okokat, melyeket a le-torkolt vő neki elősorolni akart.

- Papa! - válaszolta Elena nyugodtan, - mind igen szép lehet az, ha gazdagok vagyunk, vagy ha legalább nyugodtan várakozhatunk a miniszteri tárcára.

- S mi gátol titeket a várakozásban? - kiáltott föl hevesen don Liborio. - Miért kellene nektek sietni? Nem vagytok-e mind a ketten eléggé fiatalok?

- Nem, papa; nincs minden nap eladni való zongoránk.

- Hát eladtátok a zongorákat? - kérdezte a papa, elálmélkodva s szétnézett a szobában, hová minden nap belépett és melyből már egy hónap óta hiányzott az.

S dörögve távozott el, mert sem azt nem tudta, mit mondjon, sem azt, miképpen öntse ki a haragját?

TIZEDIK FEJEZET.

Cesare, egyszer, szokatlan órában tért haza s nagyon csudálkozott, hogy a feleségét nem találta otthon.

- Hogy tudhatnám én azt, hogy hol van? - szólt a cseléd a kérdezősködésre; - én nem törődöm a gazdáim ügyeivel; csupán annyit tudok, hogy a signora kísétált.

Összeszedte Cesare az iratokat, melyeket magával akart vinni s épen távozni akart, mikor Elena halottápadtan, halvány ajkkal s lázban égő szemmel, mely a fátýolon át is észrevehető volt, az ajtón belépett.

Midőn férjével az előszobában találkozott, először visszahökkent egy lépésnyire, aztán férje tekintetét kerülni igyekezve, némán akart mellette elsuhanni.

- Elena! - dadogta a férj megütközve.

- Nos, mi lelt? - kérdezte izgatottan Elena. - Mit akarsz?

- Mondd meg nekem, mi a bajod? Mi történt? Beteg vagy?

- Nem; nincs semmi bajom; légy nyugodt.

- Mondd meg, mi lelt?

- Semmi; mondtam már... engedj, hadd menjek; tökéletesen jól érzem magamat.

Mig Cesare habozva állott ott, nem tudva, mitévő legyen, belépett a szolgáló, ki tátott szájjal hallgatózott a konyhaajtóban s kitaszigálta otrombán a gazdáját az ajtón, miközben ismételte:

- Ereszsze a signorát, hagyjon neki békét. Én tudom, mi lelte őt, de ön ezt nem érti; ön több fájdalmat okoz neki, mint a mennyi jót tehet, ha itt marad; ezek asszonyi dolgok...

Csak ez a cseléd tudta Elenát megnyugtatni, kinek szabad volt, asszonyát otromba kezével megsimogatni s időről-időre egy-egy szót sugni a fülébe, mig a férj az ajtó mögött állt s hallotta a felesége halk sirását.

Este felé eljött donna Anna egész családjával, úgy hogy a cseléd a hálószoa ajtaját elzárta, nehogy betolakodjanak. Csak Camilla surranhatott be, ki karjával nővérét átölelve, a nélkül hogy rá nézett, egy kérdést sugott a fülébe, mire aztán Elena letörülte könnyeit s lesütött fövel, helybehagyólag intett.

Roberto szerényen leült Cesare mellé; don Liborio, kalappal a fején, föl s alá sétált a szalonban s donna Anna meggyőzni igyekezett a vejét.

- Ezek idegbajok, ismerem én az efféléket. Mikor Camillát a szivem alatt hordoztam, én is épen ilyen voltam, sőt egyszer don Liboriot éjjel fölvertem álmából, mert téglaporra keletkezett étvágyam. Ugy-e, nagy ostobaság ez?

Egyszerre föltárult a hálószoa ajtaja s nővérenek a kíséretében megjelent Elena a küszöbön, kisírt szemmel, nagyon leverten, alig tudva egyenesen állni.

- Nem akar rám hallgatni, - szólt Camilla, - azt mondja, neki az erkélyen levegőznie kell.

Elena a kis erkély könyöklőjére hajlott s állát a tenyerébe hajtva, a tengerre bámult. Az alkony szeliden és tisztán borult a tájra s most jól lehetett hallani ama gőzösök füttyeit, melyek indulni készültek. Hűs esti szellő szállongott, de Elena makacs fejcsóválással azt felelte nővérenek, ki halkán kérte a visszavonulásra:

- Nem, nem! Hagyj engem itt, hagyj engem itt!

Végre, haragtól villogó szemmel fordult hátra s rekedt hangon kiáltotta:

- Hagyjatok nekem békét, mondtam már; hagyjatok egyedül!... Mitől féltek? Miért nem hagytok magamra?

De mikor a férjét megpillantotta, elhallgatott s állát megint tenyerébe hajtotta, a könyöklőre támaszkodva.

A kikötő sűrű árbocai közt, melyek a színekben gazdag alkonyi eget, finom fekete vonalakkal szeltek át, két sötét füstfelleg emelkedett, s ezek lassankint a kikötő fala mentén vonultak el, mignem tömörülve, a világítótorony csucsa felé fordultak, miközben a távolban elhangzó fütty hallatszott. Tompa zakatolással mintha hatalmas szárnyak csapkodnák a hullámokat, két nagy gőzös egy időben indult el a kikötőből s mint egyetlenegy, nagy, fekete tömeg, csillogó pontokkal beszórva, vonult ki a szürkülő tengerre. Majd elváltak a hajók mindinkább egymástól; az egyik, mely megfordult s Cap Campanella felé vette irányát, kisebbnek látszott, míg a másik egyenesen haladt tova s vörös lámpájának bágyadt világa a tengerre vetődött.

Ezalatt beesteledett; Elena Robertóhoz fordult, a ki Camilla mögött állt s kérdezte:

- Melyik hajó megy ezek közül Genuába?

A fiatal asszony hangja oly különös, idegenszerű volt, hogy Roberto nem értette meg rögtön a kérdést. Cesare válaszolt helyette:

- Az ott, jobb felől.

Elena összeresztette, a mint férjének a hangját hallotta; zavartan, görcsösen ragadta meg Camillának a karját, kinek a fájdalomtól szinte kimeredt a szeme s magával vonta nővérét a hálószobába. Ott, a sötétben leült és senkit sem bocsátott maga elé.

- Nincs ennek semmi jelentősége! - ismételte donna Anna. - Mikor én hasonló állapotban voltam, még sok egyéb bohóságot követtem el.

A következő napokban Elena lassankint nyugodtabb lett. Az orvos osztozott donna Annának a nézetében: nyugalmat és rendezett életmódot ajánlt s a mennyire lehetséges, szórakozást és rendes mozgást. Elena sokat szenvedett állapotában s az évszak tulságos hősege is nagy hatással volt erejének gyöngüléséhez. Nehány hét múlva, megfogyott arcával, bágyadt, mélyen beesett szemével s megtört jelenségével, a fölismerhetetlenségig megváltozott. Későn kelt föl s egész nap a divánon hevert, a nélkül hogy egy szó ellebbent volna ajkáról; nem foglalkozott többé semmivel, nem érdeklődött semmi iránt, untatta minden s a legcsekélyebb ellenkezés ingerelte és elkészerítette. Azt mondta, hogy ő már megöregedett; nem nézett többé a tükörbe s úgy fészulte őt cselédje, a mint neki tetszett.

Esténként bő, reggeli pongyolájában, nagykendőt vetve a nyakába, kedvetlenül ment ki, férjének a karjára támaszkodva, sétálni, gyakran egész este sem váltva vele husz szót s a nélkül, hogy Cesarenak gyöngéd figyelmét egy nyájas pillantással meghálálta volna. A férj szívét eme hideg közöny, mely őket mindinkább elidegenítette egymástól, nagyon nyomta, midőn Villa Reale egyik félreeső padján a sötétben együtt ültek, a nélkül, hogy valami beszélőnivalójuk lett volna egymással. Mindenik a saját gondolatmenetét követte s legfőlebb az előttük elhaladók iránt érdeklődtek. Mi sem kötötte őket egyéb össze, mint a közös gond és a kellemtelenségek. Ha mindaketten meglátogatták Elenának az anyját, akkor Elena egész este az erkélyen ült, működésbe hozta a legyezőjét s az utcára bámult le, míg Camilla varrt s Roberto rá nézegetett: ha aztán don Liborio az órát felhuzta, a házaspár lassan és hallgatag, karöltve ballagott hazafelé, ugyanazokon az utcákon, melyeken egykor, midőn először mentek egyedül, erősen dobogó szívvel siettek át. Ha esetleg ismerősökkel találkoztak, ezek a fáradt, nehézkesen lépő matronában nem ismertek többé a hajdani Elenára, ki egykor, noha kissé

karcsu volt, de már bájos és elegans, testhez simuló ruhájával, a mint egyszerű kalapkája alul nagy, kíváncsi szemével a világba nézett.

Elena nem volt megromlott lélek; ő valóban szerencsétlennek tartotta magát; mindent elkövetett, hogy a multtal ismét kapcsolatba jöhessen s szeliden mosolygott, ha férje megfogta a kezét, a nélkül, hogy egyetlenegy szót szolt volna. A férj mindig kimondhatatlan gyöngédséggel nézett Elenának bágyadt szemébe s hosszasan bensőleg csókolgatta, mintha eme csókok által mindent ki akart volna fejezni, a mit szavakban el nem mondhatott, ugyhogy Elena gyakran kibontakozott a karjai közül, különös pillantást vetve rá, mintha ez a hű szerelem őt kellemesen lepné meg s kérdezte:

- Igazán? Te még mindig olyan nagyon szeretsz engem? Még mindig olyan nagyon, mint egykor?

Oh, ha Elena őt csak némileg is fölbátorította volna. Ha ő férjének szívéből eredt szavait, melyek ajkára tolultak, nem fogadta volna fagyos hitetlenséggel, mely azokat jéggé fagyasztotta! De különös pillantása előtt, eme közönnyel szemben, melyet a fiatal nőnek egész lénye kifejezett s melyet még csak titkolni sem igyekezett, nem mert Cesare beszélni. Pedig még mindig úgy szerette a feleségét, mint házasságuk kezdetén, sőt még jobban, mint azelőtt, mert hiszen neje, lényének a jobb fele volt, öröme, egyetlen gondolata éjjel-nappal, fáradozásainak célja, házának napja, az a drága lény, melyben minden reménye, ábrándja és boldogsága megtestesült, melyért szenvedett és a melynek a mosolya az ő boldogsága volt.

Aztán szabad folyást engedett a férj a gyöngédségének; remegő kézzel cirógatta nejét s édes szavak kíséretében kebléhez szoritotta, mintha attól félt volna, hogy elszökik tőle s haját, ajkát, szemét, kezeit, forró csókokkal borította.

Eleinte a fiatal asszony is megelevenült a gyöngédségnek eme kitöréseinél s mindent feledett. Lehajtott fővel s halk sikoltással huzódzott a karjai közt; aztán mosolygva hunyta be a szemét, átengedve magát, fölbomlott hajával, a férj enyelgéseinek. Aztán csakhamar öntudatra ébredt Elena; komoran, összevont szemöldökkel taszította vissza Cesaret s így szolt:

- Nem, nem! Ereszsz, mi nem vagyunk többé gyermekek... Nem az vagyok többé, a ki voltam;... most már más vagyok...

Vajjon leveleitől kegyetlenül megfosztott ifjúságára gondolt-e? Avagy szédült szépségére vagy eltűnt álmaira s az anyaságra, melyet mint vértanuságot várt? Mindeme gondolatokból szörnyű neheztelés és komor hangulat keletkezett, mely a szeme előtt mindent színtelennek mutatott. Férje, a valóban szerető szív éles érzékével kitalálta, hogy eme neheztelésnek, eme komor hangulatnak ő is egyik oka s azt hitte, felesége eltaszította őt magától, mintha ő felelősséggel tartoznék a leánykori eltűnt álmokért.

Mindez nagy ürességet okozott házának kis helyiségeiben s oly hidegséget terjesztett, melytől jéggé fagyott a szíve s mely elől a munkához menekült, mint valamely szórakozáshoz, mint valamely elemhez, melyben az Elenára való emlékezés még élt, a nélkül hogy ennek sápadtságát, fagyos mosolyát, szórakozott pillantásait látnia kellett volna. A szerencsétlen ember fölmozsolta magát, hogy munkája által feleségének örömet szerezzen; íróasztalánál töltötte az éjszakákat, hogy Elenának némi kis ajándékot: uj kalapot, karperecet, legyezőt vegyen s aztán félénken várjon egy mosolyra, egy barátságos fejbólintásra s a hálának egy szavára. Ha napközben, lépcsőről le, lépcsőre föl, az ügyészekhez futkosott s kimerülve, halálosan ellankadva haza tért, ajánlatot tett a feleségének, hogy elviszi a sétatérre, színházba, vagy, miután most uj életet kezdtek s ismét szabadabban mozoghatnak, akár társaságba is.

Elena azonban mindent visszautasított, egykedvűleg állt oda, mint áldozatra szánt bárány, tetszett magának regényes, rideg gyászában s fanyar élvezetet talált abban, hogy az elhagya-

tottat, a bukottat és kiábrándultat játszhatta. Unatkozva vonszolta magát egyik szobából a másikba s kedvetlenül dolgozott egy kis kelengyén, mely, úgy látszott, egy kis babának volt szánva, ama jó hiszemben, hogy ő gondosan, épügy mint donna Anna, ügyel a háztartásra.

Donna Anna is eljött egyszer-máskor, segíteni és tanácsolni, meg a cselédet megszidni, ki az ujsághoz kedvetlen arcot öltött; dörögve csoszogott papucsában a szobákon át; görbe szemmel nézett minden darabka fehéreneműt, melyet vasalni kiadtak neki s a söprésnél a seprűvel az ajtókon meg a butorokon töltötte boszuját, utóbbiakat a törölrühával kegyetlenül megdörzsölve. Csak ha valamit eltört, nyugodott meg, szemlélgetve s forgatva kezei közt az áldozatot. Ha aztán e miatt Elena zsörtölt, azt válaszolta, hogy nem szándékosan tette, hogy jobban nem ért a dologhoz s ha nincsenek vele megelégedve, hát elmegy. Aztán a törölrühát oda dobta a keze ügyébe eső bármelyik butorra, megdörzsölte hegyes könyökét s mormogta:

- Mily nagy hühé azért a kis pénzért!

Csak donna Anna tudta ezt az ocsmány nőt megfékezni, ki, mihelyt az asszonyságot a házba lépni látta, hóna alá csapta a seprűt s kisuhant a konyhába.

Donna Anna gyakran vetette leányának a szemére:

- Ugyan hogy türheted ennek a személynek a szemtelenségeit? Hát nem látod, hogy téged a bevásárlásnál is megcsal?

Átnézte a számadást a cseléd jelenlétében, ki minden megjegyzésre így válaszolt:

- Csak azt tudom, hogy annyit adtam ki; azok a szokott árak; különben, hiszen itt ül a nagyságos asszony, ő meg tudja mondani... S ezt mondva, Elenára nézett, ki némán sütötte le a fejét.

Donna Anna megkivánta, hogy a veje korán, mielőtt ügyeit végezni menne, gondoskodjék a bevásárlásról, mint ezt don Liborio is szokta tenni.

Cesare megigérte ezt a jó békesség végett s a cseléd gúnyos nevetéssel tért vissza a konyhába, szidva gazdáját a háta mögött.

- Csak azt szeretném tudni, mit csinálsz majd egy ilyen hasznavehetetlen teremtéssel, ha a kis baba megérkezik, - szólt donna Anna. - Te nem ápolhatod, gyöngé egészséged miatt a kicsikét. Ugyan megnézted-e magadat egyszer a tükörben? Arra kell gondolnotok, hogy jó dajkát kerítsetek a faluról, olyat, a ki egészséges és négy helyett is dolgozik; Roberto majd gondoskodik ilyenről a számotokra, a lelencházból.

Elena nem tudta magát arra elhatározni, hogy a cselédnek fölmondja a szolgálatot, másfelől pedig megijedt attól a gondolattól, hogy gyermekét önmagának kell ápolnia. Minden büszkesége mellett is értett ahhoz, hogy a cseléddel nyájasan beszéljen a dolog felől s tőle, zavarában, tanácsot kérjen.

Se baj, - vélte a cseléd, - én a két hetemet leszolgálom s aztán elmegyek. Itt a házban ugyanis úgy tekintenek, mint tolvajt, s mivel az ur most maga vásárol be, nincs itt rám szükség, mihelyt a dajka beáll. Különben, a dajkát is ki kellene szolgálnom, ha ugyan az urnak nincs módjában egy harmadik cselédet tartani, mert én kereken kimondom, hogy a dajkának nem leszek cselédje.

Hiába tett Elena kísérletet elnézéssel, nyájas bánásmóddal, a mennyire csak lehetett s ajándékozott neki viselt ruhákat s egy csaknem egészen új nagykendőt. A cseléd, mivel sem törődve, a két hetet leszolgált, a seprű meg a portörő mindig a kezében volt s igyekezett az urnak minden apró parancsát teljesíteni, mert hát ez annyira lealázta magát, hogy a piacra is jár. Ha a szolgálta bevásárlott cikkekkel hazatért, a cseléd felforgatta a kosár tartalmát, kirántotta a

halakat vagy a spárga-csomagot, megkérdezte mennyit fizettek azokért, megszagolta a tőkehalat vagy hust s színlelt undorral mormogta:

- Ez a holmi legalább is egyhetes; most már értem, miért volt olyan olcsó; no ezért bizony kár, hogy egy finom cilinderes ur sétatálcikával a piacra kísétél, hogy pár fillért az efféle holmin megtakaríthasson, melyet senki sem akart megvenni.

Ha az étel megégett, ezt mondta:

- Én nem vásárlók be; ez az az ízé, amit az ur vásárolt.

S néha hozzá sem nyult a neki szánt ételhez s az asztal alá tette a tányért, hogy a gazdái azt észrevegyék, vagy úgy színlelte, mintha rosszul érezné magát s így szólt a macskához: »Ne gondoldj felőlem rosszat! Persze, ha én is úgy viselném magamat, mint mások, itt maradhatnék a háznál, mint dajka.«

S ha Elena nem volt jelen, utána tette:

»Jól tudom én, hogy viselik magokat hajadonok és férjes nők egyaránt, még uri asszonyságok is. Ha én mindazt elmondanám, a mit már ezen a világon megértem!... Némely uri asszony, ki selyem ruhában büszkén sétálgat, arra sem érdemes, hogy a sarumát hozzá töröljem« - s ugyanakkor, levetve ócska cipőit, megcsókolta azt a gazdája előtt, megértetni akarva vele, hogy ő legalább becsületes.

Különösen az urra duzzogott, ki egyébre sem alkalmas, mint a piacra járni, ki a feleségének dajkát nem tarthat, a nélkül hogy őt a szakácsnőtől meg ne foszsa; ha valaki olyan szegény ördög, ne házasodjék meg, vagy pedig ne játssza a büszkét.

Ha gazdáját munkájában elmélyedni látta, kérdezte tőle, égni hagyja-e a tüzet, vagy pedig, hogy a holnapra való salátát megvágja-e? Aztán örökösen söpörte a folyosót gazdájának a dolgozószobája előtt s mindig volt valami dolga az ajtaja előtt; nem fáradt ki, a szobában minden asztalszögletet szennyes kötényével megtörölgetni; iratait összezavarta, a tintatartót fölborította az íróasztalon, szóval mindent kigondolt, a mivel ezt a szegény embert gyötörhette s mindent a legnagyobb nyugalommal, mintha csak a kötelességét teljesítette volna, mig titkon örvendezett, ha gazdája elvesztette türelmét és idegesen feszengett a székén; ilyenkor a cseléd a csevegésével iparkodott őt még inkább ingerelni, mondván: nem oka ő annak, hogy éppen most kell itt a dolgait végeznie, mert hát nem vághatja magát négyfelé, hogy konyhában és szobákban mindent egyszerre intézzon el. Az asszony minden kis por miatt nagy zajt csap, mintha csak négy szobaleányt tartana; most, mióta ő nem jár többé a piacra, minden por-szemet megszámol.

Bármennyire kérte is Cesare a cselédjét, hogy neki békét hagyjon s kérdezze meg az asszonyt, kell-e salátát vágnia, avagy égve hagyja-e a tüzet, másnap már újra jelentkezett, mondván, hogy ő bizony nem futkoshat Pontiusától Pilatushoz. Aztán szemére vetette az urnak, hogy a hus-szeleteket megszámolálja, mielőtt fazékba kerülnének, hogy a lábasban maradt zsirt meg-nézi, épugy a petrezselymet, a melyet ő hozott s a visszahozott rézpénzt leszámolta urának a szeme előtt, mert hát - mint megjegyezte - nem akarja, hogy tolvajnak tekintsék, mivel ő többet tart a becsületére, mint akárki más, jelszava lévén: »Szegényen, de becsületesen!«

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

- Juj-uj!, ebben a házban egyre le és föl kell szaladgálni a lépcsőkön... Ez a hónap egész örökkévalóságnak tetszik nekem. Minden apró-cseprőségért a piacra kell futkosnom s pár fillér ára salátáért, isten tudja, mily messzire! S most még a levelekre sincs elég bélyeg ragasztva s visszahozzák ezeket, ha szerencsére, mielőtt a szekrénybe dobtam volna, meg nem nézem. Máskor, ha ilyen vastag leveleket irnak, mérjék meg azokat, mielőtt a levélbélyeget fölragasztják vagy pedig ragaszszanak mindegyikre, egy helyett kettőt. Ha a levélért büntetéspénzt kellene fizetni, megesküdnének rá, hogy én a levélbélyeg árát zsebre vágtam s tolvajnak tartanának. No, köszönöm szépen: »Szegényen, de becsületesen!« - mondom én. Ugy bizony!

Cesare elsápadt, midőn a cseléd a bevásárolt holmit és a visszahozott levelet az íróasztalra dobta. A levelet Elena írta s Cataldi nevére Amerikába volt címezve.

- Jól van, - szólt Cesare, - hagyd itt azt a levelet; majd magam viszem a postára.

A cseléd, az elégtelenség kifejezésével ocsmány arcán, ide-oda csoszogott a szobában s keresett magának dolgot a székek s egyéb butorok rendezésével, míg Cesare, haragtól remegő hangon nem ismételte:

- Már mondtam neked, hogy távozzál; pusztulj innen rögtön!

Nem lehetett Cesarenak semmi kétsége; a levél Elenának a kézírása volt, melyet Cataldinak Montevideoba írt.

Cesare fölugrott, hogy a feleségéhez siessen, de megállt, még mielőtt az ajtót kinyitotta volna, mert eszébe jutott a cseléd, ki a folyosón járt-kelt. Így aztán fejét mind a két kezével tartva, visszatért az íróasztalához, a nélkül hogy izgatottságában legcsekélyebb ürügyet talált volna a cselédnek a háztól eltávolítására s megkísérelte valami másra gondolni, hogy magát megnyugtassa.

De mikor így az íróasztalnál ült, azt hitte, megtébolyodik. Az első egyetlen gondolat, mely kérlelhetetlenül lebegett a lelke előtt, az volt, hogy a cseléd szándékosan keres az ajtaja előtt valami dolgot. Cesare, kezét szívére szorítva, lábujjhegyen járt-kelt a szobában, nehogy a leány meghallja, aztán összevonta a függönyöket, letörülte homlokáról a verítéket, hallgatózott egy pillanatig az ajtónál s kikiáltott.

A cseléd rögtön ott termett, portörölővel a kezében, rámeresztette gazdájára a szemét s csudálkozást színlelt, mikor ez egy kis megbízást adott neki, melyet a házon kívül kellett végeznie.

Rögtön?... Nem lehetne-e azt akkorra halasztani, mikor ő a törölgetést elvégezte?... Aztán a huslevest is a tüzhöz tette a signora számára s egyszerre nem végezhet mindent.

- Jól van!... De siess.

Betette az ajtót, melyet a cseléd nyitva hagyott s lázas izgatottsággal várta, míg ez a dolgát elvégzi. Fülét a kulcslyukhoz tartva, hallotta, a mint a leány a szobákban és a konyhában járt-kelt s nagylomhán a butorokat porolgatta.

Gondolatai kinos gyorsasággal, gépies rendszerességgel siettek - gyötörve az agyát s őt magát lázas türelmetlenségbe ejtve - Elenától a cselédhez. Egyszerre, Elenánál állapodtak meg azok, ama pillanatnál, mikor ő, levéllel kezében felesége elé áll s ekkor elhatározta, hogy türelmesen várakozik, mert időt akart nyerni a saját maga megnyugtatóására s annak elgondolására, hogy mit kell majd a feleségének mondania.

Hogy mit mondjon neki? Ugyan mit is mondjon? Azt, hogy mást szeret?, hogy Cataldit szereti? Hogy ezt a levelet itt, az ő jelenlétében írta?... De hátha nem írta volna azt? Hátha azt írta Elena ennek az embernek, hogy az ő nyugalma ne háborgassa, becsületét ne érintse?... De hiszen Cataldi távol volt... tehát írnia kellett Elenának!... És a cselédnek, ki titkon gyönyörködött az ő gyötrelmeiben, ki megvetését alig palástolta előtte, tudnia kellett a dologról... S vajjon mikor írhatott neki az az ember? Hol voltak ezek a levelek?... Gondolatai újra Elena felé röptek. Megkísérelte kutatni annak az okát, hogy mért változott meg ennyire a felesége, miközben napról napra minden cselekedetét, minden szavát visszaidézte emlékezetébe, a meddig csak emlékezőtehetsége terjedt. Egyszerre eszébe jutott egy pillanat, a midőn őt sápadtnak látta s arcán a hibázás jelei még észrevehetőek voltak... s ő megsemmisültnek érezte magát... Aztán, aznap, este felé, csaknem elájult Elena, mikor egy gőzös Amerika felé elindult; még most is látta Cesare a vörös lámpát, mely a hajóról a tengerre vetette fényét s azt is látta, mikor a felesége, fájdalmában, ajkába harapott.

Akkor Elena is szenvedett, éppúgy, mint ő most, ki tudja, talán még inkább, mint ő, mert azt az embert, a kit legjobban szeretett, örökre távozni látta s kétségbeesését a férj előtt titkolnia kellett!

S Cesare, pillanatig, úgy gondolt erre a férjre, mintha idegenről lett volna szó... Később Elena lassankint nyugodtabb lett s ismét odáig jutott, hogy nyájasan beszélt vele, átengedte magát csókjainak - és ő?... Ha a fájdalomnak ez az iszonyu görcse engedné, vajjon ő is megadná-e magát sorsának? Vajjon ő is megint nyájas szavakat intézne-e nejéhez... s ohajtáná-e enyelgéseit?

S az ő enyelgéseire való visszaemlékezés törzsurásként hatolt a szívébe. Feleségének a nyájaskodása nem őt illette, másnak adta a szívét, annak, a kit háza körül látott ólálkodni, akkor, mikor ő elcsüggedve küzdött a megélhetésért. Majd eszébe jutott, miként került Elena az ő tekintetét, miként lett egyre közönyösebb iránta s mily sápadt arccal, szintelen ajkkal tért haza!... Vajjon hol járhatott?... Hová mehetett, mikor elfátyolozott arccal hazulról eltávozott? Ezt Elena neki soha sem vallaná meg, de ez a levél talán megmondaná azt neki! Miért nem bontotta föl a levelet? Miért nem kísérelte meg, magának tudomást szerezni?... S ha Elena mégis ártatlan volna?... Ha ez a levél nem volna... ha ő erről mit sem tudna... ha elképzelhetné, hogy ezt nem Elena írta?... S ha ő, Cesare, az ellenkezőről győződne meg, mit mondana nejének, mit cselekedne? Mi történnék akkor ebben a házban, ebben a szobában, hol oly sokszor gondolt Elenára?... És az a gyermek, mely nemsokára világot lát?... Mikor is lát világot az a gyermek?... Vajjon meddig terjedt Elenának egy más férfi iránt érzett vonzalma?... Vagy csupán szívének ábrándjával szerette azt az embert? Kissé ábrándos és könnyelmű volt Elena mindig, de szíve jó volt; talán csak némi léhaságot lehet a szemére vetni, de különben semmi vétket!...

Oh, mily borzasztó volt ez a levél, ezzel a névvel, Elenának határozott, elegáns kézírásával; ez a levél, mely oly mozdulatlanul hevert az asztalán! Ha ez megmondhatná neki, hogy Elena nem vétkes, hogy csupán könnyelmű volt!

Ököltre szoritotta Cesare a kezeit a szeme előtt és sirt, mint a gyermek, zsebkendőjével elfojtva a zokogását, hogy azt a cseléd meg ne hallja, ki még mindig a közelben csoszogott és törülgetett; nyilván késlekedve végezte a munkáját, hogy őt kilesesse.

Szörnyű harag lepte meg erre a gondolatra; néma dühvel futkosott a szobában, botot keresve, melylyel a cselédet elpáholhassa, de csakhamar ismét leült s villogó szemmel, összeszorított ököllel mondta:

- Nyugodtnak kell lennem, nyugodt leszek.

Megtörülte a szemét, néhány pillanatig mozdulatlanul állt, aztán ismét kinézett a folyosóra s kérdezte a cselédet, vajjon mehet-e már.

- Még a huslevest kell lehaboznom, - válaszolt a cseléd a konyhából, - a signora nem jól érzi magát s nem lehet egyedül hagynom.

- Oh! - nyögte a szerencsétlen ember s a kezébe harapott, akár a vadállat. - Meg kell örülnöm... meg kell örülnöm! Mit véhettem én ennek a semmirekellő cselédnek, hogy ennyire gyötör s kinomban gyönyörködik? Ez mindent tud s megmondhatná nekem mindazt, a mit életem árán is tudni szeretnék... Elbeszéli ő azt mind, ott lent a gyümölcsös kofának, meg a cipésznek, mihelyt a házból kilép... csupán nekem nem... Ezekkel együtt nevetgél az én gyötrelmeim fölött; s e végett, noha kit sem árnithatok el, szükséges színelnem, s a szomszédok előtt - ép úgy mint azelőtt - együtt kell magamat mutatnom Elenával... Oh, istenem, ép úgy mint egykor!

Szeme ismét arra a kegyetlen levélre vetődött. Hátha ez a levél részben eloszthatná a gyanuját? Végre is, mit jelent egy levél? Szavak vannak benne s még ha ezek a szavak benne volnának is: »szeretlek téged,« - mi ez a pár szó ahhoz képest, a mit Elena érzett iránta, itt ebben a házban, hol ők egész életre összekötve, minden gondolatban osztoztak egymással? Mi volt Elenának a szerelme ama férfi iránt, ha egyszer képes volt azt eltitkolni? Mi volt az a néhány hétig tartott, elpalástolt, szégyenletes szenvedély ahhoz a boldogsághoz képest, a mit ő maga korlátlanul, mindig titkolózás nélkül nyujtott neki? Hogy szívelhette Elena azt a férfit, a kitől meg tudott válni, ő, a ki leánykorában oda hagyta szüleit, hogy az ő felesége lehessen s ne csak szívét, de életét is bizza rá? Cesare visszagondolt ama fájdalomra, melyet szülei érezhettek, mikor tőlök a gyermeküket elrabolta; ők is megnyugodtak idő múlva s most már nem is gondolnak többé arra s azt a kérdést vetette föl önmaga előtt: vajjon ő is elfelejti-e ezt a keserű fájdalmat, mely ebben a pillanatban a szívét szakgatja s hogy vajjon újra elkíséri-e Elenát a Via Foriára, karját ismét a karjában érezve?

Eme kérdésnél elhagyta ereje; nem tudta magának ezt a szörnyű rejtélyt megfejteni.

Most Elena épen közelében, a mellette levő szobában volt; látta őt Cesare lelki szemével, a mint ott a karszékeiben kinyújtózkodott; látta, a mint arcának szokott bágyadt, kedvetlen kifejezése, az ő beléptekor bizonyos nyugtalanságot árult el s szörnyen elhalaványodott. Ám ha ő ezt a szegény asszonyt igazságtalanul gyanúsította, ha ártatlan volt s ez a levél e mellett tanuskodott, akkor Elena soha sem bocsát meg neki s egyszerre vége szakad köztök mindennek. Vagy ha csakugyan hibázott a neje, nem tagadná-e azt határozottan, nem tagadná-e el magát a levelet s ha azt a szeme elé tartaná, hogy ezáltal megalázza, nem ép úgy megszakadna-e köztök minden kötelék s nem maradna-e szívükben töviseként vissza az a helytelen lépés tudata, melyért Elenának férje bocsánatára lett volna szüksége? Avagy talán megkísérelné Elena lassankint a férje gyöngéd szeretetét visszahódítani, ki őt még mindig szerette? Valóban, ez a boldogtalan ember még mindig szerette a feleségét! Oh, ha legalább csak annyit tudott volna, mint pár órával előbb! Még megcsalatásának az árán is ép úgy éldegélt volna tovább, mint azelőtt, vagy legalább fönt maradt volna a kételkedés s nem győződött volna meg arról, hogy boldogsága romban fekszik.

Halasztgatta gondolatban borzasztó elhatározását, éppen mint a beteg, ki még életének a rovására is arra kéri orvosát, hogy a kikerülhetetlen műtétet halasztsa el még egy napig. Rábeszélte magát, hogy jobb lesz várakozni, míg a cseléd hazulról távozik, sőt most már attól kezdett félni, hogy ez a leány, karján a kosárral, belép a küszöbön, ezt mondva neki: »Most már megyek!« S egyszerre félelem szállta meg a miatt, ha feleségével egyedül kell maradnia. Nesztelenül távozott hazulról, a fal mellett suhanva tova, nehogy őt a gyümölcsös kofa vagy a cipész észre vegye s a Villa Realeban, a házatól jó távol eső pad felé sietett, kizárólag ama gondolatokkal, melyek a fejében zúgtak s ama mély fájdalommal, mely a szívét tépdeste.

Ott aztán sirt sokáig, csöndesen, arcát eltakarva zsebkendőjével. Hiszen el kellett rejtenie a könyeit, mert különben mindenki kacagott volna fájdalma fölött.

Ugyan ki szánakozott volna rajta; ki hitte volna el neki, hogy a feleségét jobban szereti, mint valaha; hogy ő szívfájdalmában, nem pedig haragjában sir? Átment azokon az utcákon, melyeken Elenával szokott járni s messziről szemlélte verőfényben ragyogó házát, melyen semmi változás sem látszott. Az ablakokat épúgy fölnyitogatták, mint azelőtt s a napsugarak mosolyogtak be azokon. Végre elhatározta magát a hazatérésre. Ebéd ideje volt s Elenának várnia kellett rá! Mit válaszoljon neki, ha kimaradásának okát kérdi? Mitevő legyen, ha a fiatal asszony a szemébe néz?...

A konyhából étvágygerjesztő illat párolgott feléje; az asztalt már megterítették s Elena csakugyan várta, egy könyvet lapozgatva; de csak annyit mondott, hogy a leves meghűlt. Cesare elkezdett mohón enni, mintha nagyon megéhezett volna, a nélkül hogy tányérjáról a szemét fölvetette s iparkodott az ebédet addig nyújtani, a meddig csak lehetett, hogy késleltesse azt a pillanatot, midőn a cseléd az asztalt elszedi s ő a feleségével egyedül marad.

Elena egykedvű volt, mint mindig; férje összerezzen néha, mikor feleségének nyugodt hangja megütötte a fülét, vagy ha nyílt tekintetével esetleg találkozott a szeme. Ösztönszerűleg érezte Cesare, hogy az a tettetés, melyre eddig erőltette magát, erejének nagy részétől megrabolja, jogaiban megcsonkítja s őt lassankint a sorsával való kibékülésre kényszeríti. Ha Elena tudta, hogy levele ma az ő kezében volt, hogy mondhatta volna azt neki, miért várt oly soká szívének eme sebével, miképen beszélhetett volna neki haragjáról és féltékenységről, melyek őt hallgatásra kényszerítették akkor, midőn ezek a legvadabbul tomboltak lelkében?

A cseléd elszedte az asztalt, elvette gazdája kezéből a tányért s öléből az asztalkendőt, mikor még az őszibarack héjait apró darabkákra vagdalta.

Elena kiment az erkélyre, de pillanat múlva ismét visszatért a szobába s tudatta, hogy donna Anna s Camilla jönnek látogatóba. Cesare mélyen sohajtott.

Az este szomorúan telt el, donna Anna csevegése, Camilla derült nyugalma, Roberto cipőinek a recsegése s don Liborionak képtelen állításai mellett is, ki a későbbi órákban érkezett, családjának hazakisérése végett.

Ugy tetszett, mintha ezt a kis kört egy közös, ki nem mondott gondolat foglalkoztatná s valamennyi jelenlétükre megmagyarázhatatlan nyugtalanság nehezült volna, mely zavaróan hatolt közéjük s mégis arra ösztönözte őket, hogy együtt maradjanak. Cesare így gondolkozott: »Oh, ha ismét egyedül maradunk!« - s vágyott ezt a pillanatot, a meddig csak lehet, elodázní s valahányszor a társalgás megakadt, meghűlni érezte a véré.

Végre fölkel az egész család s több mint egy negyed óráig vesztegelt ott, míg felöltözködve jó éjszakát kívánt egymásnak.

A cseléd levilágított a lépcsőkön s Cesare így gondolkozott: »Először is bevárom, míg lefekszik a cseléd.«

A leány, kezében a gyertyával, visszatért, bezárta az ajtót s álmosan járt-kelt a szobákban, hogy mindent elrendezzen s mikor végre szobácskájába visszavonult, Elena már ágyban volt.

Cesare egy ideig még várakozott az ajtónál, míg minden zaj elnémult a házban s úgy látszott, mintha ama szavakról gondolkoznék, a melyekkel beszédét kezdeni s az okokat magyarázni akarta, hogy miért hallgatott ő eme pillanatig; mindama gyötrelmek, melyeket ma reggel óta szenvedett, mindazok az örömek, melyek fájdalommá változtak át, élénken fölmerültek lelkében emez ajtó előtt, hol Elena, oly gyakran pihentette az ő vállán barna fejecskéjét; az ajtófélfához nyomta homlokát és sirt, sokáig, keserűen, egész testében remegve, zokogását

elfojtva, nehogy azt Elena meghallja. Nem kell ezt neki meghallani; hiszen előtte már sirni sem tudna Cesare, sem borzasztó szenvedéseit előtte föltárni; hiszen ő oly nem szeretett férj volt, kinek a könnyei nevetségesek.

Mikor a könnyei fölszáradtak, nesztelenül nyitotta meg az ajtót. Elena aludt! Szép feje, dus fekete hajával, mely a vánkosra sötét árnyat vetett, fehér karján pihent s oly halkán lélegzett, mint a gyermek.

A szerencsétlen ember még egyszer felsohajtott, keble mélyéből, a könnyebbülés érzetével.

Majd holnap!, holnapig kell várnia; holnap ő nyugodtabb lesz s mindent tisztábban áttekinthet; minthogy pedig már eddig várakozott, holnap is várhat, bebizonyítva felesége előtt, hogy ő elhirtelenkedés nélkül, érett megfontolás után cselekszik. Egy éjszaka hamar elmúlik! Ebben a dolgozószobában, fejét két tenyerébe meritve, mennyi gondolat és visszaemlékezés, minő álmok és ábrándképek merülhettek föl egy éj alatt!

Ha Elena észrevenné, hogy ő nem feküdt le s keresné! Ha a dolgozószobájának az ajtaját fölnyitná, ha mindazt kitalálná s most így szólna hozzá: »Nézd, én ártatlan vagyok!«, vagy pedig: »Még mindig szeretlek, mindig is szerettelek; bocsáss meg nekem!«

Mily fakó hajnali szürkület derengett az erkély ablaktábláin! Uj nap kelt! Ismét olyan nap, mint a tegnapi, telve ugyanazzal a fájdalommal, ugyanazzal a határozatlansággal s ama borzasztó vigasz nélkül, hogy ezt elmondhassa: »Vége, vége mindennek!« Mikor mondhatja ő azt, hogy mindennek vége van? Soha, soha! S ha még elég bátorsága volna is arra, hogy Elenától magyarázatot követeljen, még akkor sem volna mindennek vége. Ha Elena megszökött volna a házból, vagy ha őt elüzte volna, még akkor sem lenne vége mindennek; még akkor sem, ha ezt mondja neki: »Valóban, én nem szeretlek már többé!« Mert Elena még élt; ő, a kinek a hangja Cesare lelkének legbensőbb rétegét megremegettette, kinek egy pillantása bensőjébe hatolt; ő, a ki dus fekete hajával, fehér karjaival, hosszú pilláival, arcának a gödröcskéivel, szép külsejével, finom kezecskéivel, melyet remegve tolt férjének a karjába, mikor ama feledhetetlen este ragyogó szemével ránézett; ő, a ki a fejét két kezével ragadta meg, hogy a homlokára csókokat nyomhasson, ki vele Rosamarinában a narancsfák közt sétálgatott, ki még tegnap is kihajolt az erkélyen halvány homlokával, hogy mikor távozott hazulról, utána tekintsen s a ki életéből egy életet hordozott a szíve alatt! Oh, ha Elena meghalt volna, ha őt tegnap utólszor látja, amint lehunyt szemmel, fölbomlott hajjal vánkosan feküdt, ha ő, feleségének a kezét örökre keresztbe teszi a keblén, ő egyedül s ama bizonyossággal csókolja homlokán, hogy ezen soha másnak a csókja nem égett s hogy egyetlen oly gondolata sem volt, mely nem őt illette!...

A nap tisztán és nyájasan tört át az erkélyablak üvegein, a fehér, szellős szobába.

Ujra fölmerültek előtte a szegénység szép napjai, melyeket itt átélt, a hajnal, mely munkájánál lepte meg, melyet ügyvédeknek irt le s Elena, ki mit sem sejtve aludt közelében. Megnyitotta az erkély ajtait, mely a verőfénytől ragyogó tengerre nyílt. Pár utas jött, kezükben táskával, Immacolatella felől, néhány kocsis lovak behajtásával foglalkozott, kis bárkák eveztek ott lent, hol a tenger ezüst- és aranyhabjai hullámozottak, a révpart lámpái alatt; minden nyugalmat, vidámságot lehelt, mi Cesarenak a szívét szoritotta össze, de aztán mégis magára vonta érdeklődését s fájdalmát elaltatta, eltompította.

Alig volt még hat óra. Elena még aludt; kilenc óra előtt nem szokott fölkelni. Cesarenak tehát még három óra állt rendelkezésére. Szükségét érezte a szabad lég élvezésének és mozgásnak. Midőn sétájából visszatért, Elena a reggelit a szobájába rendelte, mert nem jól érezte magát. Sápadt és törődött volt, még rendezetlen hajjal, reggeli pongyolában. A nélkül, hogy bevárta volna Cesarenak a kérdezősködését, így szólt:

- Nem jól vagyok, de bajom jelentéktelen; az utóbbi napokban keveset aludtam. De, ezen nem lehet csudálkozni.

Alig nyult a reggelihez, csak épen az asztalnál ült, hogy férje ne reggelizzék egyedül. Mihelyt a reggelit Cesare elköltötte, Elena bágyadtan veté magát karszékre s férje nem merte egyedül hagyni mindaddig, míg a cselédnek a szobában dolga volt; így aztán mindketten tárgyat kerestek a beszélgetéshez, hogy néhány közömbös szót váltsanak egymással.

Igy mult el több nap s a kétségbeesés első heve, mely haragnak látszott, lassankint vigasztalan szomorúsággá változott.

Egyszer donna Anna, este felé, egészen fölhevülve, lecsüngő nagykendővel, lépett be a fiatal házaspárhoz, ezuttal csak Robertonak a kíséretében. Amaz éjjel Elena egy leánykának adott életet. A férj szíve élénken dobogott, mikor eme hirt neki jelentették. Csüggedten s különböző gondolatok és érzelmek közt, közeledett feleségének az ágyához, ki halottsápadtan feküdt ott, mintha minden csöpp vér eltűnt volna ereiből. Mikor nyájasan szólították, a nélkül hogy a szemét kinyitotta volna, a kedvetlenség és gyermekes dac kifejezésével fordult meg a másik oldalára s csak ennyit szólt:

- Hagyjatok békében! hagyjatok nyugodni!

A kis leánykát, mint valamely fehérnemű-csomagot, félretették; a fiatal anya némán, lázasan epedő pillantással intézett kérdést az ápolónőhöz; de mikor válaszul eme sovány vigaszt kapta: »Szép kis leány!« - újra az előbbi kedvetlenséget kifejező arccal hunyta be a szemét.

Don Liborio eltávozott, hogy Camillát magával hozza; donna Anna pedig a csecsemőt kerítette hatalmába s diadallal hurcolva meg, végre letette Elena mellé a vánkosra, hogy neki megmutassa. Ez lankadtan nyitotta föl a szemét s bágyadt pillantást vetett a kis leányra.

- Oly szép lesz ez, akár az angyal! - kiáltott föl a nagymama.

Elena, a takaró alatt, vállat vont s szemét újra megnyitván, így szólt:

- Mit használ az?

A szegény férjet bosszantotta ez a beszéd, mintha az ő hozzá lett volna intézve; alig mert lélekzetet venni s úgy érezte magát, mint idegen, a házában levő emberek közt. Lassankint kiszorítani engedte magát a szobából ama nők által, a kik Elena körül foglalkoztak s a szalonban várakozott az ipával, ki Robertoval beszélgetett a divánon. Idő multával bement oda Camilla is, valamit sugott Robertonak s mind a ketten az erkélyen tűntek el, míg az öreg ur, két kezével botjára támaszkodva, várakozott. A hajnal vetette már sápadt világát a Piazzo Pilieróra, mikor végre donna Anna, kalappal a fején, megjelent, tudatva, hogy Elena alszik. Roberto a karját nyújtotta Camillának s mindnyájan elbucsztak.

Cesare egyedül maradt a feleségével, kinek arca, keze oly fehér volt, mint az a vánkos, a melyen feküdt, mély álomba merülve, melyből időnkint halk nyögéssel ébredt föl, a nélkül hogy a szemét kinyitotta volna.

Az orvos egyáltalán nem látszott elégteltnek s napközben kétszer is eljött; de egyedül Cesare kémlelte aggódva a vonásait s leste a szavait.

Donna Anna, Camilla, meg az egész család, jött-ment, semmi rosszat sem sejtve s zajjal töltötték be a házat. Elena, vonásainak fájdalmas rángásával, arcának elfordításával, szemöldökének összevonásával, összeszorított ajkával fejezte ki, mennyire bántja őt a legcsekélyebb zaj is; csak ha férje föléje hajolt, halkan mondván, hogy igyék egy kis huslevest, vagy vegyen be orvosságot, nyitotta föl a szemét, bámulva nézett rá s szemével követte, mikor ez lábujjhegyen, csaknem nőies figyelemmel járt-kelt.

Ha Elena rövid álmából hirtelen fölébredt, mindig ott látta férjét ágya végénél egy alacsony széken ülni, melyről lassan fölkel, kérdezve, hogy érzi magát. Eme szomorú éjeken, melyeket Cesare átélt az éji lámpa világánál, eme beburkolt alak mellett, melyből ő csak a fekete haját s az arc határozatlan körvonalait látta s melynek legcsekélyebb lélekzétvételét sem érezte, borzasztó sejtelen, babonás félelem szállta meg, mely a vérét jéggé fagyasztotta, ha arra gondolt, hogy ő egykor, a kétségbeesett fájdalom pillanatában, a halált hívta segítségül - már nem emlékezett, feleségeért-e avagy önmagáért. Majd, eloszlott minden haragja és fájdalma s határozatlan félelemmé alakult át s örült, vak szeretetté, úgyhogy sirva szeretete volna azt a keskeny, fehér kezet megragadni, mely a takaró fölött pihent, ha attól nem fél, hogy Elenát fölébreszti.

Mikor ez kissé jobban lett, rá nézett lázban égő szemével a férjére, még bágyadtan arra nézve, hogy beszélhessen, vagy talán nem volt bátorsága s úgy tetszett, mintha bocsánatot akart volna kérni ama szenvedésekért, melyeket Cesarenak okozott s fájó mosolylyal, egy romlást okozó állat hizelgő elfogulatlanságával, mely nem bír ártatlanságának a tudatával, nyújtotta neki halvány kezeit. Eme pillanatokban, Elena tiszta szemén át egészen a lelke mélyéig hatott a férj s olvasni vélte abban, hogy ez az asszony szétzúzta a szívét, anélkül hogy tudta volna, mily fájdalmat okozott neki, épúgy, mint mikor egy gyermek a madárkát kinozza. Ha neki az az ötlete támad, hogy ebben az értelemben szól hozzá, Elena talán együtt sir vele; de Cesare ezt gondolta: »Most már késő, most csak arról van szó, hogy azt a végzetes levelet megsemmisítse és elfeledje, meg arról, hogy új életet kezdjen, csupa bensőséggel, szeretettel s hogy áldozat és önmegtagadás által ismét megnyerhesse feleségének a szívét s megmutassa, hogy magát teljes bizalommal, minden történetet feledve, föltétlenül megadja.

Midőn végre egy reggel az orvos kijelentette, hogy rá többé nincs szükség és Elena, egy vánkoshalomra támaszkodva, családját bágyadt mosolylyal üdvözölte, azt kérdezte Cesare:

- Akarod-e Barbarát látni?

- Miféle Barbarát?

- A gyermekünket.

- Barbarának akarod nevezni? Oh, igaz, Ugy hívják anyádat; de ez a név nem szép; egyéb-
iránt, legyen akaratod szerint.

Donna Anna, ki eme tekintetben előítéletes volt, tudta, hogy ha egy családban két személy ugyanegy nevet visel, az öregebb meghal, hogy a fiatalabbnak helyet adjon, ezt mondta:

- Valami szép nevet kell a kicsike számára kikeresnünk, olyat, a melynek jó jelentése van: Fortunata például.

- Aurelia, - javasolta Camilla.

- Barbara! - határozta meg don Liborio. - Az elsőszülöttet a férj szüleinek a nevére kell keresztelni; a másodikat az asszony szüleinek a nevére s így végig menve az egész rokonságon.

- Köszönöm szépen! - kiáltott föl Elena, most először hangosan. - Én, részemről, megelégszem a Barbara névvel.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

Az aranyhárga színű kis szalonban, melyet a lámpa nyugodt lángja világított meg, ott térdelt Elena a szőnyegen s úgy játszott gyermekével kedélyesen, mintha ő is újra gyermek lett volna. Levetkeztette a kicsikét, hogy azt a saját izlése szerint öltöztesse föl ismét s gyönyörködve rugkapálásában, összecsókolta a rózsás lábacskákat. Ha aztán a gyermek, tapogatva kinyújtott kézzel, vidáman fölrikkantott, mintha részt akarna venni a játékban, a fiatal anya, mint a boldogságtól tébolyult, a kis leány fölé hajolt s mintha csókjával meg akarta volna fojtani, csaknem dühöngő szeretettel enyelgett vele. Időről-időre megszakította a játékot, a mint a földön kucorgott, hogy lélekzetet vehessen; hátra simította homlokáról a haját s dadogva mondta férjének:

- Ide nézz! Nézd ezt az angyalt!

Aztán kebléhez szoritotta a gyermeket s azt a karjai közt tartva, a tükör elé ült s ruháját festői rendetlenségbe hozva, vörös kendőt csavart a feje körül, mint ahogy azt a madonna-képeken látta s érzéki szépségének gyermekes bámulásába annyira elmerült, hogy kijelentette, mikép gyermekét maga fogja táplálni s nem bizza idegen kézre.

Rá nézve az anyaság csak más alakja volt becsvágya és könnyelműsége, érzékisége és szeszélye kielégítésének. Az az ember, a ki ott, iratokkal a hóna alatt, bágyadt, sápadt arcával, szórakozott mosolyával előtte állt, nem mutatott ily nőnek a szeme előtt semmi művésziest, semmi színpadias gyöngédséget; már az is sok volt, hogy szemére nem vetette Cesarenak, hogy a kis Barbarinát nem szereti.

Cesarenál minden csupa szerénység volt: munkája, gyöngédsége s finom érzéséből kifolyó nagylelkűsége. Ha mind a ketten légvárakat építettek gyermekük jövőjére nézve, Elenának az építményei mindig szebbek és merészebbek voltak. Leányának angol pesztonkát és toszkanai nevelőnőt ohajtott, aztán zene-, rajz- és nyelvtanítót s isten tudja mit mindent nem, s ha egyszer belémelegedett, leánya számára is oly bizarr terveket kovácsolt, mint egykor önmagának, melyek soha sem valósultak meg. Cesare ugyan soha sem bátorzkodott felesége képzelmenek féktelen kicsapongásai elé gátat vetni, csak szeliden mosolygott azokra; de bizonyos félelem szállta meg a szívét mint viszhangja ama fájdalomnak, melyek illúzióit szétrombolták.

Azonban, mindamellett is, tüzhelyén, lámpájának barátságos világa mellett, két drága hangnak gyermekies gyűgyögését hallva, oszladozott a félelme s magában egyre ismételte: »Elena még mindig gyermek!« s hangosan is kifejezte ezt előtte, fájó mosolyával, miközben fekete fürtű fejecskéjét simogatta ép úgy, mint leánykájának szőke piciny fejét: »Gyermek, gyermekem!... Te még mindig gyermek vagy, Elena!«

S Cesaret fájó öröm lepte meg, a vigasznak egy neme, ama gondolatnál, hogy Elena még oly fiatal, oly tapasztalatlan; hogy ő, a mi rosszat tesz, alig veszi észre; hogy neki védőjének, vezetőjének kell lennie és hogy ha egykor szeszélyes gondolkozású fejecskéje félrevezette, annak csak ő, Cesare, az oka, mert sem előrelátó, sem elég erős nem volt. A saját gyöngédségének az érzete volt általában legnagyobb hibája. Ugy tetszett neki, mintha feleségében csakis bizalmatlanságot ébresztene maga iránt, mert önmagában sem bízott. Cesare annál inkább ragaszkodott hozzá, mennél kevésbbé érezte magát a felesége erélyes és határozott jelleméhez hasonlónak. Ő oly gyöngé volt, akár egy asszony és csak ott volt erős, a hol engedékenységet, önmehtagadást, áldozatkészséget kellett mutatnia. De hát nem elég áldozatot hozott-e neki Elena? Oh, mennyi gondolat tolult az agyába, miközben Elenának a fejét simogatta, s ama gondolatok közt volt egy, a legfájdalmasabb, melyet soha sem érthetett meg tisztán, de mégis

minden örömét megzavarta, megmérgezte s kinozta, ha feléje mosolygott, ha hangja lágyabban csevegett, ha mint turbékoló galamb, fejcskéjével hozzája simult. Oh, nem, nem! lehetlenség, hogy az ő galambja másra is oly bensőséggel pillantott s vele úgy beszélgetett volna!

Elena gyermek volt még, valódi gyermek!

Aztán Elenának a vállára hajtotta fejét, megölelte mind a két karjával, mintha védelmezni akarta volna s beszélt vele leánykájukról, hogy ezt a mult és jelen közé állítsa.

- A legfontosabb dolog, - szólt, - az, hogy mi ezt a szegény kis teremtetést megtanítsuk arra, hogy boldog legyen, hogy saját légkörében elégtelnek érezze magát; mert ugy-e, Elena, akkor vagyunk boldogok, ha elégtelnek vagyunk? Nem vagyunk gazdagok, sok bajon vergődtünk át; emlékszel-e még, szegény Elena? De most már túlestünk azokon, ugy-e? Mondd csak, boldog vagy-e te is?

Elena eme kérdésre fejbólintással, gyöngéd pillantással, cirógatással és csókokkal mondott igent; aztán ismét a leánykájával enyelgett s esküdött, hogy ezentul csakis gyermekének szenteli életét.

Elenának egyetlenegy hiúsága volt most, gyermekével anyja, nővére és barátnői előtt, ha ezek meglátogatták, kérkedni. A rózsás arcú gyermeket csipke főköttővel diszitve, kis testét hosszú, himzett ruhába burkolva, dajkájának a karján sétálni vezette. Szerette volna a kicsikét, mint valami bábót, mindennap ujonan cifrázni föl s dajkáját mint valamely előkelő urnót, festői ruhába öltöztetni, mely ragyogott volna az aranytól, himzéstől és szalagoktól. Mikor azonban magát a tükör előtt, karján a gyermekkel, fölpiperázta és genre-képeket teremtett, újra elővette tollas kalapkáit s kissé divatból kiment ruháit fölpróbálás végett és eszébe jutottak barátnői édes-savanykás mosolyai s hódolóinak epedő pillantásai. És a gyermeket, a ki örökké sirt, ruháit összegyúrta s minden idejét elrabolta, egészen a dajka gondjaira bízta. Elena visszatért a korábbi életmódjához; látogatásokat tett, eljárt a »Filharmonica« hangversenyeire s vasárnap két órakor a nagy misére, mielőtt a »Café D'Europa« előtt sétált s négy-öt óra közt a Villa Reale-ba ment volna. Férjével pedig igyekezett megértetni, hogy irodája nagyon megszükitte a lakást, ki is aztán azt a felső emeletre helyezte át; a két szobába a kárpitos elhozta - hitelre - minden ódon butorát, melyeket, Elenának az utasítása szerint, festői rendetlenségben állítottak föl; péntekre, mely Elenának elfogadó napja volt, fehér haju, méltóságos magatartású, borotvált arcú inast béreltek, ki olyannak látszott, mintha a fiatal háziasszonyt, még mint gyermeket, az ölében hordozta volna. A háznak meghitt barátai csudálatosan fölszaporodtak s a signora Elena zeneestélyeit mindig számosan látogatták. Találhattak ott többé-kevésbé elszegényedett bárónékat, örgrófnékat s rang nélkül való asszonyságokat, kik azonban a divat hangadói voltak; férfiakat a legjobb társaságból, kik komolyan beszélhettek főuri összeköttetéseikről s ibolyabokrétával a gomblyukukban, összenyomható kalappal a hónuk alatt, csakugyan B... hercegnétől vagy C... hercegnétől jöttek el, hogy signora Elenának kissé udvaroljanak. Karszéke körül tolongva, szeretetreméltó bizalmassággal hódoltak neki s ama könnyed udvariassággal, mely minden szóban, minden mozdulatban, hangsúlyozásban a büszkeségnek némi árnyalatát mutatja, mi a nőket elbájolja, míg a férfiaknak a harag pirját kergeti az arcukba s akkor is sérti őket, ha nem velök érzetetik, míg a bátortalanokat és finom érzésűeket lealázza. Figyelembe sem vették ezek az urak, ha a kiszolgálás hiányos volt, ha az inas, a kinek *comme il faut* külsejének kellett volna lenni, valamely ostobaságot követett el és a házigazda bátortalanabb volt mint a vendégek; de Elena elpirult, önkéntelen zavarba jött s elvesztette természetes elfogulatlanságát amaz aggodalom mellett, hogy másoknak az ügyetlensége miatt nevetségesnek látszhatik. Férje, a kinek nem volt bátorsága emez újabb életmódnak ellene szegülni, önként visszahúzódott, részint tartózkodó természete ösztönéből,

részint bizonyos érzékenykedésből, mely neki azt tanácsolta, hogy lealázó összehasonlításoknak ne tegye ki magát.

Csupán azt akarta, hogy Elena boldog legyen s azt hitte, mindama szenvedések után, melyekből mind a kettőjüknek kijutott s melyeknek, nagy részben szorongatott helyzetük volt az oka, most kárpótlással tartozik és azt is hitte, hogy vágyainak kielégítése s ama szórakozások által, melyeket munkája után tett lehetővé, feleségét szilárdabban kapcsolhatja ismét magához. Számított a hálájára, hogy az a szeretet, mely közönyös tekintetében mulni látszott, újra megerősödik; mert hiszen a fiatal asszonynak ezt kellett magában gondolnia: »Ott, ama sarokban, a kire senki sem ügyel, ott áll az a férfi, a kinek én ezt a fényűzést, ezeket a multságokat és hódolatokat köszönhetem.«

A jó barátok, a kik az ő teáját itták és szőnyegeit koptatták, alig ismerték őt. Feleségének előkelő modora, önkéntelen elidegenítette ezeket tőle s a nagyvilág szokásai, melyeket Elena majmolt, hogy magát a társaság felszínén tarthassa s melyeket nem vetkezhett le minden pillanatban magáról, mint ahogy az inasok szokták egyenruháikat, mindig nagyobb ürt hagytak közte és felesége közt. Cesare fáradtan, kimerülve tért haza, mikor Elena illatosan s elegansan, mint egy divatkép lépett ki öltözőszobájából. Elena gyorsan kérdezte tőle, nincs-e szüksége valamire, csöngetett a cselédnek és panaszkodott: »Oh, istenem, ebben az órában, még pedig ma, mikor oly sok vendéget várok!« Néha szakított magának annyi időt, hogy valamelyik ajtón eltűnt s piros rózsával vagy kaméliával diszitett fejcskékét férje szobájának ajtaján beütötte, gyorsan ezt mondva neki:

- Nem jönnél ki egy pillanatra, hogy magadat megmutasd s ne tartsanak különck?

Korán reggel, ha Elena fáradtan, álmosan tért haza bálókából, színházakból, zeneestélyekből, engedte, hogy férje nyájaskodjék vele, de bosszankodott, ha ez egy szalagját összegyűrte, vagy egy hajtűjét kihuzta.

- Oh, istenem, istenem! - panaszkodott! - nem is tudod, mily halálosan fáradt vagyok. S te már fölkelysz?... S mit csinál a gyermek? Sirt-e? Miért nem jöttél el pillanatra Gallisékhöz, hogy legalább megmutasd magadat?... Oh, mily álmos vagyok! Hagyj aludnom!

De Cesare az ő néma önmegadásával, el nem ismert nagylelkűségével, igénytelen szeretetreméltóságával s egyszerű megjelenésével nem tudta feleségének örökös vágyait, beteges ösztöneit kielégíteni, melyek Elenánál, a tétlenségben töltött életben még inkább kifejlődtek s még inkább izgatták. Elena képzelt szenvedéseket teremtett magának s úgy tüntette föl magát, mint a kit nem értenek meg, mint a ki áldozat, míg ő férjének el nem ismert áldozatai gyümölcsét élvezte.

Még mindig kereste Elena kiábrándult ifjúságának álmait, de hódithatatlan maradt minden szerelmi cselszövény és rózsaszínnel bevont botrány közepett, melyek környezték. Az első, a ki őt valóban elbájolta, egy költő volt, jövendőbeli nagyság, ki költeményeket irt »Hozzá«, »Az egyetlenegyhez«, »Ahhoz, a ki engem ismer«, - s verseit, mint egy féllábon álló kakas, jobbát mellényébe merítve, redőbe vont szemöldökkel szavalta a hölgyek körében, kik közül mindegyik, ábrándos szemmeresztéssel jelentette ki, hogy ő az az egyetlenegy. Elena ezt a hamis paradicsommadarat is ohajtotta a szalonjában; együtt olvasták Musset-t és Heinét, utánozva ezeknek sátáni mosolyait s a költő még annyira is leereszkedett, hogy Stecchettit is türte, hogy Elena előtt a »fehér tagok«-ról és a »fátyol mögötti csókok«-ról beszélhessen.

Ott ült Elena, könyvvel az ölében, a valóságból kiköppenve, nagy, fekete bársony karszékében s halvány ajkkal, révedező szemmel fantasztikus képeket idézett a lelke elé. Ha a pesztonka, napjában egyszer, Barbarinát hozzá vitte, a kicsikének sivitásai mindig fölizzgatták az idegeit.

- Oh, istenem, hát ezek-e az anyaság örömei?- jajveszékelt a fiatal asszony s fejét kétségbeesve rejtette két tenyerébe s egész üteg esszenciához és illatos sóhoz menekült.

Időről-időre, donna Anna pihegve föl-fölment a márvány lépcsőkön, hogy a leányával beszélgethessen s neki a saját bajait elmondhassa: hogy don Liborio az asszonyok után futkos; hogy Robertót csak nem akarják előléptetni s így Camilla nem mehet férjhez.

- Ez nagy szerencsétlenség! - válaszolta Elena. - A Roberto jövedelme mellett szép kilátás lehet eme házasságra! Hagyd őket békében, mama! Ha valakinek százezer lira jövedelme nincs, jobb, ha nem házasodik.

- Nos, neked még sem hiányzik, ugy-e semmi? - kérdezte az anya. - Ugyan mondd meg, mi hiányzik neked?

- Semmi! - válaszolta Elena.

Cesare, kit csaknem elnyomott a munka, boldog volt, ha munkaidejéből egy percet meglophatott, hogy kissé Elena mellett megpihenhessen; tartózkodó, gyöngéd és szerény volt, de büszke arra, hogy Elenának jólétet teremthetett. Beszélt neki terveiről, gyermekökről, szóval mindarról, a mi őket, nézete szerint, összekötötte; ha aztán a feleségét néha szórakozottnak találta, megkérdezte:

- Mi a bajod, mit kívánsz?

- Semmit! - válaszolta Elena.

Ez a szó, ez az arckifejezés és hang, összeszorította Cesarenak a szívét. Önkéntelen ismét aggasztó gyanu s keserű emlékek támadtak a lelkében s kínos nyugtalanság ösztönözte, hogy Elenának a szemét és arcvonásait kémlelje.

Nem, nem! Cesare önmagát vádolta emez ösztöneért s titokban bocsánatot kért Elenától. Nem akart a szív mélyében turkálni, hol a féltékenység kigyói vadul és kérlelhetlenül ágaskodtak; nem akart kételkedni feleségében, nem akart újra szenvedni, mint szenvedett; nem akarta ismét átélni amaz álmatlan éjszakákat s amaz irgalmatlan verőfényes napokat, mint egykor. Elena ábrándos, sőt könnyelmű volt, de nem bukott el. Az a meggondolatlanság, melylyel ama levelet szélnék eresztette, tehetetlensége a színlelésben, a nyíltszívűség, melylyel szesélyeinek szabad folyást engedett, tisztán bizonyították, hogy ábrándjainak a bohóságai voltak, semmi egyéb; regényolvasmányainak nagyon is mesterkélt légkörében élt s a Cataldihoz intézett levél, egy nevelőintézetbeli leányka regényének cselekvénye volt. Most már a valódi életbe lépett, anya volt és büszke arra, hogy tekintettel van a lánya iránt. Aztán, sokan hódoltak, sokan hizelegtek neki, szertelen beteges érzelmességének oly élet kellett, mely minden óráját különböző szórakozással és izgalmakkal töltse be, melyekben természetszerű kielégítést találhatott. Igaza van don Liborionak! Ugy nevelték, mint egy hercegnőt; neki ilyen életre volt szüksége, mely önnön szeme előtt emelte őt, büszkébbé, megközelíthetlenebbé tette; de férje is emelkedett becsülésében, mivelhogy ő adott módot ily élethez, mert Elenának veszedelmes érzelmességén kívül finom, gyöngéd érzülete is volt.

Neki gondolnia kellett arra, a ki őt szerette, a mennyire szerettetni ohajtott s aki csak érte élt, kinek egyetlenegy célja fényezés volt, melylyel Cesare őt körülvette, meg amaz élvezetek, melyeket férje szerzett számára, ki egész boldogságát, legnagyobb életörömét abban a mosolyban találta, mely a felesége ajkán lebegett, mikor ez, pompás, suhogó selyem ruhájában irodájába lépett, kérdezve: »Még mindig ébren vagy? Szegény Cesare!«

A kivilágított ablakok mögött megjelentek a férfiak sötét alakjai s a hölgyek elegans silhouettejei hosszú árnyaikat vetették ki a csöndes, sötét *molo*-ra, hol a hullámok halkan csevegtek egymással, meg ama bárkák rezgő világához, melyek ott, a csillagos ég alatt, horgonyon pihentek. A férfiak az erkélyre tolongtak ki, melynek ablakai az átlátszó függő-

nyök mögött nyitva voltak; a csillár alatt csillogtak a hölgyek ékszerei s egy hatalmas, csengő hang az épen divatban levő románcokat dalolta.

A ház urnője, átlátszó halványságával a szépek legszebbike, ott ült, - fejét gömbölyű karjára támasztva, mely a gyertyák viszfényénél aranyszerűleg csillogott, - mélyen karszékébe merülve, mintha minden szem elől el akarna rejtőzni, lekötve két ragyogó szem által, melyek egy sápadt, hosszú hajjal körülhullámozott arcból folyvást, izgató makacssággal szögeződtek rá, oly arcból, mely az etikettenek megfelelő szigorú egyformaságban föltűnő volt.

- Ugyan legyen irgalmas és ajándékozza meg egy pillantásával azt a szegény Findurát, - susogta egy hang, a fiatal asszony háta mögött.

Elena vállat vont s mosolyogni igyekezett, mert Aragno herceg nem tartozott azok közé, kiket szerényteleneknek lehet nevezni. Később, mikor a termék lassankint kiürültek s már csak a meghittek kis köre maradt együtt, néhány oly asszonyság, kik az élet reggelét már rég a hátuk mögött hagyták és a kik mindenképen ragaszkodtak a világhoz, mely nekik fordított hátat, édes mosolylyal kezdték susogni: »Findura, Findura! Oh, a Findura költeményei!« miközben már halkán előre nyilvánítva tetszésüket, keztyüs kezeikkel tapsolgattak.

Ám a költő komoran állt ott s kérlelhetetlen volt; bensejének viharára hivatkozva, szürke keztyűjét a szívére nyomta s olimpi fürteit büszkén, tagadólag rázta. Ekkor valamennyi tulérett muzsa és grácia a házi asszonysághoz fordult, esengő jelekkel s nevetségesen tulzott érdeklődéssel kérve közbejárását. Elena akaratlanul elpirult s nyugodtan mondta:

- Ugyan, Findura, teljesítse ezeknek az asszonyságoknak az ohaját.

A megszólított ifju sokat mondó pillantással válaszolt, bajuszkája alatt gyöngé mosolyra vonta össze ajkát s olyaténképen hajtotta meg magát, mely nyilván ezt fejezte ki:

- Önért, önért egyedül! Aztán a boltozat felé emelte isteni ihlet által megszállt fejét.

Roppant sikert aratott. A nőket mintha csak a lelkesültség démona lepte volna meg; Aragno is úgy tapsolt, akár az eszeveszett, - szóval oly nagy lármá keletkezett, hogy Cesare, kissé bágyadtan, nehéz és prózai foglalkozásának a nyomaival arcán, mosolyogva jelent meg a szalon ajtajánál.

- Kire fordítja ön szemét?... kire fordítja? - susogta az izgatott költő Elenának a fülébe, ki halvány arcában lángoló, révedező szemmel, mintegy eltévedve amaz emberek közt, kik házáat megtöltötték, egy sarokban ült, - arra az emberre, a ki megidézéseket ír? És én, ki önt, mint a napsugarat, mint virágillatot, mint gyötrelmet hordozom a szivemben, hagyhatom-e ennek az embernek a karjai közt?... Oh, ha tudná, Elena, mily álmok, mily bohóságok, kísértések lepnek meg engem!

- Hallgasson! - válaszolta a fiatal nő.

- Nem, nem hallgathatok; megőrülök, Elena! Szeretném önnek az egész világ előtt tárni föl szerelmemnek sebhelyeit; szeretnék önnek a lábai előtt halni meg!

- Hallgasson!

- Oh, sziklaszivű! Ön nem tudja mit szenvedek én s mióta szenvedek! Hányszor idéztem önnek a képét, karjaimat esengve tárva ki feléje - s hányszor, oh, hányszor esengtem önhöz, hön könyörögve, hogy az üdvösségnek egyetlenegy órájával ajándékozzon meg. Hányszor véltem látni rideg szobámban kegyednek az árnyát, szellemét, jelenségének fényét, érezve illatát, hallva lépteit és ruhája suhogását a lépcsőkön, önnek első szavát... első pillantását... s az első csókokat a fátyol alatt!

- Holnap! - dadogta Elena félig elfojtott hangon.

TIZENHARMADIK FEJEZET.

Oh, az első csókok a fátyol alatt! Ott lángoltak azok Elenának a szeme előtt, mikor köpenyébe burkolózva, halványan és remegve, könnyű léptekkel óvatosan haladt fölfelé a Vasto emelkedett terére. A mocskos cipőfoltozó, ki a kapus tisztét viselte, kétszer ismételtette a bérlő nevét, miközben Elenára szemtelenül bámult, közönséges utcai dalt dudolva utána, melyhez az ütemet a cipőtalon verte a kalapáccsal, míg a fiatal asszony, összeszorítva hullámozó keblén a köpenyt, a sötét, szemetes lépcsőn a romladozó ötödik emeletre ment föl.

Findura, ki még sápadtabb volt, mint Elena, az ajtó mögött várta őt. A fiatal embernek első kérdése is az volt a sötét előcsarnokban, biztos lehet-e arról, hogy senki sem követi? Aztán megfogta a kezét, hogy a folyosó kanyarulatain átvezesse.

A fiatal asszony mitsem válaszolt s bevezettette magát a szegényesen butorzott nagy szobába, hol világosság és verőfény pótolta minden hiányzó kényelmet, honnan látni lehetett, panoráma-ként, a tengert, Caprit és a végtelen kék eget. A költő diadalérzettel tárta föl az erkély ajtaját, hogy a *mise en scene*-t előkészítse: az ünnepies diszben pompázó eget, mely összhangban volt szívük ünnepies hangulatával, a természetet, mely mosolygott, mint ők, a kiváló lelkek érzelmgazdagságával, melyet a föld gazdag emberei pénzen nem vásárolhatnak meg; de Elena, a betolakodó világosságnak, mely zavarba hozta, boszusan és ingerülten fordított hátat.

- Mitől se félj. Senki sem láthat téged, - szólt az ifju; - a szemközt eső házak csak a második emelet magasságáig emelkednek; különben bezártam volna az erkély ajtaját.

- Nos, zárja be.

Findura némileg sejtette, hogy ostobaságot követett el s titokzatos arccal csukta be az erkély ajtaját; aztán, a megható gyöngédség hirtelen támadt gerjedelmében, Elenának a lábai elé borult, áldotta őt, hogy a szerencse szegény hajlékába hozta, megcsókolta ruhájának a szegélyét s pathetikus hangon susogta: »Köszönet! köszönet!«

- Rosszul cselekedtem! - szólt Elena.

- Rosszul? Oh, ez nagy szó! Oly szó ez, melyet mindenki az ajkán hordoz, a ki még soha sem szenvedett, soha sem szeretett, mindazok, a kik nem tudják, mily becse van ily pillanatnak némely lelkek előtt, akik nem tudják, hogy az arra visszaemlékezés elég egy egész élet betöltésére!

Mi lehetett helytelenség eme fiatal emberre nézve, ki isteni szikrával volt megáldva, ki minden érzését helyes világításban fogta föl s azt átszellemítette? Mit törődött ő a férjjel, a törvénnyel, a társadalommal, ő, a ki szívében a világegyetem szeretetét, a legmagasztosabb lényegében viselte? Mi volt Elenának a leánya ama halhatatlan művekkel szemben, melyeket ő, szerelme által lelkesítve, teremthetett? Oly művekkel szemben, melynek Elena adná a teremtő szikrát, a gondolatokat, az életet. Tíz év óta várt a költő erre a pillanatra; ebben az ábrándban élt, örökké lelkében hordozta képét, melyet sejtett s a magasabb szellemek második képével várta Elenában ihlettségét, muzsáját, mely után a szomorúság, a csüggedés napjaiban esdve tárta ki a karját, kihez esengett, a kit magának meghódított, a ki az övé volt, a kire jogot kölcsönzött neki hosszas vértanúsága, szerelme, a lelkesedés s a dicsőség, melyet tőle várt, a lángész, melyet lábai elé tett!

Elena szórakozottan állt ott s oly pillantásokkal, melyekből százféle zavaros gondolat tükröződött vissza, félénken szemlélte a kopasz falakat, a függönytelen ablakot, az alacsony, lapos ágyat, a rongyos könyveket és porlepte füzeteket, melyek művészi rendetlenséggel voltak a

székeken fölhalmozva, a szentes papírok eme gazdagságát s hirtelen visszarántotta kezét, melyet a költő megragadni akart.

A költő, ki ez által kissé kiesett a sodrából, költeményeiről kezdett most beszélni; megemlékezett ama műveiről, melyeket most szándékozott megírni, beszélt arról, a mit tenni szándékozik, hogy Elenához méltó lehessen, hogy Elena büszkén mondhassa: »Ő az enyim!« mikor nevét a nagy tömeg ajkai emlegetik.

Eközben a költő lassankint fölemelkedett, mert fájtak a térdei és mert kezdte észrevenni, hogy nevetséges ebben a helyzetben vesztegelni, ha Elena őt a karjai közé nem vonja. Költeményeket keresett elő, melyeket ő, szerelemtől lelkesülten, eme nyomoruságos szobában, mely az Elena képével telt meg, hozzá irt. Feszülten hallgatta őt a fiatal asszony és sovároghat igyekezett eme fölindulástól izgatott, dallamos hanglejtésnél fölmelegedni, mely úgy hangzott eme nagy, üres szobában, akár a prédikáció. Elena is keresett egy alkalmas szót, oly alapszeme után, mely gondolatait ne távolítsa el még jobban kölcsönös helyzetüktől, de nem tudott egyebet mondani, mint:

- Itt irta ön... ezeket a dolgokat?

- Itt, - válaszolta a fiatal ember, - önre gondolva! Ide nem hat föl más gondolat, nem hat föl semmiféle emberi hang. Ha én ezt az ablakot megnyitom, csak a végtelen tengert látom s ez nekem elég; egy magános madárnak a fészke ez, mint ezt már elébb mondtam önnek.

- Kissé magas, - jegyezte meg Elena.

- De megvan az az előnye, hogy nincs kíváncsi, alkalmatlan szomszédom; szeretem a szabadságot s itt én fogadhatok bárkit, akit akarok, a nélkül hogy valaki észrevenné.

- Oh! - szólt Elena.

- Elena!... Nem!... Nem úgy, mint ahogy ön gondolja!... Ebbe a szobába még nem lépett más nő.

- Oh!

- Hiszi-e ezt nekem, Elena?... Oh, higgye meg, ha szívemet és lelkemet önnek a képe tölti be, lehetetlen azt megszentelteleníteni!... Higgye meg, mióta ismerem önt, mióta egész lényemet a hatalmába ejtette, soha egy gondolat... egy tett... Elena!

- Nem! - kiáltott föl Elena, hevesen hátrálva. - Nem, Findura! Ne engedje megbánnom, hogy ide jöttem!

- Bocsásson meg nekem, Elena! Én tébolyult vagyok, mert önt örülésig szeretem.

Elena átengedte neki a kezét s a költő nekibátorodva folytatta:

- Ha tudná, mennyire szeretem! Ha megmutathatnám önnek a szívemet, mely önért lángol! Ha ismételhethetném ön előtt ama szavakat, melyekkel önt lelkem elé idéztem! Ha én amaz álmatlan éjeket s a vigasztalhatatlan napokat fölszámálhatnám, melyeket ön végett éltem át s kifejezhetném, mily becsű van előttem önnek egy pillantása, egy szava, s mit érzek mosolyának, ruhájának a suhogásánál, keztyűjének illatánál s mikor önt hódolóktól és hizelgőktől szalonjában körülvéve látom s szívem aggodalmát erőszakosan le kell küzdenem!... S mily féltékeny vagyok mindenre és mindenre. Azokra az órákra, melyekben önt nem láthatom, a társaságokra, melyekbe önt nem követhetem, a szavakra, melyeket önhöz intéznek, a férfiakra, kikkel társalog, a levegőre, melyet belehel s multjára...

Itt Elena hirtelen fölemelte a fejét s a költőnek a torkán akadt a szó.

- Oh! - mormogta Elena keserűen, kipirult arccal.

- Mi lelte önt?

- Semmi!

A pillanatra zavarba jött költő hévvel folytatta:

- Ugy van; féltékeny vagyok minden ostoba emberre, ki följugosítottnak hiszi magát, önnek udvarolni, mert hercegi korona van a látogatójegyén.

Elena vállat vont, mi a költőt egészen kihozta a sodrából. Most már teljesen kimerítette melodramai dalköltészetének a készletét s módot keresett, hogy a rendes kerékvágásba visszazökkenhessen. Mily boldoggá tette őt az, hogy ez a fiatal asszony ott volt, hogy ő végette jött; mennyire illett neki az a fekete ruha! Miért nem vetette le legalább a keztyűjét - csupán azt!

A fiatal asszony nem-et mondott: ő is zavarba jött s megtört, mert nevetségesnek érezte magát. Késő van, - mondta, - neki mennie kell. - Még egy pillanatig, - esengett a költő. Szemét és szívét ki kell elégítenie isteni jelenségén! Oh az ő szegény hajléka! az ő sovány örömei! az ő évek óta oly rideg élete! Neki oly sok mondanivalója volna s nem talál szavakat, mert a boldogság elkábitja!

Elena, kiben a kíváncsiság a bizalmatlansággal küzdött, koronkint egy futólagos pillantást meg egy mosolyt vetett a fiatal ember felé, mely azonnal eltűnt ajkáról.

- Nem, nem, Elena ne menj még! Ha tudnád, mik ezek a pillanatok egy költői szívre nézve, szintén büszke lennél rá. A dicsőség trónját építem a számodra s egy dalban akarlak megörökíteni...

S eme beszéd tárgyára újra meg újra visszatért, együgyű, ernyedetlen és könnyörületlen makacssággal.

Az idő gyorsan telt, noha a szobában nyoma sem volt ama közönséges butornak, mely a kis lelkeket tájékoztatja s a nyárspolgárok foglalkozásait prózáilag szabályozza. Elena megnézte az óráját s komolyabban, mint mikor jött, hirtelen fölkel. Miközben gyorsan megkötötte kalapjának a szalagjait, fátyolát rendezte s önkéntelen tükör után nézett, így szólt:

- Nem, nem, késő van már, távoznom kell!

- De hát miért jött ön tulajdonképpen? - kérdezte a költő, ki a bosszúságát nem tudta elfojtani.

Elena, egyszerre megváltozva, lángoló arccal, dult vonásokkal, összevont szemöldökkel huzódott tőle vissza, oly pillantást lövelve a költő felé, mely erre nézve kinyilatkoztatás, villámsugár volt s őt arra ösztönözte, hogy újra leboruljon a fiatal asszony előtt, bocsánatért esedezve. Ő tébolyult, tébolyult a szerelemtől, elvesztette az eszét; ha Elena neki kezet nem nyújt, eme végtelen kétség előtt leveti magát az erkélyről, hogy a világosság eme tengerében szétzuzza az agyát.

Elena lázas gyorsasággal rendezte a köpenyét s idegesen, remegő ajkkal hebegte:

- Engedjen távoznom, bocsásson engem!

- Mondja nekem, Elena, hogy megbocsátott! Ne hagyjon így el! Mondja, hogy viszontlátjuk egymást!

- Igen, igen! - szólt a fiatal nő gépiesen.

- Köszönet, ezer köszönet!... Mikor... mikor látjuk ismét egymást?

- Nem tudom... Most nem mondhatom meg... Késő van már... nincs egy percnyi vesztegetni való időm... majd irok önnek... Majd látjuk egymást.

A költő lassan, lehangoltan, lecsüggesztett fejjel követte a fiatal asszony gyors lépteit, melyek szökésnek látszottak, a mint a folyosónak romladozó kőkockáiban meg-megbotlott. Elena meghajtotta magát, mikor a fiatal ember által fölnyitott ajtón, gyöngye kézzel a távolba és a fátolón át félig elfojtott bucsuszóval távozott.

A költő dobogó szívvvel állt meg a lépcsőlejártnál és sovár pillantással nézett a fekete ruha után, mely gyorsan siklott alá a lépcsőkön, elgondolkozva hő és becsvágygyal telt álmai fölött.

Mikor Elena a lépcsők alján eltűnt a szeme elől, szorongó szívvvel kiáltotta utána: »Ne feledkezzék meg ígéretéről!«

A fiatal asszony lesütötte a fejét, mintha egy feléje dobott kő érte volna s köpenyét szorosabban huzta össze a vállain. A kapus ismét dalolta a botrányos utcai dal ritornelljét a fiatal nő után, miközben egy ócska papucs talpát a kalapácsával verte.

- Oh! - mormogta Elena megundorodva s remegő ajkkal sietett tovább.

Az utcán a férjével találkozott, ki munkával és gonddal elhalmozva, a nép tolongása és zaja közt, mint teherszállító állat járt-kelt Nápoly utcáin. Megállította kis kocsiját, nagyon boldognak érezve magát, hogy a feleségével találkozhatik, pár nyájas szót válthat vele s kedves képe feledtetni vele pillanatra a hivatásából folyó unalmas foglalkozásokat.

- Mily jó színben vagy! Messze sétáltál? Nagyon felhevültél. Haza szállítsalak-e?

- Nem, köszönöm, itt közelben van dolgom.

- Tudod-e, hogy már nyolc óra óta vagyok talpon amaz adóhivatali ügy miatt, mely igen jól foly?

- Addio!

A férj még kihajolt a kocsin, mely a burkolaton tovarobogott, hogy szeretetteljes pillantással kövesse Elenának elegans jelenségét, ki lesütött szemmel, szívében egy céltalanul elkövetett hibának a bánatával suhant tova a házak alatt. Cesare ellenben, elragadtatva s feleségének a képével eltelve sietett ügyvédtől ügyvédhez, futkosva le és föl a törvényszékek lépcsőin, hogy a nejének jólétet biztosíthasson, pompás ódon butorokat szerezhessen s afféle fehérhaju inasokat szegődtethessen, kik olyanoknak látszottak, mintha urnőjüket, kiskorában, a karjaikon hurcolták volna. Házát most úgy rendezte be, hogy Elena benső barátnői legalább is bárónők voltak s Cesare, ki mindent kifizetett, csak félénken jelentkezett szalonjában az antik brokátok közt, míg Aragno herceg hangadó volt s amaz előkelő életmódot jelölte ki, mely Elena polgári hűségének hízelgett, hajadonkorának légvárakat pótolta s ama töprengésből, melyet a most teljesen elfeledett költő padlásszobájának meggondolatlanságból történt fölkeresése okozott, kiragadta. A herceg diadalmaskodott a lovaival, szabójával, nagy nevével, mely oly előkelően hangzott a bejelentő inas ajkáról s egy valóban nagy delnőnek a féltékenysége által, melyről egész Nápoly beszélt. A herceggel való viszony parfémes és elegans volt, oly környezetben mozogva, mely a vétket finomítja és legyezgeti, gyöngéden és lágyan, bársony és virágok közé fekteti, mesterkélten élvezeteket, kölcsönös tekintetek, feszes etikettek - szóval mind ama segédeszközök által elaltatja, melyeket a finomított csábítás kitalált, hogy egy nőnek a becsületét puhára ejtse.

A költőcske, a kit a sértett hűség féltékeny nyé tett, dühös szatirát irt »ő« ellen, erotikus és vádoló elegiát, melynek ez volt a címe: »Emlékszel-e?« Emlékszel-e aranyszín szobádban? Emlékszel-e, midőn szerény hajlékban fölkerestél?

A szegénység pompásan illett a siralmas hanghoz; a célzások átlátszók voltak, mint a kristály s a részletek a bizalmasságnak tökéletesen oly színezetet adtak, melyek ezt a témát követelték: »Gondolsz-e még az első csókra a fekete bársony karszéken, melyet neved kezdőbetűi

diszítottak? - Gondolsz-e még ama zsebkendőre, melyet a szobámban vesztettél el s ama finom illatra, melyet azzal hátrahagytál s nevedre, mely oly édesen hangzik, mint görög nővéredé? Oh, te áruló nő, hová viszed most azt a finom illatot? A hercegi lakba, ama szobákba, melyeket te közönséges szerelemmel szentségtelenítettél meg. Büszke jeligédet: »*Tant que vivrai, autre n' aura*« egy hercegi koronával cserélted el, mert ez neked nemesebbnek látszott, mint egy babérág, szebbnek, mint a husz éves ifjuság s fényesebbnek, mint a szőke fürtök...«

Ily hangon folyt tovább ez a románc, három oldalát töltve be ama kis ujságnak, mely nem volt nagyobb mint egy levéliv, melyet senki sem vesz meg, de mindenki olvas, mihelyt valaki abban valamely embert, egy könyvet vagy bármit a nap alatt ócsárol. Ily módon jutott tudomására a »görög nő« férjének, egy hónap múlva az a nyomorult merénylet, melyet becsületén ejtettek.

De mikor megkísérelte valamely módon, akár pisztolylövés, akár kardvágás által a szennyből tisztára mosni magát, nem kapott egyetlenegy embert sem segédül, ama jó barátai közül, a kik a kezeit szorongatták s látogatójegyeiket nála átadták, ha feleségénél látogatást tettek, míg ellenben ezt mellökkel fedezték volna, ha Cesare az imádó karjai közt találja, míg másfelől örömmel ajánlkoztak volna segédekül, ha valamely színésznő vagy courtesane miatt kellett volna megverekednie. A költő, ott fönt a magasban »szegényes hajlékában«, büszkén burkolózott, épugy mint megvedlett paletot-jába, a költői művészet és kenetesség méltóságába s a szavatosságmentes költői fikció bástyája mögött vonta meg magát. A jó barátok nem merték a dolgot tovább bolygatni és sietve törekedtek eme mocsárból szabadulni. A férjnek a felesége jó hírét, leánykájának a jövőjét, a nyilvános botrány veszélyét hozták föl ürügyül, mi mindenestre hátrányos lenne; idézték Cäsart és Cäsarnak a feleségét - szóval...

S ezek az emberek, a kik vállalkat vonogatják, ha szived megszakad, azért, mert elárult téged az a nő, a kinek szerelmedet és hűségedet szentelted, a ki egész boldogságodat képezte, mit tesznek akkor, ha te a nőnek ellent állni nem tudsz, ha ma még vérzik a szived, és még szereted őt, ha őszinte könnyekkel s a kebel mélyéből fölszakadó sóhajokkal, fölbomlott hajjal görcsösen kapaszkodik beléd és esedezik: »Bocsáss meg, bocsáss meg nekem! légy irgalmas, mint az isten!« - Nos, ha te irgalmas vagy mint az isten, újra vonogatják ezek az emberek a vállukat, még pedig ezuttal megvetésből.

Cesare halottsapadtan tért haza s ott szívéhez szorítva gyermekét, sokáig sirt, kétségbeesve, ama férfikönyeket sirva, melyek forró csöppekben hullnak a szívre s mély barázdákat hagynak hátra.

Egyszerre, belépett Elena, merev szemmel, remegő, eltorzult ajkkal.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

Mikor az emberek Elenának a férjét komoly nyugodtsággal látták elhaladni a barna, büszke szépség oldalán, mint oly férfit, aki gyászt visel, megvetéssel pillantottak felé, míg sovár, csaknem csodáló szemmel csüggték a nőn. Szemtelenül kíváncsi szemmel vették szemügyre a házaspárt, a nép cinikus önzésével és kegyetlen gúnyjával, mely az áldozatot sárral dobálja meg, anélkül hogy kérdezné, ki tulajdonképpen a nevetséges, a nő-e, a ki csal, vagy a férj-e, a ki megcsalatik? A nő-e hazugságaival, kétszínűségével, féktelen szenvedélyével, mihelyt az ajtók bezárulnak s a fehérhaju inasok nyugalomra térnek, álnok mosolyával, álnok szavaival és álnok édelgésével? A nő-e, ki másnak a képét őrzi a szívében, s szemét hazugságra erőlteti, ha férjére tekint; ki egy lángoló szónak a visszhangjával a fülében, váltig azon töpreng, miképen találhatna egy kellemes szót a férje számára, a kit többé nem szeret, mert mint élő akadály, mint ítélő bíró, mint vétkessége tudatának rémképe áll előtte s melyek a bűn mértéke szerint növekednek s tengerdagályként egyre magasabbra emelkednek? És ő, a megcsalt, de becsületes, őszinte férj, ki mindenkinek bátran nézhet a szemébe, mindenkivel szabadon szoríthat kezét, ki nyíltan sirhat, ha szíve megszakad, s örülhet, ha ez a boldogságtól áradozik s a kinek mégis azt kell kérdezni önmagától: »Ki vagyok én?«

Ha a megsértett férj az első pillanatban nem tiporja el a nejét, nem tehet okosabbat, mint ha kalapját fölveszi s dolgai után lát. Ha az asszony időt nyerhet pár szóra, könnyhullatásra, esengő arcot öltve, akkor a férj megbocsát s tiz közül kilenc meghajol a sorsa előtt.

Elena talán a lábai elé borult a férjének, előtte térdepelve, tárt karokkal s dúlt arccal kiálthatta: »Ölj meg!«, vagy pedig fölemelt fővel, mozdulatlanul, halványan és büszkén állt meg a küszöbön s tisztán ragyogó szemmel ismételte: »Nem, nem, nem!« Vagy dacosan ült le egy sarokba s redőbe vont szemöldökkel s megvetőleg félre rándult ajkkal mondta: »Nos, mit akarsz? Nem szeretlek többé«.

Bármint volt is a dolog, Cesare mindig ugyanaz az ember maradt, kit elárultatásának a fölfedezésekor, mintha villám sujtott volna, ki megkábult a csapástól, varázsának a nyomása alatt állt és egy haldoklóéhoz hasonló merev szeme előtt, mely a világosságot keresi, még ott álltak talán az örökre eltűnt boldogság fájdalmas jelensége s az életeleven, tűnékeny látomások, melyek a nyelvet elnémítják s a szívet gyávává teszik.

Aztán jó a lehangoltság, mely feledésnek látszik, a néma, csüggeteg önmegadás, valami határozatlan, jelentéktelen szó s két ember, kik egymást hön szerették, hallgatva fordítanak hátat egymásnak, csak idegenek előtt látják egymást s az asztalnál, a cselédség előtt, elfordított szemmel váltanak hébe-hóba egy-két szót. Lassankint felednek; a szokás újra jogaiba lép; az ügyletek zsarnoksága és a háziasság kellemessége, a bizalmas együttlakás varázsa, a gyermek mosolya, egy szó, a kezeknek esetleges érintkezése, egy gyöngéd pillantás lassankint utat tör a multakhoz, melyek az első odaadás minden varázsával bírnak. Ehhez járult a szerelem gyarlósága, mely soha sem enyészett el egészen, az epedő vágy, melyet az előidézés, az édes visszaemlékezések, melyek a szívet lefegyverzik, az önszeretet hizelgő kísértése, mely neked ezt súgja: »Ő ismét fog engem szeretni - ő is visszaemlékezik a multakra. - Ő annyit tett értem, mennyit soha senki nem tenne«. Aztán ismét azt mondta magában a férj, mint egykor, önkéntelen elpirulva a levél alkalmával: »Egy csók?... Mi is egy csók voltaképen? Mi az a szó: szeretlek! - egy szó! a gyarlóságnak, a hiúságnak a pillanata, mások rossz példája, a tunya élet! - Kiszakíthatja-e ő oly könnyedén a szívéből nejét, mint amint került? S mit nyert ezzel? S ha ő ezt a nőt eltaszitaná, szabaddá tenné s ez tartózkodás nélkül másnak a karjaiba vetné magát? Elena szerelem után sovárgott; a férj hibája volt, ha azt nem adhatott neki. Mit törődnek ő a világ véleményével, ha Elenát újra visszanyerhetné? Ha nejét elüzi, ha ő már a

bölcsőben megbélyegzett leánykájával egyedül marad, kétségbe esve, minden vigasz, minden remény nélkül, sőt ama kárpótlás nélkül, hogy őt valaha birhassa, mit nyerne ezzel? Nem, ő nagylelkűség, önmegtagadás nyájas vonzalom által akarja ismét megnyerni, miközben neki az életet könnyűvé és kellemessé teszi.

A boldogtalan ember még mindig szerette a nejét! Féltékeny volt, mint a gyöngék szoktak lenni; nem volt ereje békóinak a lerázására ama gyöngé reménynyel, melyet magának is alig mert megvallani: nejének a szerelmét nagylelkűség, áldozatkészség s a sorsával való kibékülés által ismét megnyerni. Valóban, ez kicsinyszívűség volt! De hát nem a legnagyobb szerencsétlenség-e a kicsinyszívűség? Ha részletesebben vizsgáljuk a dolgot, úgy találjuk, hogy minden megsértett férjben, aki magát megboszulja, ha nem csupán a társadalmi illedelmet boszulja meg, a szerelemnek egy maradványa még mindig megvan, - a szükség-érzet, az áruló nő szeme előtt újra fölemelkedni, a boldog napok gyászolása, melyeket ő neki köszönhetett, s ama bájak meggyászolása, melyeket tőle elraboltak.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

»Anyád nagyon beteg s látni ohajt; jer.

Don Anselmo Dorelli.«

Cesare remegni érezte a térdeit; egy karszékbe rogyott és keservesen sirt. Elena jelen volt, mozdulatlanul állt s meghatottnak látszott; majd közeledett a férjéhez, s rég, rég óta most ölelte meg először, némán szorítva őt a kebléhez. A szerencsétlen embernek eme sulyos órában, nevének a részvéte mint fájó boldogság hatott a szívére. Könyes szemmel pillantott rá, dadogva: »Az anyám, Elena, az anyám!«

- Veled megyek - szólt Elena, - én is látni akarom őt.

Hajnali szürkületkor érkeztek meg a kis városba; a szülei ház ablakai még meg voltak világítva; a szobák, melyeken ők keresztül siettek, rendtelenségben voltak; a tárt ajtókon át hangos sirást lehetett hallani s tömjénillat s viaszgyertyák füstje áradt ki: a halál jóslói. Don Anselmo, fekete öltözetében lépett eléjük, a haldokló szobájának az ajtajánál s emez ünnepies pillanatban megölelte öcscsét s inkább vitte, mint vezette őt a régi divánhoz, siró nővéreihez.

- Isten akarata volt - szólt a kanonok, ki ép oly sápadt volt, mint Cesare; - minden, a mi történik, istennek az akarata!

Elena, eme kétségbeejtő szomorúság közepett szinte elfeledten állt meg egy sarokban; érezni lehetett, hogy egyedül ő az, aki távol volt a fájdalomtól. Az első, aki rá gondolt, a kanonok nagybácsi volt, ki egykor elkeseredett harcot folytatott ellene; úgy tetszett most, mintha a halál minden neheztelet eloszlatott volna, kemény leckét adva az aggastyánnak az irgalmasságból és a megbocsátásból.

- Ti mindnyájan az én gyermekeim vagytok, - mondta; - fogadást tettem annak a szegény léleknek.

Emez átváltozás általános csudálkozást okozott Altavillában; mindenütt ez volt a beszéd tárgya; mindannyian bámultak, a kik a kanonokot jellemerős férfinak tartották és soha sem hitték volna, hogy a »nápolyi hölgy« hizelgési művészete behálózhatta, amaz idegené, a ki don Anselmonak a keresményét eltékozná s a sógornők kilátásait semmivé tenné, hogy Altavilla nőit fényűzésével elhomályosítsa. Egy érettebb koru földbirtokos, ki az ablakából Cesare egyik hugának udvarolt, nem mutatta többé magát; don Luigi, kinek részvevő lelkek a borzasztó hírt tudomására juttatták, váratlanul, egészen földult arccal érkezett meg a városkába, szíve mélyéig izgatottan ama félelemtől, hogy bátyját, a kanonokot, ép úgy, mint a sógor-asszonyát hirtelen elragadhatja a halál. »Ha a halál valamely házhoz bekopogtat, - mondta - nem könnyen lehet azt ott kielégíteni.« Szívének a vére jéggé fagy ama gondolatra, hogy ugyanaz a vér ő, mely Anselmonak az ereiben kering, ki szép vagyont takarított meg s először a saját vérére kellene gondolnia, mielőtt az unokaöcsre és unokahugokra gondolna, s különösen idegen emberek érdekeire, kik csakis a halálát lesik, hogy a pénzét eltékozzák. Az egész város ugyanezt mondta; a gyógyszerházban, a kaszinóban, a jegyző irodájában csakis az Elena fényűzéséről beszélgettek, nagyuri társaságáról, kalapjairól, melyeket tucatszámra rendelt meg; az egész városban csak róla folyt a pletyka meg a rágalom. Signora Brancato, signora Goliano s Altavilla valamennyi uri asszonya ünnepies látogatásra ment, inasok kíséretében, kiket tarka egyenruhákba bujtattak és a kiknek a kezeire fehér gyapot keztyűt kényszerítettek.

Elena visszaidézni vélte a rosamarinai szép napokat. A haláleset, mely a családot villámcsapásként érte, a gyász, mely őket bensőleg még inkább egyesítette, közelebb vonta Elenát férjéhez, gyöngédséggel és szeretettel, mert érezte, hogy ő Cesarenak egyetlen vigasza s egy-

szersmind édes, fájó, élő emléke ama keserőségeknek, melyeket ő a férjének okozott. Cesare ugyan mit sem beszélt neki erről, de megértette ennek szomorú hallgatását, megértette, mikor ennek a szeme könnyekkel telt meg, miközben ez elérzékenyülve szorította meg a kezét s gyöngé fejbőlintással mondani látszott: »Feledjünk, feledjünk!«

A Cesare nővéreinek egyike, a fájdalom kitörései közben, azt találta kiszalasztani a száján, hogy anyja soha sem tért többé magához, abból az ijedtségből, mikor a kanonok a terménynek titokban való eladását fölfedezte s a Cesarenak küldött postautalványról tudomást nyert. Azóta úgy tetszett, hogy ezek a szavak a nagybácsinak épugy, mint az unokaöcsnek a fülében csöngtek s nem nézhettek egymásra a nélkül, hogy ez eszökbe ne jutott volna.

Azonban lassankint enyhülni kezdett a kis család fájdalma: a napi foglalkozásokat, leverten bár, újra folytatták s a házas együttélés kevésbé volt néma, de az összetartás is csekélyebb volt. A kanonok a templomba járt s a földjeire is, Cesarenak pedig gyakran kellett, ügyei elintézése végett, Nápolyba utaznia, noha törvénykezési szünet volt.

A nővérek is újra folytatták a gazdasszonykodást; az élet újra igénybe vette őket, szétszórta, elválasztotta őket egymástól. A kis Barbarina, ki először, nevének említésénél, könnyeket csalt a szemekbe, most, ebéd után, ártatlan vidámsága és gyermekes pajkossága által derült-séget s házi örömeiket idézett elő. A homlokok redői kisimultak s vidám nevetés hangzott föl újra a tágas szobában, mely oly szomorú emlékek színhelye volt.

Elena is élvezte ezt a házi boldogságot, ezt a csendes örömet. Természetének rendkívüli mozgékonyága következtében úgy tetszett neki, mintha az ő zajos társasélete óta századok multak volna el. Különös megnyugvást, mint pikáns ellentétet talált abban, hogy regényes álmait, mint rég elmúltakat, emlékébe visszaidézte, miközben a természetnek, a kék égnek, a messze hegyek ibolyaszínének szemléletébe, az alkonyi órák csöndjében, elmerült, vagy a vörös kezű asszonyágoknak a csevegését, a kik őt meglátogatták, hallgatta.

Peppino báró, a ki azalatt Avellinónak egyik leggazdagabb fiatal hölgyével jegyezte el magát, szintén eljött tisztelegni Elenának. Mind a ketten elbámultak, hogy annyira megváltozottak látták egymást. Elena, most már tapasztalásból tudta, hogy a főváros kizárólagos köreiből is mindig nagyjelentőségű egy óriási vagyonnak a hire. A báró sokat utazott, itt-ott keveset a kövérségből s igen sokat a pénzéből hagyott hátra, ellenben hűres szabó által készült ruháit, előkelő modorát, konvencionális bókjait, ügyességét és gazdagságának impertinenciáját visszahozta. Elenát eme megtiszteltetés igen kellemesen érintette, sőt csaknem hizelgett neki, mintha mindez a változás az ő műve lett volna, amaz emlékezet által, melyet eme félparaszt-nak a lelkében visszahagyott.

S bármennyi önuralma volt is Elenának, bármennyire iparkodott őszintén meggyőződni, hogy minden gondolata folyvást a férjét illeti, mégis sokkal inkább nő volt, semhogy don Peppino az okozott benyomást észre ne vette volna. Azonban sokkal inkább világfi volt, semhogy erre ezer légvárát ne építsen, melyhez neki az anyagot ama pletykák szolgáltatták, melyeket a kávéházban, a gyógyszerárban és a jegyző irodájában hallott. Ő is mohón gyűjtötte ama híreket, melyek Elena felől keringtek. A fővárosi hölgy iránt való együgyű csudálatába, melylyel a kis város henyei táplálkoztak, most egy pikáns elem is vegyült. A visszaemlékezés fehér nyakára vagy szürke szemére, csengő, olvadó hangjára, ártatlan kacérságára s a sovárgó piros ajkára.

Ama csekély kedvezések, melyekben Elena őt korábban részesítette, növekedtek eme visszaemlékezésekben s nyertek jelentőségükben; úgy tetszett a bárónak, mintha neki valamije lett volna Elena, mintha neki némi ígéretet hagyott volna hátra. De midőn ismét meglátogatta a fiatal asszonyt, mindannyiszor ismét zavartnak és bátortalannak érezte magát vele szemben; vágyai óriásilag növekedtek amaz akadály által, melyet azok ellen önmagában talált s epedő

bámulatát folyvást csüggeteg tartózkodással fejezte ki, melyben a szégyenlősség varázsa rejlett. A fiatal asszony pedig ismét csaknem férfias élvezetet talált abban, hogy mind eme benyomásokat kitalálta, a báró vonzódását ingerelte s érzelmeinek megvallását csalta ki belőle; épen mint egy kitanult csábító, midőn gyönyörködik ama nyugalanságon, melyet egy fiatal leánynak a lelkében ébreszt, az újdonság ingerét, az érzelmek üdeségét kellemesen gerjesztve, örömet leli abban, hogy a tüzzel játszik, a nélkül, hogy ujját megégetné s a bünt érinti, a nélkül hogy az rajta száradjon. Mert ezuttal Elena sem akarta magát behálóztatni. Don Peppino virágokat hozott neki s órákat töltött néma imádattal mellette s végre még eljegyzését is fölbontotta s egész Altavilla azt hihette volna, hogy ő Elenának a kedvese. De a fiatal asszony még a kisujjának a hegyét sem nyújtotta oda neki.

- Miért bontotta ön fel a házasságát? - kérdezte Elena. - Tudja-e ön, hogy ez nekem épen nem tetszik? Nem, mi jó barátok vagyunk, értse meg, jó barátok, de nem mások.

Don Peppino végre sirt sovárgásában, kétségbeesésében és féltékenységében, miközben a fiatal asszony hideg kezét csókolgatta.

- Nem, nem, soha! - kiáltott föl a fiatal asszony, - nekem férjem van!

E mellett a kacérság kegyetlenségével gyötörte a bárót.

- Mit mivelte ön tegnap a Brancato családnál? Nem akarom, hogy annak a műveletlen Goliano-nénak bókákat mondjon! Az én barátaim egyikének sem szabad az Azzariék házához járni!... Most, jó éjt, késő van.

Az egész kis várost izgatottság és féltékenység lepte meg s versenyezve kémlelték Elenának az ablakát. Sokáig vesztegeltek az utcán az emberek, elhanyagolva a saját ügyeiket, csakhogy tiszta fogalmat nyerhessenek ebben az ügyben; az asszonyokat elküldték látogatóba s leskelődtek don Peppino után, abban a reményben, hogy valamelyik kivetett törbe beléesis, melyet ravasz beszédekkel vetettek neki; nyugtalanul kémlelték a kanonok nagybácsinak áthatolhatatlan vonásait, a világosságot a szobájában, mely Elenának sötét ablakait őrizte. Ez aztán mégis derék ember volt! Neki ugyan azért volt szája, hogy hallgasson, de szeme is volt, hogy láthasson, nem mint a férj, ki Nápolyba járogatott ügyei intézése végett, anélkül hogy sejtette volna a veszélyt, mely Altavillában a feje fölött tornyosult. A legkiméletebbek úgy vélekedtek, hogy férj és feleség már régóta tényleg elváltan élnek s csupán a tisztesség végett őrizték meg a látszatot.

Elena - mondták ezek, - Dorellonak nagy gyakorlatot és gazdag klienseket szerzett; csakis ezért vette nőül; fényes ügyleteket végez Nápolyban, a nélkül hogy egyébbel törődnék. - Számos nevet és adatot emlegettek s beszéltek el részletes és teljhiteľű adomákat. A kíváncsiak kiálltak az ajtóba, mikor Cesarenak a hugai misére mentek; az asszonyságok kerülőt csináltak, midőn a piac-téren mentek át, csak azért, hogy Elenát az ablaknál láthassák s vele pár szót vagy legalább üdvözlést válthassanak; a postahivatalnok figyelmesen megvizsgált minden levelet, melyet Nápolyba, Dorello Cesarenak a neve alatt, küldött s még aztán is legalább tizszer megforgatta, mielőtt elhatározta magát, azt a levéltáskába dobni.

Ha az emberek don Luigival az utcán a kanonok bácsi társaságában találkoztak, csöndesen, óvatosan követték őket, hogy pár szót beszédükből meghallhassanak s megtudhassák, vajjon nem az unokaöcs vagy ennek a felesége felől van-e a szó?

Helyes ösztönükben nem egészen csalódtak, mert Luigi bácsi mindig akkor látogatta meg a testvérét, mikor ilyesmit mondhatott neki: »Valóságos botrány; én már a szégyen miatt ki sem merek többé lépni a házból. Az egész város egyébről sem beszél: a Dorellik vagyona oly személynek a kezébe kerül majd, a ki minket, mindnyájunkat, megbecstelenít.«

- Nem! - válaszolta a kanonok rendithetetlen nyugalommal, - bíz rád csak azt a dolgot, majd ügyelek én arra.

Aztán beszélgetett más dolgokról s bármennyire szeretett volna is don Luigi az előbbi tárgyra visszatérni, a kanonok mindig másfelé terelgette a társalgást, vagy pedig megállt, szóba eredni a vele szembe jövő emberekkel, mintha egyébre sem gondolna s szeretetreméltóbb és lekötőbb volt a báró iránt, mint bármikor azelőtt.

Azonban, Cesarenak a hugai, kik őt jobban ismerték, mindamellett, hogy a saját bánatukban elmerültek, mégis érezték, hogy valami rendkívüli dolog, valami veszedelem vagy zivatar, mely egyre közeledett, fenyegeti a most oly rideg, magános házat. Csak félve léptek az ágyuk szobáiba, melyekben még minden az ő kedves halottjukra emlékeztetett s nem merték a tárgyakat megszemlélni és sokáig tartózkodni egy idegen nőnek a jelenlétében eme szobákban, annyira érezték a változást, melyet észrevettek ugyan, de a nélkül hogy azt megértették volna.

Egy este, mikor don Anselmo Elenának az ajtaja mellett elhaladt, szerényen kopogtatott azon.

Don Peppino az ablaknál ült s a kanonok megjelenésekor egész tisztelettel s zavartan kelt föl, mintha legalább is egy püspök állt volna előtte. Még egy kevés ideig maradt s beszélgetett mindenféle közömbös tárgyról a kifürkészhetetlen lelkésszel meg Elenával, ki tökéletesen nyugodt volt. Majd elbucsuzott a báró, ki úgy érezte magát, mintha parázs tűzön állt volna s egy órával előbb eltávozott mint máskor, mit Elena, a kanonok jelenlétében, teljes elfogulatlansággal jegyzett meg a báró előtt.

Midőn don Peppino eltávozott, don Anselmo mosolyogva mondta:

- Tíz óra elmúlt. Kegyed még mindig azt hiszi, hogy Nápolyban lakik; tíz óra itt már szokatlannul késő idő.

Pillanatra elhallgatott, aztán megfogva a fiatal asszonynak a kezét, a gyóntató atya behízelgő hangján tette utána:

- Figyeljen rám, kedves hugom. Bizonyos látogatások ily órában, itt nálunk nagyon feltűnőek. Tudja meg, hogy mi itt a kis városban csupa előítéletek és pletykák közt élünk... Ugy beszélek kegyednek, mint rokon, mint apa, mint gyóntató. Ugy-e, nem veszi ezt tőlem rossz néven?

- Nem! - szólt Elena.

- Tudom, hogy minden csak hitvány rágalom; de hát mit tehet kegyed ez ellen? A rágalmozóknak nem zárhatja be a száját. Don Peppino fiatal ember és nőtelen... Sőt azt beszél, nőtelen is akar maradni... A legjobb lesz, amugy szép szerével, minden föltűnés nélkül véget vetni a mendemondáknak.

- Jól van, - szakította meg Elena a kanonok szavait, - megértettem.

TIZENHATODIK FEJEZET.

Egy idő óta épp annyira használta a kanonok a távirót, mint egy bankár. Cesaret egy távirat útján hívta vissza, sürgős ügyeket hozva föl, melyek jelenlétét okvetetlen megkívánják. S Cesare, váratlanul, visszaérkezett Nápolyból.

Mikor Elena a férjét megpillantotta, elpirult. Ama kérdésekre, melyeket Cesare elfordított arccal intézett hozzá, szórakozottan válaszolta:

- Barbarinának nincs semmi baja, mindenki jól érzi magát... Az egyetlen, aki itt nem érzi magát jól, én vagyok.

Cesare ovakodott erre megjegyzést tenni. Ekkor Elena szigorú arccal, melyet pillanatról pillanatra gyorsan tudott elváltoztatni, kérdezte:

- A nagybátyád irt neked?

Cesare fölvetette a fejét s a házaspár szemei találkoztak.

Cesare válaszolni akart, de nem tudott, elsápadt s hová-tovább ijesztően elhalványult; végre dadogva kérdezte:

- Igaz-e, hogy a báróné téged - a házából kiűzetett?

Elena elvörösödött, majd ő is elsápadt, de nem válaszolt, hanem merően nézett a férjére.

- Az ő fia... éretted bontotta föl a házasságot?

A fiatal asszony még mindig hallgatott.

- A gyógyszerész, Don Peppinót éjjel... ebből a házból látta kilépni.

Cesare, minden ízében remegve, fennakadt lélekzettel, égő, könnybe lábbadt szemmel hiába várta a szót nejétől.

- De, válaszolj hát, boldogtalan asszony, válaszolj! - kiáltott föl végre a férj, - válaszolj nekem valamit!

- Vissza akarok térni Nápolyba, a szüleimhez, - volt az egyedüli felelet.

A férj egy szót sem szólt; levegő után kapkodott, tántorgott s egy székre rogyott le.

Tehát az volt a válasz, a mit neki a felesége adott!

Egyetlen egy igazoló, vigasztaló, szeretetet és részvétet kifejező szó sem volt, ama borzasztó fájdalom enyhítéséül, melyet Elenának, férje arcáról, kétségkívül le kellett olvasnia! Még csak egy gondolatot sem látszott ennek szentelni, épp úgy nem, mint a leányának!... Ekkor valamennyi sötét emlék, a multaknak minden féltékenysége, gyötrelme, vadul és kérlelhetetlenül marcangolta a szívét. Végtelen szégyen, borzasztó csüggettség s vad harag lepte meg. Nem találta meg a szavakat, de minden érzését tolmácsolta égő, könnyel fátyolozott szeme. Emez emberi erőt fölülmuló fájdalomban megragadta feleségének a kezét, de ez ijedten rántotta azt el s borzadva hátrált meg előle.

- Oh, - szólt Cesare keserű mosollyal, - mitől se félj!

*

Don Liborio megérkezett a családjával; Camilla is eljött, nagyon savanyu képet mutatva. A ház legjobb szobáiba szállásolták el magukat, az asztalnál mit sem beszéltek s ebéd után az apa sétálni ment a kanonokkal, hogy leányának az ügyeit rendezze, mielőtt ismét magához venné.

Fölfegyverezte magát a kodekszszel, kommentárral s mindenféle jogtudományi könyvével s boldog volt, hogy ékesszólási tehetségével és furfangos ügyvédi fogásaival kérkedhetett. Donna Anna átkutatta leányának a szekrényét és ládáit s átment a szomszédságba, szörnyű dolgokat beszélni el a vejéről, magával vonszolva Camillát, - ki őt mint áldozatra kész bárány követte, tanú gyanánt.

A városka gyönyörködött a botrányban, még nagyobbá növesztette azt a mendemondákkal s csakis mérgesítette az ügyet. Elena bezárkozott a szobájába és senkit sem akart látni; don Peppino Nápolyba utazott el, hogy amint beszéltek, a botrány elől meneküljön, vagy a mint gonosz nyelvek rebesgették, hogy Elenát oda várja.

- Oh, vessetek véget a dolognak, az istenért, vessetek véget! - szólt Cesare a nagybátyjához, mint a ki az eszét zavarodni érzi.

A kanonok, hogy a feltűnést lehetőleg kikerülje, mindenben engedett s miután mindent a Don Liborio ohajtása szerint intéztek el, az elutazás napját meghatározták. Barbarinának az anyjánál kellett maradnia addig, míg valamely nevelőintézetbe léphet s az elutazás előtt való este a pesztonka bevitte a kis leányt az atyjához, hogy tőle bucsut vehessen.

Igy szakítottak tehát a multtal! Mindent elfeledtek s hátat fordítottak egymásnak; Elena, amaz öt nap alatt egyetlen egyszer sem jött kísértetbe, hogy a csaknem megtébolyult férjnek a karjai közé vesse magát, hogy minden haragot s minden bánatot elfeledjen ebben az ölelésben! Nem is mutatja többé magát férje előtt? s egyetlenegy bucsuszó nélkül távozik el tőle? Minő szive van ennek az asszonynak? Mit is érzett voltaképen férje iránt?... S mikor Cesare a végtelenségig hosszúnak tetszett éjszakát, magános szobájának négy fala közt, átvirasztotta, más gyötrelmes órák és álmatlan éjszakák emléke is fölmerült a lelkében, hogy kinozzák... Cataldi!... a költő!... a herceg!... Tehát minden igaz volt! Megvetendőnek tetszett Cesare önmaga előtt s nem akarta elhinni, hogy ő oly mélyen sülyedt! Tehát csakugyan oly sokra volt féltékeny?... Oh, és most ez a nő elhagyja őt!... S ha szabad lesz... Elena, az ő Elenája, a felesége, gyermekének az anyja, az ő imádott kedvese!... S Elena eltávozhatik így tőle? Elhagyhatja őt s nem érezhet-e semmit, semmit iránta, oly sok szeretet, oly sok gyöngédség, annyi benső együttélés, annyi közös öröm, annyi áldozat után?... Mert hiszen ez a nő is szerette őt... bizonynyal szerette!... Oh, mily szép volt Elena, mily kimondhatatlanul szép! Mennyire szerette őt! S megválhatnak-e egymástól, a nélkül hogy még egyszer látnák egymást? Ha legalább csak egyszer láthatta volna még a feleségét, amint ez fölbontott hajjal ágyában aludt!... utoljára!... Vajjon tudott-e Elena aludni?

Az egyetlenegy gyertyának a világa vízfényét vetette a sötét falra; a ház előtt levő tér néptelen, csöndes volt; semmi hangot, semmi zajt nem lehetett hallani. A házban is elnémult minden nesz. A multat a lelkébe temette Cesare. Féltékenység, harag, fájdalom, minden eltűnt... misem maradt hátra egyéb, mint Elena, az ő Elenája, ki tőle a második vagy harmadik szobában aludt s ki holnap már örökre megvál tőle!... Oh, neki még látnia kell egyszer ezt az asszonyt!... S ha fölébredve Elena, karjával az ő nyakát átölelné s így szólna: »Bocsáss meg nekem!«... Még akkor is, ha ennek a nőnek a hűtlensége felől meggyőződnek!... Mit törődnek ő azzal, ha Elena újra szerethetné!... Mind a ketten elmenekülnének messze, messze!... De Elenát elhagyni s talán másnak engedni át! Inkább megölné magát Cesare a törével, Elenának a szeme előtt, ha őt így akarná elhagyni!... Nem, nem! ő nem élhet Elena, az ő Elenája nélkül!... Inkább meghal!...

A szobák sötétek voltak, de a háttérből egy éji lámpának a világa hatolt ki az ajtón. Egy gyöngye nyomásnak engedett az ajtó. Elena nem tartozott amaz asszonyok közé, akik félnek. Aludt, nyugodtan; csaknem mosolyogva feküdt ott; fekete haja előzőnlött a vánkoston s fehér arca meztelen karján pihent. Mennyi visszaemlékezést, mennyi sok boldogságot zárt ez a kép magába s mennyi halálos gyötrelmet, mennyi fájdalmat, haragot és féltékenységet!

S mindez a másé volt!... ez a kar, ez a nyak, ez az édes száj, ez a dus haj!... Másoké volt, mint az övé s épp úgy lesz másoké, mint az övé volt... Hátha majd távol... és szabad lesz?.. Akkor... akkor!... És mégis, ha Elena hívta volna őt, ha azt mondta volna: »Jer!« - hozzáietett volna, mindenben teljesítve akarátát. Sőt ha százszor is elárulja, ugyanannyiszor tér hozzá vissza, lábait csókolva... Oh, ő becstelen... gyáva és becstelen volt!... beteg és örült s ez az asszony volt a betegsége, örülsége!... S míg él, mindig a másé lesz!...

Jól van!... ám legyen. Tesz az valamit? A mult... mit törődik ő a multtal? Nem bánja a multat, csak Elena szeretné őt ismét... csak újra az övé lehetne! Elmenekülne, megváltoztatná a nevét... mindent elfeledne... Oh, ha Elena újra szeretné!... Ha ez az asszony őt most látná, ebben az utolsó pillanatban, halálhoz készülve, törrel a kezében, hogy megölje magát. Cesare a nő keble fölé hajolt s elfojtott hangon szólt: »Elena!«

A fiatal asszony fölrettent, rémülten nézett férjére; hangja megtagadta a szolgálatot s ijedten ugrott ki az ágyból.

Cesare ismét a nevéen szólította, a szeretet és epedés kifejezésével: »Elena! Elena!«

De a fiatal asszony, csaknem megtébolyulva a félelemtől, segélyért kiáltozott.

- Oh! - dadogta Cesare összeborzadva s minden ízében remegve; - oh, te nem szeretsz többé engem!... te félsz tőlem!

S megragadva a fiatal asszony karját, kétségbeesve, egyszer, kétszer, háromszor döfte törét erős kézzel a keblébe.